

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛЕДВІЙ ОЛЕНА ІВАНІВНА

УДК 342.121.54(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ
ПРАВOPOPУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. І. Ледвій**

Науковий керівник – **Паньонко Ігор Михайлович,**
кандидат юридичних наук, доцент

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Ледвій О. І. Правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерство освіти і науки України, Львів, 2021.

Дисертація присвячена комплексному і системному аналізу правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні. Проаналізовано наукову основу формування уявлення про правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні. Сформовано авторські теоретико-методологічні підходи до дослідження питання правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування. Розкрито соціально-економічне значення страхування в сучасних умовах трансформації суспільства.

Охарактеризовано адміністративно-правові відносини у сфері страхування. Здійснено аналіз правових засад регулювання щодо ліцензування страхової діяльності. Визначено місце і функції органів виконавчої влади у системі запобігання правопорушень у сфері страхування. Розкрито сутність і зміст контролю за фінансовим станом страхових організацій. Проаналізовано адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері страхування.

Сформульовано пропозиції, спрямовані на удосконалення правового регулювання щодо запобігання правопорушень у сфері страхування.

Констатовано, що держава зацікавлена в максимальному поширенні добровільної форми страхових відносин в суспільстві, оскільки масове страхування істотно знижує бюджетні витрати на покриття збитків від різного роду непередбачених подій катастрофічного характеру (стихійні лиха,

екологічні та техногенні катастрофи тощо), крім того, створює досить значний інвестиційний ресурс у вигляді страхових фондів, який може використовуватися для вкладень в базові галузі народного господарства і перспективні сфери діяльності.

Грамотна і послідовна політика державного регулювання банківської діяльності дозволила значно підвищити рівень довіри населення до вітчизняних банківських інститутів, результатом чого стало стрімке зростання банківських вкладів. Зазначено, що в страхуванні можливо добитися ідентичних результатів, детально пропрацювавши механізми адміністративного впливу на страховиків.

Встановлено, що страхування як вид підприємницької діяльності є професійним захистом майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, за рахунок коштів яких відбувається формування грошових фондів, призначених для покриття матеріальних збитків, пов'язаного з настанням певних подій. Ефективно працююча, фінансово стабільна система страхування захищає суспільство від багатьох соціальних потрясінь, стимулює ділову активність, покращує інвестиційний клімат, сприяючи економічному зростанню в країні в цілому. З цих причин страхування в багатьох країнах світу визнано стратегічним сектором економіки, що обумовлює досить жорстке правове регулювання цього виду діяльності, з одної боку, і державну підтримку – з іншого.

Аргументовано, що адміністративно-правове регулювання страхової діяльності не охоплює весь пласт страхових відносин, більш значна їх частина регулюється приватним правом, тобто об'єктом зазначеного виду правового регулювання є умови ведення страхової діяльності.

Констатовано, що обов'язкове страхування відображає державну потребу в страхуванні, оскільки забезпечує задоволення інтересів не тільки окремих страхувальників, а й конкретних суспільних інтересів. По-перше, це стосується інтересів усього суспільства загалом, наприклад забруднення навколишнього середовища, техногенні та екологічні катастрофи або, скажімо, аварії космічних

кораблів, від яких необхідно захищатися незалежно від будь-чийого бажання.

Зазначено, що ефективний механізм сучасного страхового захисту інтересів громадян, підприємств і організацій передбачає активну участь держави в покритті великомасштабних і соціально значущих ризиків, що впливають на стан економічної системи загалом. Це обумовлює необхідність створення системи обов'язкового страхування в країні. Система обов'язкового страхування захищає суспільство від страхових ризиків суспільно-економічного значення, тобто великомасштабних соціальних, демографічних і природних ризиків та специфічних виробничо-економічних і техногенних ризиків окремих сфер діяльності.

Вказано, що оскільки страхова діяльність є об'єктом державного регулювання і підпадає під сферу дії адміністративного права, існує адміністративно правовий режим страхової діяльності, під яким розуміється сукупність адміністративно-правових норм, що регламентують порядок здійснення страхової діяльності. Цей режим включає в себе норми, що закріплюють процедуру і умови реєстрації страховиків і ліцензування страхової діяльності, про адміністративний нагляд за страховою діяльністю, про фінансову стійкість страховиків. Іншими словами, встановлені цими нормами права і обов'язки суб'єктів режиму складають його зміст.

Зазначено, що держава вирішує завдання не тільки створення страхових резервів з метою захисту своїх громадян і підприємств, а й залучення в обіг тимчасово вільних коштів населення і організацій, а також отримання нових джерел податкових надходжень до бюджету. Крім того, акумульовані страховиками страхові резерви є важливим внутрішнім джерелом інвестицій в економіку країни.

Доведено, що держава регулює страхову діяльність за допомогою: встановлення умов допуску на страховий ринок організацій, які збираються надавати послуги зі страхування (отримання ліцензії); визначення фінансових нормативів для страховиків; закріплення принципів інвестування коштів страхових фондів; здійснення адміністративного нагляду за діяльністю

страховиків; встановлення відповідальності за порушення законодавства про страхову діяльність.

Вказано, що не виключені випадки обмеження і призупинення ліцензій органом страхового нагляду, добровільної відмови страховиків від певних видів страхування. Також в умовах зростаючої конкуренції і концентрації страхового бізнесу певна частина компаній збанкрутує або просто буде ліквідована за рішенням власників. Про значимість цієї проблеми красномовно говорить той факт, що зараз орган страхового нагляду і всі провідні професійні об'єднання страховиків розробляють проекти документів про умови та процедуру передачі страхового портфеля.

Вказано, що органи виконавчої влади представляють державу-страхувальника у відносинах з обов'язкового державного страхування. Крім того, на виконавчі органи покладено повноваження щодо підзаконного адміністративно-правового регулювання відносин з обов'язкового страхування і функції адміністративного нагляду.

Констатовано, що коли в ролі страхувальника виступає держава, тоді, йдеться про державне обов'язкове страхування. Дуже важливо не змішувати поняття державного обов'язкового страхування з обов'язковим соціальним страхуванням. Часто державним називають страхування, в якому функції страховика виконує держава в особі спеціально створених фондів. Відзначається, що обов'язкове пенсійне страхування, обов'язкове медичне страхування і обов'язкове соціальне страхування не є державним в строгому сенсі цього слова, оскільки держава в цих відносинах виступає в ролі страховика, а в ролі страхувальника виступають приватні фізичні та юридичні особи. Тому зазначені форми страхування, будучи обов'язковими, не відносяться до державних.

Констатовано, що державне страхування є частиною державної власності, орієнтованої на задоволення саме публічних інтересів всього суспільства, в той час як інші об'єкти власності використовуються в приватних інтересах. Зауважено, що для суспільних відносин, що виникають у сфері державного

страхування, характерні, насамперед, такі особливості: вони спрямовані на досягнення публічних інтересів і по своїй суті є управлінськими, тобто виникають у сфері державного управління.

Зауважено, що адміністративна відповідальність у сфері страхової справи полягає в застосуванні уповноваженими державними органами до суб'єктів страхової справи певних заходів адміністративного стягнення за допущені ними порушення страхового законодавства.

Ключові слова: страхування, обов'язкове страхування, запобігання правопорушень у сфері страхування, функції органів виконавчої влади у сфері страхування, адміністративно-правове регулювання, ліцензування страхової діяльності, принципи страхування, контроль у сфері страхування.

SUMMARY

Ledvii O. I. Legal and organizational principles of prevention of insurance offenses in Ukraine – Qualifying academic paper as manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Finance law; Information Law». – Lviv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2021.

The dissertation is devoted to the complex and systematic analysis of legal and organizational bases of prevention of offenses in the field of insurance in Ukraine. The scientific basis of forming an idea of the legal and organizational principles of crime prevention in the field of insurance in Ukraine is analyzed. Author's theoretical and methodological approaches to the study of legal and organizational principles of crime prevention in the field of insurance have been formed. The socio-economic significance of insurance in the modern conditions of society transformation is revealed.

Administrative and legal relations in the field of insurance are described. The analysis of legal bases of regulation concerning licensing of insurance activity is carried out. The place and functions of executive bodies in the system of crime

prevention in the field of insurance are determined. The essence and content of control over the financial condition of insurance companies are revealed. The administrative responsibility for violation of the legislation in the field of insurance is analyzed.

Proposals aimed at improving the legal regulation for the prevention of insurance offenses have been formulated.

It is stated that the state is interested in the maximum spread of voluntary forms of insurance relations in society, as mass insurance significantly reduces budget expenditures to cover losses from various catastrophic unforeseen events (natural disasters, environmental and man-made disasters, etc.), in addition, creates a significant investment resource in the form of insurance funds, which can be used for investments in basic sectors of the economy and promising areas of activity.

Competent and consistent policy of state regulation of banking has significantly increased the level of public confidence in domestic banking institutions, resulting in a rapid growth of bank deposits. It is noted that in insurance it is possible to achieve identical results by working out in detail the mechanisms of administrative influence on insurers.

It is established that insurance as a type of business activity is a professional protection of property interests of individuals and legal entities, due to which funds are formed to cover material losses associated with the occurrence of certain events. An efficient, financially stable insurance system protects society from many social upheavals, stimulates business activity, improves the investment climate, contributing to economic growth in the country as a whole. For these reasons, insurance in many countries is recognized as a strategic sector of the economy, which leads to a fairly strict legal regulation of this activity, on the one hand, and government support - on the other.

It is argued that the administrative and legal regulation of insurance activities does not cover the entire layer of insurance relations, a significant part of them is regulated by private law, ie the object of this type of legal regulation are the conditions of insurance activities.

It is stated that compulsory insurance reflects the state need for insurance, as it provides satisfaction of the interests not only of individual policyholders, but also of specific public interests. First, it concerns the interests of society as a whole, such as environmental pollution, man-made and environmental catastrophes, or, say, spacecraft accidents, from which it is necessary to protect oneself regardless of one's desire.

It is noted that an effective mechanism of modern insurance protection of the interests of citizens, enterprises and organizations involves the active participation of the state in covering large-scale and socially significant risks affecting the state of the economic system as a whole. This necessitates the creation of a system of compulsory insurance in the country. The system of compulsory insurance protects society from insurance risks of socio-economic significance, ie large-scale social, demographic and natural risks and specific production, economic and man-made risks of certain areas of activity.

It is stated that since insurance activity is the object of state regulation and falls under the scope of administrative law, there is an administrative legal regime of insurance activity, which means a set of administrative and legal norms governing the conduct of insurance activities. This regime includes norms that establish the procedure and conditions for registration of insurers and licensing of insurance activities, on administrative supervision of insurance activities, on the financial stability of insurers. In other words, the rights and obligations of the subjects of the regime established by these norms constitute its content.

It is noted that the state solves the problem not only of creating insurance reserves to protect its citizens and enterprises, but also to attract temporarily free funds of the population and organizations, as well as to obtain new sources of tax revenues to the budget. In addition, the insurance reserves accumulated by insurers are an important domestic source of investment in the country's economy.

It is proved that the state regulates insurance activities by: establishing the conditions of admission to the insurance market of organizations that are going to provide insurance services (obtaining a license); determination of financial standards

for insurers; consolidation of the principles of investing insurance funds; implementation of administrative supervision over the activities of insurers; establishing liability for violation of insurance legislation.

It is indicated that cases of restriction and suspension of licenses by the insurance supervision body, voluntary refusal of insurers from certain types of insurance are not excluded. Also in the conditions of growing competition and concentration of insurance business a certain part of companies will go bankrupt or will simply be liquidated at the decision of owners. The importance of this problem is eloquently demonstrated by the fact that now the insurance supervisor and all leading professional associations of insurers are developing draft documents on the conditions and procedure for the transfer of the insurance portfolio.

It is stated that the executive authorities represent the insured state in the relationship of compulsory state insurance. In addition, the executive bodies are empowered to regulate by-laws the legal regulation of relations on compulsory insurance and the function of administrative supervision.

It is stated that when the state acts as an insurer, then it is a state compulsory insurance. It is very important not to confuse the concept of state compulsory insurance with compulsory social insurance. State insurance is often called, in which the functions of the insurer are performed by the state in the person of specially created funds. It is noted that compulsory pension insurance, compulsory health insurance and compulsory social insurance are not state in the strict sense of the word, as the state acts as an insurer in this respect, and private individuals and legal entities act as insurers. Therefore, these forms of insurance, being mandatory, do not belong to the state.

It is stated that state insurance is a part of state property aimed at satisfying the public interests of the whole society, while other objects of property are used in private interests. It is noted that the social relations that arise in the field of public insurance are characterized primarily by the following features: they are aimed at achieving public interests and are essentially managerial, ie arise in the field of public administration.

It is noted that the administrative liability in the field of insurance business is the application of the authorized state bodies to the subjects of insurance business of certain measures of administrative penalty for violations of insurance legislation.

Key words: insurance, compulsory insurance, prevention of offenses in the field of insurance, functions of executive bodies in the field of insurance, administrative law regulation, licensing of insurance activities, principles of insurance, control in the field of insurance.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ледвій О.І. Поняття страхування як виду підприємницької діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. Зб. наук. праць з юридичних наук. 2017. Вип. 16. С. 91–94.

2. Ледвій О.І. Страхова діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання в сучасних умовах трансформації економіки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. Зб. наук. праць з економічних та юридичних наук. 2018. Вип. 20. С. 181–187.

3. Ледвій О. І. Адміністративно-правові механізми реалізації державної політики у сфері страхування. *Наше право*. 2018. № 3. С. 79–84.

4. Ледвій О.І. Адміністративно-правове регулювання страхування як виду підприємницької діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Зб. наук. праць. Серія: Юридичні науки. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2019. № 911. Вип. 21. С. 154–160.

5. Ледвій О. І. [Державна політика у сфері страхування: адміністративно-правовий вимір](#). Право. UA. 2020. № 3. С. 83–88.

6. Ledviy O. Administrative and legal principles public administration in the field of insurance. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33), vol. 2. С. 217-221. (Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Ледвій О. Адміністративно-правове регулювання діяльності страховика в Україні. *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку*: збірник тез доповідей науково-практичного круглого столу (м. Львів, 29 лютого 2016 р.) [у 2-х ч.]. Київ: ПП «Леся», 2016. Ч. 2. С. 51–55.

8. Ледвій О. І. Протидія правопорушенням у сфері страхування в Україні у контексті трансформації економіки. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VI Всеукр.

наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 32–34.

9. Ледвій О. І. Правові засади регулювання ліцензування страхової діяльності. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 62–64.

10. Ледвій О. Запобігання правопорушенням у сфері страхування в контексті економічної безпеки держави. *Тенденції розвитку адміністративного права в Україні*: збірник тез науково-практичної конференції (м. Львів, 27 квітня 2017 р.). К.: ПП «Комп'ютерний дизайн», 2017. Ч. 2. С. 69–70.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ДЖЕРЕЛОЗНАВЧЕ ТА МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	24
1.1 Наукова основа формування уявлення про правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні	24
1.2 Теоретико-методологічні підходи до дослідження питання правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування	33
1.3 Соціально-економічне значення страхування в сучасних умовах трансформації суспільства	41
Висновки до розділу 1	45
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	47
2.1 Адміністративно-правові відносини у сфері страхування	47
2.2 Ліцензування страхової діяльності: правові засади регулювання	57
2.3 Місце і функції органів виконавчої влади у системі запобігання правопорушень у сфері страхування	65
2.4 Сутність і зміст контролю за фінансовим станом страхових організацій	76
2.5 Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері страхування	87

Висновки до розділу 2	106
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	109
Висновки до розділу 3	179
ВИСНОВКИ	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
ДОДАТКИ	206

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Добровільне страхування проводиться на добровільних засадах відповідно до правових норм, тобто здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Правила добровільного страхування, що визначають конкретні умови і порядок його проведення, встановлюються страховиком самостійно, проте вони не повинні суперечити чинному законодавству, що регулює страхову діяльність. При цьому закон визначає лише загальні умови страхування, а конкретні умови його проведення визначаються договором, що укладається між страхувальником і страховиком.

З розвитком страхової справи в ХХ ст. виникло і набуло поширення обов'язкове страхування, коли у взаємини сторін втручається держава, змушуючи страхувати ті чи інші ризики в випадку, коли добровільне страхування не призводить до виникнення страхових відносин. Необхідність державного втручання для забезпечення всіх приватних і юридичних осіб страховим захистом пов'язана з обмеженістю комерційного страхування у вирішенні завдань відтворення матеріальних, трудових ресурсів в будь-яких критичних ситуаціях, досягнення соціальної справедливості в суспільстві і підтримки політичної стабільності в країні. Держава встановлює обов'язкову форму страхування в тому випадку, коли захист тих чи інших об'єктів пов'язаний з інтересами не тільки окремих страхувальників, а й усього суспільства.

Страхування особистих і майнових інтересів громадян і господарюючих суб'єктів названо урядом одним з пріоритетних напрямів економічної політики України. Орієнтованість на страхову модель чітко проявляється в трансформації вже існуючих видів страхування (недержавне накопичувальне пенсійне страхування та формування недержавних пенсійних страхових фондів), а також у появі нових обов'язкових видів страхування (обов'язкове страхування автоцивільної відповідальності, страхування банківських вкладів тощо).

Держава в ході управління страховою системою зацікавлена в точному дотриманні страхового законодавства суб'єктами страхової справи. З метою забезпечення захисту прав і законних інтересів усіх учасників системи страхування і самої держави необхідно постійно здійснювати діяльність щодо попередження та припинення порушень страхового законодавства. Тільки в умовах дотримання встановлених правил здійснення страхової діяльності можливий ефективний розвиток страхової справи.

В ході своєї діяльності страхові організації допускають численні порушення чинного законодавства в сфері страхування, причому за прогнозами експертів, найближчим часом не доводиться очікувати зниження їх кількості. Також це може виразитися в збільшенні числа страхових компаній, що здійснюють діяльність без ліцензій і займаються, у змові з підприємствами і банками, незаконним переведенням і переказом коштів в тіньову економіку.

Звісно ж, що комплексна реалізація заходів щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання страхової діяльності та засад запобігання правопорушенням у цій сфері здатні істотно вплинути на динаміку і якість розвитку ринку страхових послуг в Україні.

Питання запобігання правопорушенням у сфері страхування були предметом дослідження багатьох відомих науковців. Особливу увагу необхідно акцентувати на роботах В. Авер'янова, О. Бандурки, Ю. Битяка, В. Білоуса, І. Бородіна, Н. Бортник, І. Голосніченка, М. Коваліва, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюка, Т. Кравцової, В. Курила, Н. Лесько, І. Личенко, О. Остапенка, В. Петкова, С. Петкова, О. Рябченко, О. Собакаря, О. Тильчик, Н. Христинченко, В. Шамрая, В. Шкарупи, І. Шопіної, Х. Ярмакі та ін.

Істотний внесок у розвиток досліджуваної проблематики мають праці А. Берлача, М. Бліхар, В. Грохольського, Є. Додіна, І. Жаровської, В. Заросила, Р. Ігоніна, Д. Калаянова, С. Ківалова, Н. Литвин, Т. Мацелик, О. Ніканорової, У. Парпан, Т. Проценка, О. Резніка, І. Самсіна, С. Стеценка, А. Суббота, І. Хомишин та ін.

Водночас, варто зауважити, що хоча проблематика запобігання

правопорушенням загалом не є новою для адміністративно-правової науки, однак питання запобігання правопорушенням у сфері страхування предметом комплексного дослідження в нових соціальних умовах ще не були.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України №1629-IV від 18.03.2004р., Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої загальними зборами Національної академії правових наук України 03.03.2016 р.

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Адміністративно-правова доктрина захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах європейської інтеграції України» (державний реєстраційний номер 0121U110638).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у комплексному, системному аналізі правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні та виробленні на цій основі теоретичних положень і науково обґрунтованих методичних і практичних рекомендацій щодо удосконалення законодавчої основи у цій сфері.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати наукову основу формування уявлення про правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні;

– сформулювати теоретико-методологічні підходи до дослідження питання правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування;

- встановити соціально-економічне значення страхування в сучасних умовах трансформації суспільства;
- проаналізувати адміністративно-правові відносини у сфері страхування;
- охарактеризувати правові засади регулювання ліцензування страхової діяльності;
- окреслити місце і функції органів виконавчої влади у системі запобігання правопорушень у сфері страхування;
- визначити сутність і зміст контролю за фінансовим станом страхових організацій;
- здійснити аналіз адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері страхування;
- окреслити напрями удосконалення правового регулювання щодо запобігання правопорушень у сфері страхування.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, в яких формуються правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні.

Предмет дослідження – правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність методів наукового пізнання. Так, досягненню мети дослідження і вирішенню поставлених завдань сприяло використання таких принципів діалектичної логіки, як об'єктивність, всебічність і повнота пізнання, розгляд внутрішніх суперечливих сторін і тенденцій досліджуваного питання.

Відповідно до мети та завдань дослідження в дисертаційній роботі використані загальнонаукові та спеціально-наукові методи, за допомогою яких розкрито об'єкт і предмет дослідження.

Використання логіко-семантичного методу сприяло поглибленню понятійного апарату, визначенню наукової основи формування уявлення про правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні, формуванню теоретико-методологічних підходів до

дослідження питання правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування, встановлення соціально-економічного значення страхування в сучасних умовах трансформації суспільства, визначення місця і функцій органів виконавчої влади у системі запобігання правопорушень у сфері страхування (*підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.3, 2.5*).

За допомогою структурно-системного методу здійснено аналіз об'єкта дослідження та визначено причини вчинення правопорушень у сфері страхування (*підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, Розділ 3*), порівняльно-правовий метод сприяв узагальненню наукових поглядів на зміст та сутність страхової діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання (*підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, Розділ 3*).

Формально-юридичний метод використано при дослідженні змісту правових норм, що виступають основою страхової діяльності. Структурно-логічний метод використовувався для вироблення рекомендацій та визначення напрямів удосконалення правового регулювання щодо запобігання правопорушень у сфері страхування (*підрозділи 1.3, Розділи 2, 3*).

Науково-теоретичну основу дисертаційної роботи склали творчо опрацьовані наукові праці вітчизняних і закордонних вчених. Використано статистичні дані щодо запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні.

Нормативно-правовим підґрунтям дисертації є Конституція України, закони і підзаконні акти України, законодавство зарубіжних держав із питань запобігання правопорушенням у сфері страхування.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні матеріали, які характеризують питання правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні, узагальнення результатів практичної діяльності суб'єктів запобігання, довідкові видання, матеріали опитування, в процесі якого було проанкетовано 205 респондентів – працівників правоохоронних органів та працівників страхових компаній у Львівській, Волинській, Рівненській та Івано-Франківській, Закарпатській та

Чернівецькій областях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією з перших системних досліджень правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні. На цій основі сформульовано низку положень, що містять елементи наукової новизни:

уперше:

– страхову діяльність розглянуто як професійну комерційну діяльність з формування, розподілу та використання коштів страхових фондів з метою захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні страхових випадків. Вказано, що таку діяльність здійснюють спеціалізовані комерційні юридичні особи (діяльність страхових посередників - агентів, брокерів та інших фахівців на страховому ринку має допоміжний характер, тому до страхової діяльності не відноситься). Ця діяльність підлягає правовому регулюванню, як і будь-яка інша підприємницька діяльність, при цьому правова природа такого регулювання в більшості випадків адміністративна;

– визначено соціально-економічне значення страхування в сучасних умовах трансформації суспільства. Обґрунтовано, що порушення страхового законодавства є суспільно небезпечними, шкідливими для суспільства і держави загалом. Зазначено, що більше 60% страхового ринку припадає на частку п'ятдесяти великих страхових компаній. При цьому порушення ними однієї або декількох вимог до фінансової стійкості може вплинути на стійкість всієї страхової системи України. Порушення, допущені страховою організацією при розробці та затвердженні стандартних правил страхування, також спричинять за собою заподіяння шкоди інтересам всіх клієнтів конкретного страховика;

удосконалено:

– визначення сутності обов'язкового соціального страхування як частини державної системи соціального захисту населення, яка є системою створюваних державою правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на компенсацію або мінімізацію наслідків зміни матеріального і (або) соціального

становища працюючих громадян, а у випадках, передбачених законодавством України, інших категорій громадян внаслідок визнання їх безробітними, трудового каліцтва або професійного захворювання, інвалідності, хвороби, травми, вагітності та пологів, втрати годувальника, а також настання старості, необхідності отримання медичної допомоги, санаторно-курортного лікування і настання інших установлених законодавством України соціальних страхових ризиків, що підлягають обов'язковому соціальному страхуванню;

– правові засади регулювання ліцензування страхової діяльності. визначено важелі, за допомогою яких здійснюється регулювання державою страхової діяльності, а саме: встановлення умов допуску на страховий ринок організацій, які збираються надавати послуги зі страхування (отримання ліцензії); визначення фінансових нормативів для страховиків; закріплення принципів інвестування коштів страхових фондів; здійснення адміністративного нагляду за діяльністю страховиків; встановлення відповідальності за порушення законодавства про страхову діяльність;
набули подальшого розвитку:

– питання розгляду наукової основи формування уявлення про правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні;

– формування теоретико-методологічних підходів до дослідження питання правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування. Визначено низку наукових підходів та методів, які доцільно застосувати для комплексного, усестороннього розкриття предмета дослідження;

– визначення місця і функцій органів виконавчої влади у системі запобігання правопорушень у сфері страхування. Одночасно звернуто увагу на те, що безпосередня участь держави в страховій діяльності може і стимулювати ринок приватних страхових послуг, і обмежувати його, затримувати його розвиток. Йдеться не про законодавче регулювання, а про прямий вплив держави на зазначений сектор економіки за допомогою державного підприємництва через

створення державних страхових компаній, що займають певні ніші страхового бізнесу, а також через введення обов'язкового державного страхування - пенсійного, медичного, соціального;

– аналіз адміністративно-правових відносин у сфері страхування. Доведено, що питання про місце адміністративних відносин в системі страхування залишається поки відкритим. Зазначено, що різноманітність і складність правовідносин, що складаються в сфері страхування, зумовили необхідність їх правового регулювання нормами різних галузей права, таких як адміністративне, фінансове, цивільне та ін.;

– характеристика адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері страхування;

– окреслення напрямів удосконалення норм чинного законодавства, зокрема Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки проблематики правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні;

– у правозастосовній діяльності – для удосконалення діяльності суб'єктів запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні та тлумачення і застосування відповідних положень законодавства цими суб'єктами при здійсненні вказаної роботи;

– у навчальному процесі – положення та висновки дисертації можуть бути впроваджені в процес викладання дисциплін: «Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Адміністративний процес» (*довідка Національного університету «Львівська політехніка» № 67-01-227 від 10.03.2021 р.*

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовано автором

самостійно, на підставі особистих досліджень та в результаті проведеного аналізу, а також опрацювання максимальної кількості джерел соціологічного, нормативно-правового, монографічного характеру.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено у виступах та доповідях на науково-практичних заходах, зокрема: на засіданні науково-практичного круглого столу «Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 29 лютого 2016 р.); VI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 травня 2017 р.); II-й Міжнародній науково-практичній конференції «IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні» (м. Львів, 17 листопада 2017 р.); науково-практичній конференції «Тенденції розвитку адміністративного права в Україні» (м. Львів, 27 квітня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено в 10 публікаціях, серед яких – п'ять статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у періодичному виданні іноземної держави (Польща), 4 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань) на 21 сторінці і додатків (на 5 сторінках). Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 209 сторінок, з них основного тексту 169 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧЕ ТА МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

1.1 Наукова основа формування уявлення про правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні

Страхування як вид підприємницької діяльності – це професійний захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, за рахунок яких формуються кошти, які призначені для покриття значних збитків у зв'язку з настанням певних подій. Вона працює ефективно, економічно стабільна система страхування захищає суспільство від багатьох соціальних потрясінь, стимулює бізнес, покращує інвестиційний клімат та сприяє економічному зростанню країни в цілому. З цих причин страхування визнається у багатьох країнах як стратегічний сектор економіки, що призводить до досить жорсткого правового регулювання цієї діяльності з одного боку та державної допомоги – з іншого.

Бурхливий розвиток страхового сектору в економіці України відбувся наприкінці ХХ століття. Виробництво та промисловість, а також значно послабили економічну безпеку населення в порівнянні з плановою та розподільною економікою. Однак слід визнати, що страхування в сучасній Україні покриває лише 10-15% соціальних та бізнес-ризиків [1].

Страхова галузь, як і інші складові фінансової системи, змінюється у відповідь на широкий спектр соціальних, технологічних та глобальних економічних сил. Системи та процедури моніторингу страхування повинні постійно оновлюватися з урахуванням таких змін та інновацій. Страхові та інші фінансові регулятори та наглядові органи повинні розуміти та вирішувати питання фінансової та системної стабільності, які виникають із страхового сектора під час їх виникнення та взаємодії з іншими фінансовими секторами.

Характер страхових операцій – покриття ризиків для економічних, фінансових та корпоративних компаній та домогосподарств – має відмінності та подібності порівняно з іншими фінансовими секторами. На відміну від більшості фінансових продуктів, страхування характеризується зміною виробничого циклу, оскільки страхові внески нараховуються при укладанні контракту, а вимоги виникають лише тоді, коли настає подія.

Страховики є прямими посередниками між страхувальниками та ризиками. вони керують цими ризиками шляхом диверсифікації та об'єднання ризиків, доповнюючи цей процес низкою інших методів [2].

Крім ризиків бізнесу, для страховиків у сфері пасивних балансів створюються значні ризики. Ці ризики називаються технічними ризиками і стосуються актуарних та / або статистичних розрахунків, що використовуються при оцінці зобов'язань та інших ризиків, пов'язаних із такими зобов'язаннями. Страховики несуть ринкові, кредитні, ліквідні та операційні ризики внаслідок своїх інвестицій та фінансових операцій, включаючи ризики, пов'язані з активами та зобов'язаннями. Компанії зі страхування життя також пропонують продукти страхування життя разом із ощадними компонентами та пенсійними продуктами, якими зазвичай керують з довгострокової перспективи.

Система регулювання та нагляду повинна вирішувати всі ці ризики.

Масове страхування існує лише в обов'язковій формі, оскільки ця форма страхування не враховує побажання страховиків та їх потенційних клієнтів, а нав'язується суспільству державою. Водночас обов'язкове страхування не може захистити суспільство від усіх ризиків, воно лише забезпечує мінімальний рівень захисту.

Висока соціально-економічна важливість страхування визначає зацікавленість держави у формуванні ефективно функціонуючого та стабільного ринку страхових послуг. Захист інтересів населення у сфері нерухомості, великий інвестиційний потенціал, зменшення фінансового навантаження на бюджет - реальні можливості для масового страхування. У цьому плані розвиток страхового сектору в економіці України є

найважливішою передумовою вирішення проблеми підвищення рівня життя в сільській місцевості та подвоєння ВВП [3].

Складна приватно-державна економічна та правова природа страхових відносин вимагає, щоб вони регулювалися як приватним, так і публічним, у тому числі адміністративним правом, на основі гнучкого поєднання імперативних та диспозитивних методів правового регулювання.

На жаль, сьогодні необхідно відзначити недостатнє поширення страхування, що значною мірою зумовлено провалами у державному регулюванні цієї галузі економіки. На нашу думку, саме державне адміністративно-правове регулювання страхової діяльності може сприяти розвитку масового добровільного страхування шляхом створення умов, які забезпечують стабільне фінансове становище страховиків, посилюють їх відповідальність за недотримання страхових договорів, стимулюють розширення страхового страхування послуги та покращити їх якість.

Страхові послуги можуть надаватися на обов'язковій або добровільній основі, а форма страхування може бути обов'язковою або добровільною.

Добровільне страхування здійснюється на добровільних засадах відповідно до правових стандартів, тобто здійснюється на підставі договору між страхувальником та страховиком. Правила добровільного страхування, які визначають особливі умови та порядок його будівництва, визначаються страховиком і незалежно, але вони не повинні суперечити чинному законодавству страхового бізнесу. Таким чином, закон визначає лише загальні умови страхування, а конкретні умови його реалізації визначаються договором, укладеним між страхувальником та страховиком [4].

З розвитком страхування протягом ХХ ст. обов'язкове страхування виникло і набуло поширення, коли держава втручається у відносини між сторонами, я буду змушений страхувати певні ризики, якщо добровільне страхування не призводить до виникнення страхових відносин. Необхідність державного втручання для забезпечення страхового захисту всіх фізичних та юридичних осіб пов'язана з обмеженим комерційним страхуванням для

вирішення проблем матеріального відтворення та трудових ресурсів у всіх критичних ситуаціях, досягнення соціальної справедливості в суспільстві та підтримки політичної стабільності в країні. Держава встановлює обов'язкову форму страхування у разі, коли охорона певних об'єктів пов'язана з інтересами не лише окремих страхувальників, а й суспільства в цілому [5].

Таким чином, розвинений та сучасний страховий ринок – це організація страхових відносин у двох формах – обов'язковій та добровільній, які можуть нейтралізувати, зменшити та запобігти можливому ланцюжку катастрофічних наслідків страхових ризиків для людей, організацій та суспільства.

Ефективний механізм сучасного страхового захисту інтересів громадян, компаній та організацій означає, що держава бере активну участь у покритті масштабних та соціально значущих ризиків, що впливають на стан економічної системи в цілому. Це вимагає, щоб у країні була створена система обов'язкового страхування. Система обов'язкового страхування захищає суспільство від страхових ризиків соціально-економічного значення, тобто від основних соціальних, демографічних та природних ризиків та специфічних виробничих, економічних та штучних ризиків для окремих сфер діяльності.

У цьому випадку є ще одна тема страхових відносин – держава, яка переслідує власні інтереси (вирішує соціальні проблеми та (або) мінімізує видатки бюджету на компенсацію втрат від стихійних лих, аварій, штучних та екологічних катастроф, поповнення розвитку бюджетні нові види страхового бізнесу).

У деяких випадках держава за законом зобов'язана страхувати низку осіб як страхувальників. Форма страхування, при якій страхові інтереси захищені, незалежно від того, хоче це хтось чи ні, називається обов'язковим страхуванням (на відміну від добровільного, яке здійснюється на прохання зацікавлених осіб).

У разі обов'язкового страхового аналізу страхових відносин, переваги сторін та подальший розвиток фінансового становища повинні здійснюватися з урахуванням взаємного впливу трьох сторін (страховика, страхувальника та

держави), оскільки держава у запровадження балансу обов'язкового страхування. Макроекономічна система закономірно знаходить нову рівновагу, яка пов'язана з новими паритетами цін на ринку, тобто. встановлення нових пропорцій цін та нових умов діяльності (наприклад, продажів) в економіці та кожній окремій компанії.

Система тристоронніх страхових відносин досить поширена у страховій практиці, але існують і більш складні системи відносин. Прикладом цього є загальнообов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, яке було запроваджене в Україні у 2003 р [6]. Цей вид страхування має на меті покращити безпеку дорожнього руху, але, проаналізувавши його, легко довести, що страхові відносини впливають не лише на страховик, страхувальник (власник транспортного засобу), засоби та держава. Вони мають набагато більш широке поширення, включаючи інтереси водія (який не обов'язково є власником транспортного засобу), пасажирів чи власників вантажів, що перевозяться, та пішоходів. Тому страховим компаніям, які шукають найбільш прийнятні форми договору про страхові внески та премії, слід подбати про поглиблений аналіз цієї складнішої системи страхових відносин і, як наслідок, оптимізувати переваги сторін та створити стабільну основу для цього виду страхування.

Вплив окремих видів обов'язкового страхування на макроекономічну систему можна розглядати на прикладі обов'язкового страхування відповідальності власників транспортних засобів. У цьому випадку, навіть якщо держава переслідує власні інтереси, страхувальники змушені платити за ризики. Якщо щорічні страхові внески будуть занадто високими, це може призвести до скорочення кількості автомобілів, якими користуються українці у секторі особистого транспорту, що, у свою чергу, матиме негативний вплив на виробників автомобілів, виробників запасних частин та паливно -мастильних матеріалів. У секторі комерційного транспорту витрати на страхування будуть перенесені на транспортні витрати, тобто призведуть до зростання цін на транспортні послуги, що, у свою чергу, створить хвилю «оновлення» цін у

різних сферах економіки та страхової діяльності.

Обов'язкове страхування відображає потребу держави у страхуванні, оскільки воно забезпечує задоволення інтересів не лише окремих страхувальників, а й конкретних суспільних інтересів. По-перше, це стосується інтересів суспільства в цілому, таких як забруднення навколишнього середовища, техногенні та екологічні катастрофи, або, скажімо, аварії на космічних кораблях, від яких необхідно захищатися незалежно від власного бажання [7].

Крім того, сфера обов'язкового страхування охоплює всі підрозділи, які потенційно мають певні страхові потреби, включаючи ті, які не знають про самі підрозділи. Йдеться про шкоду приватним особам, яку суспільство також вважає за необхідне захистити незалежно від бажання цих осіб.

Таких соціально значущих ризиків багато. До них належать витрати на медичне обслуговування (медичне страхування), інвалідність (пенсійне та соціальне страхування) та нещасні випадки (з пасажирями, життя та здоров'я державних службовців та багато інших).

Наприклад, обов'язкове соціальне забезпечення є частиною державної системи соціального захисту населення, яка являє собою систему правових, економічних та організаційних заходів, створених державою для компенсації або мінімізації наслідків змін у матеріалах та (або) соціальному статусу працюючих громадян. Законодавства України, інших категорій громадян через визнання їх безробіття, травми чи хвороби, інвалідності, хвороби, травми, вагітності та пологів, втрати годувальника та старості, необхідності медичного обслуговування, санаторно-курортного лікування тощо страхові ризики, що покриваються обов'язковим соціальним страхуванням [8].

Міжнародне право пов'язує обов'язкове страхування з необхідністю захисту інтересів третіх осіб у разі заподіяння шкоди. У світовій практиці найбільш поширені види обов'язкового страхування пов'язані з джерелами підвищеної небезпеки. Підвищена небезпека для оточуючих може походити від діяльності як фізичних, так і юридичних осіб. Найпоширеніший вид

обов'язкового страхування у зв'язку з джерелом підвищеної небезпеки - це обов'язкове страхування відповідальності власників автомобілів. Кожен штат визначає перелік обов'язкових страховок.

Адміністративно-правове регулювання страхування спрямоване на широкий спектр відносин, включаючи:

- організаційно-управлінські відносини в рамках державного та недержавного загальнообов'язкового страхування;
- правовідносини, пов'язані зі створенням, реорганізацією, перетворенням та ліцензуванням приватних страхових компаній;
- правовідносини щодо забезпечення фінансової стійкості страховиків;
- правові умови у сфері адміністративного нагляду за діяльністю страховиків з метою дотримання положень чинного законодавства;
- правові умови реалізації заходів адміністративно-правової відповідальності за порушення законодавства про страхування.

Не менш важлива роль адміністративного та судового регулювання в обов'язковому страхуванні [9].

Великий запас страхових відносин адміністративно-правового характеру свідчить про необхідність створення сучасного та послідовного адміністративного законодавства для страхового бізнесу. На нашу думку, створення адміністративно-правових основ для страхового бізнесу слід здійснювати у наступних сферах.

Перш за все, необхідні подальші вдосконалення в системі страхових менеджерів. Необхідно уточнити порядок ліцензування та перевірки відповідності ліцензійним вимогам, а також розробку системи перевірки фінансової стійкості страхових компаній [10].

Посилення відповідальності страховиків має стати обов'язковою частиною реформи механізму адміністративного та судового регулювання у сфері страхування. Звісно, вкрай необхідно розширити межі адміністративної відповідальності за порушення законодавства про страхування шляхом зміни Кодексу України про адміністративні правопорушення частково щодо

правопорушень у сфері фінансування податків і зборів, ринку цінних паперів. Запропоновані композиції повинні передбачати відповідальність за порушення законодавства про страхування у таких випадках:

- порушення вимог страхової організації щодо забезпечення фінансової стійкості страховика;
- порушення вимоги страхового бізнесу надсилати встановлену звітність до Наглядового органу страхування, включаючи подання неповної або неправильної звітності;
- порушення встановленого порядку страхового бізнесу, що становить реальну загрозу інтересам страхувальників [11].

Зазначаємо, що з огляду на схожі цілі, принципи та методи нагляду у банківській та страховій сфері, у майбутньому доцільно створити єдиний наглядовий орган, завданням якого буде моніторинг кредитної системи, страхової системи та можливо цінні папери, що продаються. Створення єдиного наглядового органу підвищить ефективність нагляду – шляхом запровадження спільної практики його впровадження, розвитку загальних правил щодо східних ризиків у діяльності кредитних та страхових компаній. Крім того, створення єдиного наглядового органу усуне необхідність координації існуючих галузевих наглядових органів. На сьогоднішній день існує позитивний зарубіжний досвід створення універсальних наглядових органів для всіх кредитних та фінансових установ [12].

Звісно, комплексне впровадження запропонованих заходів щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання страхової діяльності може суттєво вплинути на динамічність та якість страхового ринку в Україні.

Таким чином, держава зацікавлена у максимізації добровільної форми страхових умов у суспільстві, оскільки масове страхування значно скорочує бюджетні витрати на покриття збитків від різних катастрофічних непередбачених подій (стихійні лиха, екологічні та техногенні катастрофи тощо), крім того, створює значний інвестиційний ресурс у вигляді страхових фондів, які можуть бути використані для інвестицій у основні галузі економіки

та перспективні сфери діяльності.

Однак для залучення коштів громадськості до страхового сектору необхідно значно підвищити довіру до страхових компаній, забезпечити їх фінансову стабільність та мінімізувати зловживання та шахрайство на страховому ринку. Страхування має бути доступним, прибутковим та надійним способом інвестування вільних грошових коштів. Це завдання можна вирішити державним адміністративним регулюванням страхової діяльності, шляхом запровадження та вдосконалення існуючих ліцензійних режимів [13].

Компетентна та послідовна політика державного регулювання банків значно підвищила довіру населення до вітчизняних банківських установ, що призвело до швидкого зростання банківських депозитів. Звичайно, таких же результатів у страхуванні можна досягти, детально розробивши механізми адміністративного впливу на страховиків.

Все це надає особливого значення проблемам адміністративно-правового регулювання страхового бізнесу.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки можна говорити про відсутність широких досліджень з питань адміністративно-правового регулювання страхового бізнесу. Слід, однак, зазначити, що загальнотеоретичні питання страхування як юридичної та економічної категорії детально вивчаються вітчизняною наукою.

Українська юриспруденція традиційно відносила страхування до галузей приватного права (підгалузі, установи), що зумовило загальну спрямованість досліджень на страхове право. Найважливіші страхові поліси присвячені цивільному характеру страхових відносин і не завжди враховують їх публічно - правову складову. PR у страховій сфері вивчали фрагментарно, переважно в рамках фінансового права [14].

Водночас неможливо обмежити регулювання публічної частини страхових відносин за допомогою фінансового права. Досить велика кількість правил страхування має адміністративно -правову природу. Однак слід визнати, що ядро страхових правовідносин адміністративного характеру, їх структура,

зміст та сфера застосування досі не вивчені вітчизняною юриспруденцією [15].

Ця робота має на меті повне та систематичне вивчення та характеристику адміністративно -правового регулювання страхування як системного правового інституту на основі системного підходу, встановлення принципів такого регулювання, правової природи відносин, які тут виникають, їх змісту, місця та значення. як предмет правового регулювання. відносно інших умов страхування.

1.2 Теоретико-методологічні підходи до дослідження питання правових та організаційних засад запобігання правопорушенням у сфері страхування

Конституція України проголосила нашу державу соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини (п. 1 ст. 7). Декларування даного принципу на рівні Основного закону держави разом з відмовою від планово-адміністративної системи господарювання дозволяє говорити про включеність сучасної України в загальносвітову тенденцію соціалізації ринкової економіки, що почалася в другій половині XX ст. Цей процес характеризується активним поєднанням ринкових методів господарювання з державним регулюванням економіки з метою збільшення її соціальної спрямованості. Соціальна економіка – це господарство, свідомо орієнтоване на розвиток особистості і соціального прогресу.

Основна мета діяльності держави в соціальній ринковій економіці полягає в підтримці соціально-економічної стабільності, в забезпеченні максимально високого рівня добробуту, соціального прогресу, в збереженні громадських цінностей на основі економічної свободи, конкуренції і приватної ініціативи. У соціальній ринковій економіці такі макроекономічні цілі, як досягнення певного рівня зайнятості, стабілізація цін, зниження інфляції, рівновагу економіки, які традиційно в змішаній економіці покладаються на державу,

доповнюються соціальними цілями. Таким чином, економічна діяльність держави в соціальній ринковій економіці спрямована на усунення недосконалостей ринку, надання йому соціальної спрямованості, а не на ліквідацію ринкових відносин як таких [16].

Основне завдання соціальної політики – формування ефективної системи соціального захисту. У будь-якій країні, незалежно від економічної формації, держава в тій чи іншій мірі здійснює функцію соціальної за щити населення. Ступінь і широта підтримки визначаються як рівнем економічного розвитку країни, так і традиціями лібералізму або патерналізму в конкретній країні, політичними концепціями правлячої партії. Очевидно, що в соціальній ринковій економіці функція захисту населення стає для держави пріоритетною.

Соціальний захист населення – це система державних заходів, що гарантують населенню його права в соціальній сфері (рівень життя, споживання і обслуговування). Однією з таких заходів є страхування.

Соціальна значимість страхування проявляється в тому, що страховий випадок означає для страхувальника катастрофічна подія в його господарстві, а для економіки країни страховому випадку означає розрив в ланцюжку виробництва і відтворення. Тому нещастя, що зачіпає конкретного страхувальника, є соціально значущим для всієї економіки в цілому. Страхування дозволяє досить швидко відновити порушене страховим випадком майновий стан страхувальника, а значить, відновити зруйновані зв'язку в відтворенні. Таким чином, в нормальному функціонуванні страхового механізму зацікавлений як кожен з страхувальників, так і держава [17].

Характерним прикладом може служити страхування банківських депозитів. Банкрутство банку негативно відбивається на ліквідності його клієнтів, які неминуче несуть матеріальні втрати. Тому банкрутство одного досить великого банку може спричинити за собою системну кризу, викликаний ланцюжком неплатежів господарюючих суб'єктів. Крім того, банкрутство одного банку може спровокувати масові вилучення вкладів з інших банків, що також негативно відбивається на банківській і грошово-кредитної системи в

цілому.

Цих несприятливих наслідків можна якщо не уникнути, то в значній мірі мінімізувати їх шляхом створення системи страхування банківських депозитів. Такі системи передбачають створення спеціального грошового фонду за рахунок відрахувань банків, що входять в систему, з якого, до процедури банкрутства і відкриття ліквідаційної процедури, проводяться виплати клієнтам (вкладникам) збанкрутілого банку. Створення подібних систем не тільки позитивно позначається на банківській системі, а й забезпечує безперебійне функціонування системи розрахунків (платежів), підвищує стійкість господарських зв'язків, сприяє зростанню ліквідності господарюючих суб'єктів, а також стимулює акумуляцію коштів в кредитних організаціях і можливість їх інвестування в виробництво [18].

Поряд з соціальними страхування виконує також і економічні функції. В економічній літературі традиційно виділяються чотири економічні функції страхування:

1. Ризикова функція – зізнається основний і виражається у відшкодуванні збитку за ризиком при настанні страхової події. В рамках дії ризикової функції відбувається перерозподіл грошової форми вартості серед учасників страхування.

2. Попереджувальна функція – виражається у фінансуванні за рахунок частини коштів страхового фонду не обхідних заходів щодо зменшення страхового ризику.

3. Ощадна функція – проявляється тільки в особистому страхуванні при укладанні довгострокових договорів страхування життя або працездатності. Страхові внески, що сплачуються страхувальником, накопичуються в страховій компанії до настання певного терміну, а потім виплачуються у вигляді страхової суми.

4. Контрольна функція – проявляється в забезпеченні строго цільового формування і використання коштів страхового фонду [19].

У зв'язку з зазначеними функціями особливо слід відзначити, що

страхова система, так само як і банківська, може виконувати так звану «ощадну» функцію. Це відбувається тоді, коли страхування використовується як засіб забезпечення захисту не тільки особистих і майнових втрат, а й самих грошових коштів, вкладених в якості страхових платежів. Ощадна функція найбільш характерна для страхування на випадок, коли особа, наприклад, досягає непрацездатного віку. При цьому категорії страхування найбільшою мірою властива функція накопичення обумовлених договором страхових сум в їх грошовому вираженні.

Таким чином, можна відзначити певну схожість між діяльністю кредитних і страхових організацій. На сьогоднішній день в Україні діють як фінансові установи страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, а також пайові та інші інвестиційні фонди. Причому всі ці установи в процесі своєї діяльності залучають кошти фізичних осіб в різних формах, що зближує їх з кредитними організаціями [20].

Однак на відміну від діяльності кредитних організацій існування страхування обумовлено економічною необхідністю суспільства мати резервні фонди для ліквідації негативних наслідків непередбачених явищ і випадковостей. Таким чином, основне завдання страхування полягає в захисті майнових інтересів як юридичних «так і фізичних осіб.

Звичайно, страхування є не єдиним інструментом соціального захисту. Поряд зі страхуванням елементом соціального захисту є соціальна допомога. Соціальна допомога в системі інструментів соціального захисту населення відіграє допоміжну роль, оскільки вона не носить постійного характеру і не поширюється на всіх, хто потребує соціальному утриманні та підтримки. Вона носить виключно тимчасовий і адресний характер, її надання вимагає дотримання численних умов і особливого формалізованого порядку (заявний характер, обов'язковість про перевірки наявності обґрунтованості вимог) .

У пострадянській Україні кінця ХХ ст. саме соціальна допомога використовувалася державою як основний інструмент соціального захисту населення. Визнаючи важливість і значимість даного механізму, необхідно все

ж зазначити неможливість з його допомогою забезпечити ефективну довгострокову реалізацію соціальних функцій держави. Будучи досить витратним для державного бюджету, він не стимулює виробничий сектор, а формує утриманську мотивацію. Цим вигод але відрізняється страхова модель соціального захисту, яка крім мінімізації бюджетних витрат ще забезпечує економіку країни інвестиційними ресурсами за рахунок коштів, акумульованих в страхових фондах [21].

Можна із задоволенням відзначити докорінну зміну політики держави в сфері забезпечення соціального захисту населення. Держава зацікавлена в тому, щоб недержавні страхові компанії залучали кошти населення і організацій для освіти децентралізованих фондів з метою відшкодування збитків, завданих фізичним та юридичним особам, які не за рахунок бюджетних коштів, а саме за рахунок страхових фондів.

При цьому держава вирішує завдання не тільки створення страхових резервів з метою захисту своїх громадян і підприємств, а й залучення в обіг тимчасово вільних коштів населення і організацій, а також отримання нових джерел податкових надходжень до бюджету. Крім того, акумульовані страховиками страхові резерви є важливим внутрішнім джерелом інвестицій в економіку країни.

На сьогоднішній день очевидна проблема залучення інвестицій, необхідних для економічного зростання держави. Як уже зазначалося, джерелом зазначених інвестицій є заощадження населення, мобілізація яких відбувається як шляхом купівлі цінних паперів, так і через фінансові установи, які здійснюють первинну акумуляцію заощаджень [22].

Безумовно, значна роль в цьому процесі належить комерційним банкам, але поряд з ними функцію залучення грошових коштів населення виконують так само страхові компанії, недержавні пенсійні та інвестиційні фонди. У сучасних розвинених країнах питома вага грошових коштів, залучених фінансовими установами трьох названих категорій, постійно збільшується.

Страхування особистих і майнових інтересів громадян і господарюючих

суб'єктів названо урядом одним з пріоритетних напрямів економічної політики України. Орієнтованість на страхову модель чітко проявляється в трансформації вже існуючих видів страхування (недержавне накопичувальне пенсійне страхування та формування недержавних пенсійних страхових фондів), а також в появі нових обов'язкових видів страхування (обов'язкове страхування автоцивільної відповідальності, страхування банківських вкладів).

Відповідно до чинного законодавства метою організації страхової справи є забезпечення захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, України, суб'єктів України і муніципальних утворень при настанні страхових випадків. Завданнями організації страхової справи є проведення єдиної державної політики в сфері страхування; встановлення принципів страхування і формування механізмів страхування, що забезпечують економічну безпеку громадян і господарюючих суб'єктів на території України.

Зацікавленість держави в стабільному наданні страхових послуг підтверджується введенням багатьма державами на певних етапах свого розвитку державної монополії на страхову діяльність. У Радянській Україні 28 листопада 1918 Раднарком Р СР прийняв декрет «Про організацію страхової справи» [23], в якому всі види і форми страхування (від вогню, транспортний, життя, від нещасних випадків, градобою, падежу худоби, неврожаю та ін.) оголошувалися державною монополією.

Але навіть при ринкових методах страхування зберігається вплив з боку держави на страхову діяльність. Необхідність державного регулювання в галузі страхування обумовлена низкою причин:

- вплив страхування на процес відтворення рамок економіки всієї країни;
- можливість і необхідність використання тимчасово вільних грошових коштів, акумульованих в страхових фондах, для інвестицій в економіку;
- захист майнових прав страхувальників за допомогою забезпечення фінансової стійкості страховиків.

У літературі зазначається унікальність страхового механізму, яка полягає в тому, що страхування виконує не тільки функцію економічної і соціальної зашити страхувальників, але і дозволяє вирішувати макроекономічні задачі держави. У країнах з ринковим господарством страхування визнається стратегічним сектором економіки.

По-перше, страхові послуги необхідні для ефективного функціонування приватної власності. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком, тому страхування підприємницьких ризиків дозволяє господарюючим суб'єктам захистити своє фінансове становище, тим самим сприяючи забезпеченню стабільності економічних зв'язків, що, природно, позитивно впливає на стан економіки в цілому і забезпечує планомірне зростання народного господарства. З іншого боку, фінансова стабільність в економіці гарантує соціальну стабільність в суспільстві.

По-друге, страхування знижує фінансове навантаження на державний бюджет, за рахунок коштів якого відшкодовується збиток від різних природних і техногенних катастроф.

По-третє, страхові фонди є одним з найбільш зручних джерел інвестицій.

По-четверте, як вже зазначалося, соціальне страхування виконує функцію соціального захисту населення.

Український ринок страхових послуг почав стрімко розвиватися з 1992 р, що було обумовлено прийняттям спеціального закону, що регулює страхову діяльність. Монополія Держстраху була ліквідована за рахунок приватного страхування. На початок 1998 р. Державного реєстру було включено близько 2700 страхових компаній, проте до 2004 відбулося примусове скорочення числа страховиків через невиконання ними вимог до мінімального розміру статутного капіталу [24].

Разом з тим необхідно відзначити малу ємність вітчизняного страхового ринку. На даний момент в країні застраховано менше 10% потенційних ризиків, в той час як в розвинених країнах цей показник досягає 90-95%. Це говорить про незадіяності потенціалу страхового сектора в національній економіці.

Велика частина населення і значне число підприємств не користуються послугами страховиків (мова йде про добровільне страхування). При всій очевидній зручності і доцільності страхування, український громадянин поки не відчув на собі переваги добровільного страхування, як особистого, так і майнового. Тому сьогодні не можна говорити про масове поширення страхування в Україні, виняток становить обов'язкове страхування. При цьому показово наявність прямої залежності між кількістю учасників системи страхування і рівнем страхового захисту – чим більше застраховано ризиків, тим більше акумулюється коштів в страхових фондах, відповідно страховик може надати найбільш високий рівень захисту. І навпаки, чим менше застрахованих, тим менше суми страхових виплат, тим менше фінансово стійкі самі страховики.

Виходить замкнуте коло: у Україні не довіряють страховим компаніям, тому що страхові виплати проводяться з затримкою і не завжди покривають збитки страхувальника і часто отримання страхового відшкодування пов'язано з великими формальностями і витратами часу, одна до однієї з причин ситуації, що склалася залишається невелика кількість застрахованих ризиків [25].

У зв'язку з цим доводиться констатувати, що вітчизняний страховий сектор не виконує ті макроекономічні та соціальні функції, які здатний виконувати. Як уже зазначалося, розвинена, ефективно працююча система приватного страхування може, по-перше, істотно знизити фінансове навантаження на бюджет при ліквідації наслідків стихійних лих, технологічних і екологічних катастроф, а також при відшкодуванні в даних випадках збитку. По-друге, вільні кошти страхових фондів є серйозним інвестиційним ресурсом, що в умовах необхідності подвоєння ВВП відіграє дуже значиму роль. По-третє, страхування здатне підвищити рівень добробуту населення і забезпечити його фінансову захищеність [26].

Велика соціальна значимість страхування пояснює необхідність державного регулювання страхової діяльності.

1.3 Соціально-економічне значення страхування в сучасних умовах трансформації суспільства

Державне регулювання традиційно трактується як ступінь втручання держави в економічне життя і включає в себе:

- регламентацію господарського життя, що утворить звід законів (кодекс) для господарюючих суб'єктів, яким визначено їхні права і обов'язки, міру взаємної відповідальності, в тому числі і введення певних заборон, націлених на недопущення шкоди суб'єктам ринку;

- формування організаційно-економічних структур, що забезпечують строгий контроль за дотриманням норм регламентації господарської поведінки суб'єктів ринку і обслуговуючих господарські відносини;

- вироблення соціально-економічної політики, визначення і результативне застосування механізмів її реалізації [27].

Зазвичай розрізняють пряме і непряме державне регулювання економіки. При цьому до методів прямого державного регулювання економіки в економічній літературі відносять державне підприємництво.

Непряме державне регулювання економіки полягає у використанні різних методів впливу на неї: зміна обсягу грошової маси, що знаходиться в обігу, зміна валютного курсу, перегляд податкової політики і т.п.

Все вищесказане в однаковій мірі можна застосувати до страхування як виду економічних відносин, що існують в сучасному суспільстві. Держава впливає на страхову діяльність за допомогою:

- закріплення правил поведінки учасників страхових відносин в нормативно-правових актах;

- створення державно-владних органів, які здійснюють контроль за дотриманням страхового законодавства;

- розробки державної політики щодо розвитку страхування [28].

Крім цього, держава регулює страхову діяльність, самотійно виступаючи учасником страхових відносин або в якості страховика, або в якості

страхувальника. Безпосередня участь держави в страховій діяльності може як стимулювати ринок приватних страхових послуг, так і обмежувати його, затримувати його розвиток. В даному випадку мова йде не про законодавче регулювання, а про прямий вплив держави на даний сектор економіки за допомогою державного підприємництва через створення державних страхових компаній, що займають певні ніші страхового бізнесу, а також через введення обов'язкового державного страхування – пенсійного, медичного, соціального. Державні страхові фонди забезпечують мінімальні стандарти захищеності, але очевидно, що вони не в змозі повністю задовольнити фінансові потреби населення в разі настання страхових ризиків. Проте наше суспільство в масі своїй ще не усвідомило, що мінімум державного страхування повинен доповнюватися добровільним приватним страхуванням. Розуміння цього відразу позитивно позначиться на добробуті і рівні життя населення, а також на якості страхових послуг.

Держава, усвідомивши вигоди страхування, планомірно намагається штучно підвищити попит на страхові послуги в Україні і вводить нові види обов'язкового страхування. Це, з одного боку, збільшує ємність страхового ринку і підвищує прибутковість страхової справи, але, з іншого боку, негативно позначається на якості продукту – страхових послуг. Найяскравіший приклад – страхування автоцивільної відповідальності. Страховикам не потрібно боротися за клієнтів і зацікавлювати їх в необхідності придбання страхового поліса, за них це де гавкає держава, вводячи санкції за відсутність страховки.

Ще в 1998 р Урядом було прийнято постанову № 1139 «Про основні напрями розвитку національної системи страхування України в 1998-2000 роках», в якому були сформульовані проблеми вітчизняного ринку страхових послуг, визначено основні цілі та завдання в цьому секторі народного господарства.

У названому документі зазначено, що негативно позначається на розвитку страхового ринку відсутність заходів стимулювання населення і підприємств до більш широкого використання можливостей страхування для

захисту своїх майнових інтересів. Не створено надійний механізм державного контролю виконання страховими організаціями прийнятих зобов'язань, адекватної оцінки їх надійності та фінансової стійкості, не налагоджена належним чином інформаційно-аналітична робота. Безсистемно і з очевидним запізненням ведеться робота по вдосконаленню страхового законодавства.

Забезпечення надійності та фінансової стійкості системи страхування визнано в названому документі пріоритетним завданням, у зв'язку з чим вважається за необхідне збільшення мінімального розміру статутного капіталу страховиків, а також підготовка кадрів страховиків і розвиток страхової науки. По-друге, наголошується на необхідності проведення активної структурної політики на ринку страхових послуг, що полягає в оптимізації пропорцій у співвідношенні обов'язкових та добровільних видів страхування, не стимулюючи при цьому необґрунтованого і невпорядкованого введення нових видів обов'язкового страхування. По-третє, до пріоритетних завдань віднесено підвищення ефективності методів державного контролю за страховим сектором економіки, що припускає створення нормативних і організаційних основ страхового нагляду, розробку процедур фінансового оздоровлення страховиків, вдосконалення умов ліцензування страхової діяльності, а також створення диференційованої системи санкцій за порушення страхового законодавства.

Сьогодні можна відзначити, що незважаючи на те, що названа програма була розрахована на два роки, вона в значній частині зберігає свою актуальність і донині. Збільшення розміру статутного капіталу страхових компаній, на жаль, не принесло очікуваного стабільності страхового ринку, постійно розширюється перелік обов'язкових видів страхування, створений спеціалізований орган страхового нагляду, але механізми контролю залишилися колишніми, не зазнала змін також система санкцій за порушення страхового законодавства.

Очевидно, що наша державна політика в сфері страхування має на меті стимулювання масового розвитку добровільного страхування. При цьому і держава, і страховики найбільш зацікавлені в розширенні особливо

довгострокового страхування. Питання в тому, якими методами вирішувати поставлену задачу: примусом населення до укладання договорів страхування або ж шляхом розумного стимулювання зацікавленості населення в страхових послугах.

Основні причини нерозвиненості страхування в Україні – недовіра до страховиків, відносно високі ціни і низька якість страхових послуг. Забезпечити фінансову стабільність страховиків і підвищити довіру населення до страхових компаній можливо за рахунок:

- розвитку перестраховання, можливо державного, по аналогії зі страхуванням банківських вкладів;
- жорсткої регламентації інвестиційних пріоритетів страхових компаній і умов розміщення коштів страхових фондів;
- посилення адміністративного нагляду за діяльністю страховиків;
- спрощення процедур отримання страхових виплат;
- серйозного посилення матеріальної відповідальності страховика за несвоєчасне виконання умов договору страхування. Сьогодні відсотки за несвоєчасну виплату страхового відшкодування на стільки малі, що страховикові вигідніше максимально довго відкладати їх перерахування, отримуючи прибуток від інвестування цих коштів.

Страхувальник повинен бути впевнений, що його страхова компанія не зникне через два-три роки разом з його страховими внесками, що і через тридцять років, вийшовши на пенсію, він отримає належні йому за страховим договором виплати. Страхувальнику більш вигідні накопичувальні договори страхування, які дозволяють з кожним наступним роком збільшувати суму страхових виплат при тому ж розмірі страхових платежів. Це можливо за рахунок розширень ринку страхових послуг з одночасним підвищенням їх якості та, звичайно, тільки за умови стабільності фінансового стану страховика. Для цього необхідно забезпечити конкурентне середовище в страховому секторі та здійснювати ефективне антимонопольне регулювання страхового ринку.

Довіра населення до страхових компаній також може зрости при введенні обов'язкового страхування ризиків, прийнятих на себе страховиком, тобто перестраховування. Механізм перестраховування може мати державний централізований характер, тобто державна компанія за рахунок регулярних внесків страховиків буде формувати страховий фонд, з якого будуть покриватися зобов'язання збанкрутілої страхової компанії. У Україні вже є позитивний досвід роботи такої структури в банківському секторі. Йдеться про Агентстві зі страхування вкладів.

Захищеність грошових коштів, що знаходяться в страхових фондах, сприятиме підвищенню привабливості страхових послуг. При цьому масове страхування відразу ж знизить ціни на страхові послуги, по-перше, за рахунок конкуренції між страховиками, а по-друге, за рахунок збільшення коштів у страхових фондах. Діє проста арифметика: чим більше застрахованих, тим більший ризик можна покрити.

Таким чином, державне регулювання страхової діяльності має мати на меті розвиток масового добровільного страхування шляхом створення умов, що забезпечують стабільне фінансове становище страховиків, посилення їх відповідальності за невиконання умов договору страхування, стимулювання розширення видів страхових послуг і підвищення їх якості.

Висновки до розділу 1

Можемо констатувати, що грамотна і послідовна політика державного регулювання банківської діяльності дозволила значно підвищити рівень довіри населення до вітчизняних банківських інститутів, результатом чого стало стрімке зростання банківських вкладів. Зазначено, що в страхуванні можливо добитися ідентичних результатів, детально пропрацювавши механізми адміністративного впливу на страховиків.

Страхування як вид підприємницької діяльності є професійним захистом майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, за рахунок коштів яких

відбувається формування грошових фондів, призначених для покриття матеріальних збитків, пов'язаного з настанням певних подій.

Ефективно працююча, фінансово стабільна система страхування захищає суспільство від багатьох соціальних потрясінь, стимулює ділову активність, покращує інвестиційний клімат, сприяючи економічному зростанню в країні в цілому. З цих причин страхування в багатьох країнах світу визнано стратегічним сектором економіки, що обумовлює досить жорстке правове регулювання цього виду діяльності, з одної боку, і державну підтримку – з іншого.

Частина страхових відносин регулюється нормами фінансового права, однак страхове право регулює досить великий пласт публічно-правових відносин, які не охоплюються предметом фінансового права.

Йдеться про відносини управлінського характеру, що виникають при державному регулюванні страхової діяльності, тобто професійної діяльності з відшкодування матеріального збитку, спричиненого внаслідок різних дій або подій, за рахунок спеціально формованого для цих цілей грошового фонду.

Обов'язкове страхування відображає державну потребу в страхуванні, оскільки забезпечує задоволення інтересів не тільки окремих страхувальників, а й конкретних суспільних інтересів. По-перше, це стосується інтересів усього суспільства загалом, наприклад забруднення навколишнього середовища, техногенні та екологічні катастрофи або, скажімо, аварії космічних кораблів, від яких необхідно захищатися незалежно від будь-чийого бажання.

Зазначено, що ефективний механізм сучасного страхового захисту інтересів громадян, підприємств і організацій передбачає активну участь держави в покритті великомасштабних і соціально значущих ризиків, що впливають на стан економічної системи загалом. Це обумовлює необхідність створення системи обов'язкового страхування в країні.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

2.1 Адміністративно-правові відносини у сфері страхування

Термін «страхування» найбільш часто розглядається в двох аспектах: як економічна категорія і як правова.

Як економічна категорія страхування, обумовлене соціально-економічними потребами суспільства, являє собою сукупність певних економічних суспільних відносин, що виникають в процесі створення розподілу та використання різних цільових фондів суспільства, як в грошовій, так і в матеріальній формі.

Матеріальною основою страхування є цільові фонди грошових коштів, які формуються для відшкодування збитків, отриманих при настанні страхових ризиків (природного, техногенного, соціального та іншого характеру), передбачених законом і (або) договором, за рахунок страхових внесків, що сплачуються страхувальниками.

Опосередкованість страхових відносин грошовими фондами зумовлює їх місце в фінансовій системі держави. Як самостійна ланка фінансової системи України страхування являє собою сукупність економічних відносин, за допомогою яких через стягнуті зі страхувальників (фізичних і юридичних осіб) на добровільній і обов'язковій основі платежі утворюються спеціальні страхові фонди грошових коштів, за рахунок яких здійснюється фінансування збитків і втрат, пов'язаних з непередбачуваними надзвичайними подіями.

Страхування як правова категорія являє собою сукупність врегульованих правовими нормами суспільних відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати ними страхових внесків. Дане трактування названої категорії визначає страхування як правовий

інститут.

В юридичній науці страхування розглядається перш за все як правове відношення, договір, правове зобов'язання.

В. М. Потоцький, розмірковуючи про страхування в юридичному сенсі, писав, що це «правовідносини, в силу якого особа, що страхує майно від нещасного випадку (страхувальник), сплачує страховому установі (страховику) певну суму (страхову премію), а за це при настанні нещастя (страхового випадку) отримує від страховика відшкодування збитку (страхове винагороду)» [].

В.І. Серебровський також вважав, що з юридичної точки зору страхування є правовідносинами, і давав наступне визначення: «В силу правовідносини одна сторона (страховик) виявляється зобов'язаною протягом відомого терміну нести ризик за ті наслідки, які можуть статися для майна або життя даної особи від настання відомої події (страхового випадку), а при настанні цієї події сплатити іншій стороні (страхувальнику) страхове відшкодування (страхову суму). Інша ж сторона (страхувальник) виявляється зобов'язаною до сплати за це страховику відомого внеску (страхової премії)» [].

На думку С.Є. Ліона, «страховий договір є юридичною угодою, в силу якого одна особа зобов'язується, за відоме винагороду, відшкодувати будь-яку загибель майна, яка впаде, протягом обумовленого терміну і внаслідок певного нещасного випадку, на іншу особу, як на власника цього майна» [].

А. Брандт писав наступне: «Ми відшкодуємо Вам взагалі називається договір, в силу якого одна сторона (страховик) зобов'язується у разі відомого роду нещастя сплатити іншій особі певну суму, не більше заздалегідь певного розміру, у вигляді винагороди, за при підлеглі даними подією збитки, між тим як інший контрагент зобов'язується платити страховикові (одночасно або періодично) певну суму грошей» [].

Разом з тим правова природа страхування традиційно є предмет наукової полеміки. Дослідники давно звернули увагу на те, що вивчення страхування як правової категорії не може бути обмежене лише цивілістичному аспектом.

В.Р. Ідельсон ще в 1907 р в курсі лекцій зі страхового права викладав, що страховий договір є предметом вивчення як публічного, так і приватного права, з точки зору публічного права, говорив він, договір зі страхування трактується поліцейським правом, кримінальним та фінансовим; приватне право розглядає цей договір, по-перше, як особливий рід договору між приватними особами і, по-друге, як торгову угоду. Однак вчений відмовився від розгляду страхового права в єдності його публічного і приватного почав і досліджував далі тільки «договірне» страхове право, яке він поміщав «на рубежі цивільного і торгового права» [1].

Позиція відомого німецького фахівця в галузі страхування професора В. Еренберга близька до сучасних трактувань страхового права як єдиної юридичної освіти. Вчений підкреслював, що до складу страхового права входять як приватна, так і публічне страхове право, останнім він включав в рамки системи, по побудованій з приватно точки зору [1].

В. К. Райхер наступним чином окреслював предмет комплексної галузі страхового права. По-перше, як стверджував учений, в страховому праві повинні бути представлені «власне» страхові відносини, тобто майнові відносини між страховими органами і страхувальниками, що безпосередньо регулюються цивільним правом. По-друге, в коло відносин, що становлять галузь страхового права, В.К. Райхер включав фінансово-правові відносини, які, на його думку, визначали «самий порядок організації, саму систему страхової охорони в її організаційно-фінансових елементах». Таким чином, як вважав учений, страхове право складається з двох різних частин: з цивільно-правових та фінансово-правових елементів [1].

Різноманітність і складність страхових відносин обумовлюють комплексний характер їх правового регулювання, що включає в себе норми різних галузей права – цивільного, фінансового, адміністративного. Сукупність цих норм утворює комплексний правовий інститут - страхове право.

Єдиної думки в науковому середовищі щодо місця страхового права в правовій системі до сих пір не існує. Частина авторів стверджує, що страхове

право є комплексною галуззю права, інші розглядають його як комплексної галузі законодавства, треті, визнаючи наявність публічних норм, що регулюють страхові відносини, виділяють страхове право як підгалузі приватного права, вказуючи, що обсяг нормативного регулювання явно недостатній для визнання страхового права в якості галузі.

Тут хотілося б особливо відзначити, що, з нашої точки зору, групування правових норм в галузі, підгалузі і інститути має значення виключно для розвитку науки. Така систематизація, безумовно, істотно полегшує процес наукових досліджень правової матерії і аналізу законодавства, а також значно спрощує викладання і вивчення правових актів в рамках різних освітніх програм. Однак в цілому цей поділ багато в чому умовно, що підтверджується поступовим обростанням системи національного права так званими комплексними галузями права. Очевидно, що законодавець, приймаючи закон, чи інший державний орган або посадова особа, наділені правом приймати підзаконні правові акти, мають на меті врегулювати певні суспільні відносини і навряд чи замислюються, до якої галузі, підгалузі і правовому інституту будуть ставитися правові норми закріплені в прийнятому акті.

В теорії права визнано, що практично неможливо строго обмежити будь-якої правової інститут лише однією зі сфер права - приватної або публічної, він обов'язково буде в цьому сенсі змішаним. У зв'язку з цим принципове значення має розуміння комплексної приватно-публічного правової природи страхових відносин і, відповідно, необхідність їх регулювання як нормами приватного, так і нормами публічного права на основі гнучкого поєднання імперативного і диспозитивного методу правового регулювання.

Підкреслюючи комплексний характер страхових відносин, автори, як правило, вказують на поєднання цивільно-правового та фінансово-правового регулювання. До предмету фінансового права зазвичай відносять відносини у сфері обов'язкового страхування. Фінансовим правом в області страхування регулюється широке коло питань, серед яких можна відзначити відносини між державою і відповідними міністерствами з приводу передачі бюджетних коштів

на оплату обов'язкового державного страхування певних категорій осіб; порядок формування цільових позабюджетних фондів соціального страхування, в тому числі порядок сплати єдиного соціального податку (внеску) і контроль за вказані ми процесами; відносини зі сплати інших обов'язкових податків і зборів, порядок формування державних централізованих резервних фондів та інші відносини.

Погоджуючись з комплексної приватно-публічного правовою природою страхових відносин, вважаємо, однак, що обмеження її публічної складової рамками фінансового права необґрунтовано.

З теорії фінансового права відомо, що характерною рисою положення сторін в фінансово-правовому відношенні є їх нерівність, однією з цих сторін виступає держава в особі відповідного органу влади. Сторона фінансових правовідносин, протилежна державі, завжди наділяється обов'язком

Безперечно, частина страхових відносин регулюється нормами фінансового права, однак страхове право регулює досить великий пласт публічно-правових відносин, які не охоплюються предметом фінансового права. Йдеться про відносини управлінського характеру, що виникають при державному регулюванні страхової діяльності, тобто професійної діяльності з відшкодування матеріального збитку, початку внаслідок різних дій або подій, за рахунок спеціально формованого для цих цілей грошового фонду.

Всі страхові відносини, тобто відносини щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних несприятливих подій, можна умовно розділити на дві великі групи:

- відносини між страховиком і страхувальником;
- відносини між страховиком і державою [].

Перша група відносин має приватноправову природу, регулюється нормами приватного права на основі диспозитивного методу. В основі цих відносин лежить договір страхування, що містить умови, про які домовилися його боку.

Друга група відносин характеризується публічно-правовою природою,

оскільки базується на нормативних актах імперативного змісту. В основі даної групи відносин - владні повноваження держави, які проявляються в правовому регулюванні страхової діяльності та нагляд за нею. Регулюючи страхову діяльність, держава в особі компетентних органів виконавчої влади реалізує свої управлінські функції, залучаючи страховиків в управлінські відносини класичного адміністративно-правового характеру, тобто відносини влади і підпорядкування, де одна сторона є керуючим владним суб'єктом, а страховик представляє керовану сторону, зобов'язану підкорятися владним розпорядженням. При цьому управління здійснюється в публічних інтересах і керуюча сторона наділена публічною владою [].

Як вже було зазначено, стабільне функціонування і розвиток страхового сектора економіки має принципове значення для досягнення макроекономічних завдань, що стоять перед державою, в зв'язку з чим страхування піддається державному регулюванню (управління) з боку уповноважених органів державної влади.

Державне управління – різновид соціального управління, з функціонуванням якого традиційно пов'язується формування відокремленої правової галузі - адміністративного права. Суспільні відносини, що виникають у сфері державного управління, є адміністративно-правовими відносинами.

Адміністративне право як самостійна галузь права регулює управлінські відносини, які безпосередньо виникають у зв'язку з практичною реалізацією суб'єктами виконавчої влади завдань та функцій державно-управлінської діяльності. Предмет адміністративного права складають суспільні відносини, що носять організаційно-управлінський характер, тобто відносини, спрямовані на управління будь-якими суспільними процесами або явищами з метою їх організації, приведення в стабільне в функціональному сенсі стан [].

Таким чином, відносини, що виникають в процесі державного регулювання страхової діяльності, відносяться також до предмету адміністративного права.

Більшість вчених одностайні у визначенні адміністративно-правових

відносин. Під ними розуміються регульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають у сфері виконавчої влади або складаються в сфері управління.

Деякі автори дають більш розгорнуте визначення. Наприклад, Ю. М. Козлов вважає, що адміністративно-правовим відношенням є врегульоване адміністративно-правовою нормою управлінські суспільні відносини, в якому сторони виступають як носії взаємних обов'язків і прав, встановлених і гарантованих адміністративно-правовою нормою [1].

На нашу думку, для визначення адміністративних правовідносин необхідно враховувати дві їх суттєві особливості: по-перше, це правовідносини, що виникають у сфері державного управління, по-друге, вони регулюються нормами адміністративного права.

Те, що сторони виступають носіями «взаємних прав і обов'язків», не є характерною рисою адміністративних правовідносин, оскільки це загальний ознака будь-яких правовідносин.

Що стосується правових норм, спрямованих на регулювання адміністративно-правових відносин, то тут слід зазначити, що комплексного правового акта, що регламентує питання державного управління, не існує. Застосовуються, як правило, комплексні нормативно-правові акти, які містять як норми адміністративного права, так і правові норми інших галузей.

У юридичній літературі виділяються наступні особливості адміністративно-правових відносин:

1. Зазначені правовідносини виникають в процесі державного управління.
2. Мають в якості обов'язкового суб'єкта орган державного управління (або орган виконавчої влади), тобто постійним учасником адміністративно правових відносин є офіційний і повноважний суб'єкт державного управління (суб'єкт виконавчої влади), що представляє публічно правової інтерес, який діє від імені держави і реалізує свою управлінську компетенцію.
3. Чи характеризуються відносинами влади-підпорядкування і юридичним нерівністю сторін.

4. Виникають для вирішення завдань і здійснення функцій управління з метою задоволення суспільних або індивідуальних інтересів з ініціативи будь-якого із суб'єктів цих відносин [].

Слід підкреслити, що адміністративно-правові відносини безпосередньо пов'язані з практичною реалізацією завдань, функцій і повноважень виконавчої влади. Звідси їх публічний характер, виражений в них державний інтерес.

5. Мають організуючий початок, так як адміністративно-правові відносини – це форма, в рамках якої і відбувається організуючий вплив державного управління на відповідні об'єкти управління.

6. Чи відрізняються особливим правовим режимом забезпечення законності і своєї правового захисту (як правило, мова йде про три способи – адміністративному, судовому та прокурорський).

Деякі вчені розширюють коло адміністративних правовідносин і стверджують, що їх характерними рисами є:

- виникнення в сфері державного управління;
- можливість участі в адміністративних правовідносинах всіх суб'єктів адміністративного права в будь-якому поєднанні;
- присутність у складі адміністративних правовідносин двох основних типів відносин: відносин влади-підпорядкування і відносин рівності сторін.

Ми поділяємо зазначену точку зору, оскільки вона найбільш відповідає стану сучасного адміністративного права. Як справедливо зазначає професор Ю. А. Тихомиров, система адміністративного права, його об'єкти і методи регулювання зазнають в даний час серйозні зміни. Раніше державне управління характеризувалося виключно наказним характером, але на сьогоднішній день традиційний «заборонно-наказовий» елемент галузі явно втрачає своє значення і зростає роль її чотирьох головних функцій: державного управління, державного регулювання, легалізації та контролю (нагляду) [].

Так, наприклад, на відміну від існуючої раніше державної монополії на діяльність у сфері страхування та повної заборони на участь в ній недержавних суб'єктів, основу сучасної системи адміністративного управління в даній

області становить процедура ліцензування діяльності, пов'язаної з наданням страхових послуг.

При цьому ліцензування зазначеної діяльності є одним із способів державного регулювання діяльності страховиків і створює основу для здійснення даної діяльності на легальній основі. Функції держави по контролю також реалізуються в процесі заходів по ліцензуванню, причому контроль в цьому випадку може бути як попереднім (при розгляді питання про видачу ліцензії), так і поточним (здійснюваним в процесі ліцензійної діяльності).

Що стосується такої риси адміністративно-правових відносин, як можливість їх побудови на основі рівності сторін, то слід зазначити, що абсолютно реальна ситуація, при якій в процесі державного управління взаємодіють рівні за статусом органи державної влади, правовідносини між якими також будуть адміністративно-правовими .

У структуру будь-якого правовідносини, в тому числі адміністративно-правового, входять його суб'єкт, об'єкт, а також зміст правовідносини у вигляді суб'єктивних прав і юридичних обов'язків його суб'єктів.

Суб'єкт як елемент структури правовідносини відображає склад його учасників. Суб'єктами адміністративного правовідносини є два і більше учасників, як мінімум один з яких висловлює публічний інтерес у правовідносинах, тобто наділений спеціальною компетенцією в галузі державного управління.

Іншими словами, одним із суб'єктів адміністративного правовідносини є орган виконавчої влади або організація, наділена державно-владними повноваженнями, або їх посадові особи, що діють в межах своєї компетенції.

Іншою стороною адміністративного правовідносини може бути будь-яка фізична або юридична особа, яка потрапляє під дію відповідної адміністративно-правової норми [].

Питання про місце адміністративних відносин в системі страхування залишається поки відкритим. Відзначено, що різноманітність і складність правовідносин, що складаються в сфері страхування, зумовили необхідність їх

правового регулювання нормами різних галузей права, таких як адміністративне, фінансове, цивільне та ін. [].

Наприклад, К.А. Граве і Л.А. Лунц вважали, що, крім норм цивільного і фінансового права, в страхове право можна включати норми адміністративного права, що регулюють організаційну структуру органів державного страхування та їх відносини з іншими держорганами в питаннях страхової справи, а також встановлюють порядок адміністративного оскарження дій страхових працівників [].

Е.А. Ровинський до адміністративно-правовим нормам в страховому праві відносив ті, які визначають права і відповідальність посадових осіб Держстраху [].

На наш погляд, до предмета адміністративного права так само слід віднести відносини, що складаються в процесі забезпечення фінансової стійкості страховиків і їх платоспроможності, відносини з ліцензування страхової діяльності, з нагляду за страховою діяльністю, щодо встановлення правил формування і розміщення страхових резервів, показників і форм звітності страхових організацій, у сфері підтримки конкуренції на страховому ринку та антимонопольної політики.

Таким чином, структура адміністративно-правових відносин в сфері страхування виглядає наступним чином:

1. Організаційно-управлінські відносини в рамках державного і недержавного обов'язкового страхування.
2. Правовідносини, пов'язані зі створенням, реорганізацією, перетворенням і ліцензуванням приватних страхових компаній.
3. Правовідносини з приводу забезпечення фінансової стійкості страховиків.
4. Правовідносини в сфері адміністративного нагляду за діяльністю страховиків на предмет дотримання ними положень чинного законодавства.
5. Правовідносини по реалізації заходів адміністративно-правової відповідальності за порушення законодавства про страхування [].

Відповідно до структури адміністративно-правових відносин в сфері страхування будується і відповідне адміністративно-правове регулювання, яке включає в себе:

- регулювання організаційно-управлінських відносин в рамках обов'язкового страхування;
- регулювання створення, реорганізації, перетворення і ліцензування приватних страхових компаній;
- регулювання фінансової стійкості страховиків;
- регламентацію і здійснення адміністративного нагляду за діяльністю страховиків на предмет дотримання ними положень чинного законодавства;
- регулювання і реалізацію заходів адміністративно-правової відповідальності за порушення законодавства про страхування.

2.2 Ліцензування страхової діяльності: правові засади регулювання

Страхова діяльність являє собою професійну комерційну діяльність по формуванню, розподілу та використанню коштів страхових фондів з метою захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні страхових випадків. Здійснюють дану діяльність спеціалізовані комерційні юридичні особи (діяльність страхових посередників – агентів, брокерів та інших фахівців на страховому ринку має допоміжний характер, тому до страхової діяльності не відноситься). Ця діяльність підлягає правовому регулюванню, як і будь-яка інша підприємницька діяльність, при цьому правова природа такого регулювання в більшості випадків адміністративна.

Страхова діяльність, будучи одним з видів підприємництва, є суспільний процес, що охоплюється державним регулюванням в силу своєї соціальної значимості. При цьому мета державного регулювання страхової діяльності полягає в упорядкуванні даного виду підприємництва, забезпечення стабільності ринку страхових послуг і захисту інтересів споживачів даного виду послуг. Регулювання страхової діяльності з боку держави здійснюється в

публічних інтересах і направлено на досягнення соціально корисних результатів, що стимулюють прогресивний розвиток страхування в країні.

Державне регулювання суспільних відносин має будуватися з урахуванням інтересів як всього суспільства (тобто публічних інтересів), так і приватних інтересів окремих індивідів. В першу чергу це стосується економічних відносин, мета державного регулювання яких – задоволення державних (публічних) інтересів щодо забезпечення економічного розвитку держави та захист законних економічних прав та інтересів приватних осіб.

Адміністративно-правове регулювання представляє собою механізм імперативно-нормативного упорядкування організації та діяльності суб'єктів і об'єктів управління і формування стійкого правового порядку їх функціонування. Традиційно в якості одного з елементів адміністративно-правового впливу розглядається державне регулювання.

Структуру державного управління страховим сектором економіки можна розглядати в двох аспектах:

1. Управління страхуванням за допомогою функціонування системи державного страхування, іншими словами, як частиною державного господарства.

2. Управління страхуванням як сектором економіки, за допомогою нормативного регулювання страхової діяльності.

Перший з названих аспектів - державне страхування - є на сучасному етапі абсолютно особливий механізм реалізації державної політики, що має адміністративно-правовий характер.

Відповідно до чинного законодавства відрахування в страхові державні фонди (пенсійний, медичного та соціального страхування) отримали статус податкових платежів, з витікаючими з цього статусу контрольними повноваженнями компетентних органів і відповідальністю за несплату даних платежів. Державні страхові фонди є самостійною ланкою фінансової системи держави, самостійним об'єктом правового регулювання і включаються в державний сектор економіки.

На думку деяких вчених, правовідносини в сфері державної власності (в тому числі в рамках державних страхових фондів) відносяться, в першу чергу, до області цивільно-правового регулювання.

Держава в даному випадку є власником, які реалізують свої речові права щодо належного йому майна – страхового фонду грошових коштів, і, отже, виникають в процесі такої діяльності правовідносини є по своїй суті господарськими і повинні регулюватися цивільним правом.

Такий підхід видається не зовсім обґрунтованим, оскільки не враховує особливості державної власності (зокрема, публічні цілі її використання), а також той факт, що процес реалізації державою своїх повноважень в сфері державного господарства виходить за рамки традиційних цивільних правовідносин і є державним управлінням певним сектором економіки.

Державне страхування являє собою частину державної власності, орієнтованої на задоволення саме публічних інтересів всього суспільства, в той час як інші об'єкти власності використовуються в приватних інтересах. Можна стверджувати, що для суспільних відносин, що виникають у сфері державного страхування, характерні, в першу чергу, такі особливості: вони спрямовані на досягнення публічних інтересів і по своїй суті є управлінськими, тобто виникають у сфері державного управління.

Ряд учених також підкреслює, що державну власність необхідно розглядати не тільки в цивільно-правовому сенсі. Під державною власністю можуть розумітися різноманітні відносини, побудовані за ієрархічним принципом:

- всередині органів законодавчої та виконавчої влади, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням державним майном, затвердженням бюджету;

- між центральними і регіональними органами державної влади та місцевого самоврядування;

- між апаратом держави і державними підприємствами як реальними товаровиробниками.

Як зазначає Е.В. Талапіна, по відношенню до державної власності акцентується не власницький, цивілістичний аспект, а управлінський [1].

Таким чином, тут необхідно говорити про адміністративно-господарських правовідносинах, що виникають в процесі управління державним страхуванням. У процесі державного управління державними страховими фондами складаються організаційні адміністративно-господарські відносини, тобто що стосуються питань забезпечення функціонування страхових фондів (зі будівля фондів, визначення цілей їх діяльності, реорганізація та ліквідація фондів, визначення їх правосуб'єктності шляхом закріплення її в статутних документах, ліцензування діяльності, призначення (відсторонення) керівництва фондів, контроль за діяльністю фондів в частині дотримання ним вимог діючого законодавства).

Другий з названих аспектів – нормативне регулювання страхової діяльності – також має свої особливості. Таке регулювання за своєю природою є адміністративно-правовим.

Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності не охоплює весь пласт страхових відносин, більш значна їх частина регулюється приватним правом, тобто об'єктом даного виду правового регулювання є умови ведення страхової діяльності.

Держава регулює страхову діяльність за допомогою:

- встановлення умов допуску на страховий ринок організацій, які збираються надавати послуги зі страхування (отримання ліцензії);
- визначення фінансових нормативів для страховиків;
- закріплення принципів інвестування коштів страхових фондів;
- здійснення адміністративного нагляду за діяльністю страховиків;
- встановлення відповідальності за порушення законодавства про страхову діяльність.

Перераховані інструменти являють собою зміст адміністративно-правового регулювання страховою діяльністю.

За допомогою прийняття правових норм держава підлозі часе можливість

стимулювати або обмежувати ринок страхових послуг, забезпечувати його фінансову стабільність і ефективність. Можна виділити наступні інструменти державного впливу на страхову діяльність:

1. Встановлення державної процедури легалізації осіб, які бажають професійно займатися страхуванням, тобто процедур державної реєстрації та отримання ліцензії на заняття страховою діяльністю.

2. Встановлення вимог до фінансової стійкості страховиків, тобто нормативне закріплення фінансових показників і принципів інвестиційної діяльності страховиків.

3. Введення процедури адміністративного нагляду за діяльністю страховиків за допомогою створення виконавчого органу спеціальної компетенції.

4. Встановлення адміністративної відповідальності за порушення страхового законодавства.

5. Введення системи обов'язкового страхування [].

Умови формування і використання конкретних приватних страхових фондів не підлягають імперативного правового регулювання, держава лише встановлює найбільш загальні вимоги, на зразок істотних умов договору страхування, добровільності страхування, цільового характеру використання коштів страхових фондів на ви плату страхових відшкодувань. Розміри ж страхових премій (внесків), умови та порядок виплати страхового відшкодування, відповідальність сторін врегульовані двостороннім договором між страховиком і страхувальником.

Звертає на себе увагу той факт, що адміністративно-правове регулювання різних інститутів фінансової системи нерівномірно. Очевидна зацікавленість держави в стабільному функціонуванні фінансової системи країни, в зв'язку з чим держава висуває певні вимоги до різних типів фінансових організацій. Однак єдності таких вимог не спостерігається.

Порівняємо адміністративно-правові режими страхової та банківської діяльності.

У банківській системі спостерігається жорстке регулювання фінансової стійкості. Так, з метою забезпечення фінансової надійності кредитні організації зобов'язані створювати резерви (фонди), порядок формування і використання яких встановлюється Банком України (ст. 24 Закону «Про банки і банківську діяльність») []. Банки повинні дотримуватися обов'язкові нормативи, встановлені відповідно до ст. 62 Закону «Про Центральний банк» [].

У їх числі можна назвати, наприклад, такі нормативи, як:

- мінімальний розмір статутного капіталу;
- граничний розмір негрошових внесків до статутного капіталу;
- нормативи достатності власних коштів;
- нормативи ліквідності кредитної організації;
- нормативи використання власних коштів банку для придбання акцій (часток) інших юридичних осіб.

Однак щодо страхових організацій таких жорстких (і виправдано жорстких) заходів не встановлено.

Далі, крім вимог до забезпечення фінансової надійності кредитної організації, одним із заходів, спрямованих на підвищення стійкості банківської системи України, стало створення в 2004 р системи страхування вкладів фізичних осіб в банках. Основою для її створення послужив закон від 23.12.2003 р., який визначив правові, фінансові та організаційні засади її функціонування.

Цілями створення системи страхування банківських вкладів в Україні стали забезпечення захисту прав та інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання процесу залучення заощаджень населення в банківську систему.

Система страхування вкладів спрямована на скорочення ризиків настання несприятливих наслідків для вкладників у випадку невиконання банками своїх зобов'язань. Якщо у банку відкликана ліцензія на здійснення банківських операцій або Банк України ввів мораторій на задоволення вимог кредиторів даного банку, вкладник має право звернутися в Агентство зі страхування

вкладів (АСВ) за відшкодуванням за своїм вкладом.

Розмір відшкодування за вкладами кожному вкладнику встановлюється виходячи з суми зобов'язань перед цим вкладником того банку, відносно якого наступив страховий випадок. Відшкодування по внесках виплачується вкладникові у розмірі 100% суми вкладів в даному банку, але поки гранична сума відшкодування за вкладом становить не більше 150 тис. грн.

В даний час забезпечення функціонування системи страхування вкладів в Україні покладено на спеціально створену організацію – некомерційну державну корпорацію Агентство зі страхування вкладів (АСВ).

Однак страхові компанії згідно з чинним законодавством не входять в систему страхування внесків фізичних осіб у Україні, хоча світовий досвід показує, що в процесі зміцнення системи страхування банківських вкладів, в умовах, коли вона функціонує на постійній і стабільній основі, виникає тенденція до розширення охоплення фінансових установ системою страхування вкладів. Спонукальними причинами для цього може бути зближення комерційних банків і інших установ за характером діяльності, створення загальних умов конкуренції для установ різних типів, захист максимально широких груп дрібних вкладників.

При дослідженні систем страхування вкладів можна відзначити, що практично у всіх країнах кредитна система значно складніше, ніж в Україні, і включає як різні види банків, так і фінансові установи небанківського типу.

У матеріалах Форуму за фінансову стабільність «Рекомендації по створенню ефективних систем страхування депозитів» зверталася увага на можливість існування різних підходів до небанківських фінансових інститутів, які залучають депозити і працюють з інструментами, аналогічними депозитами. На користь поширення членства в системі страхування вкладів і на небанківські інститути можуть бути приведені такі аргументи, як: намір не допускати існування спотворених форм конкуренції між різними видами інститутів, що пропонують аналогічні продукти; задача сприяти стабільності фінансової системи шляхом охоплення всіх інститутів, котрі приваблюють депозити або

аналогічні продукти; а також прагнення до поширення норм пруденційного регулювання і нагляду на всі зазначені вище інститути [].

В Україні установи небанківського типу, найважливішими з яких є страхові компанії, пенсійні, пайові та інвестиційні фонди, не включаються в систему створення страхування вкладів саме з тієї простої причини, що вони не залучають кошти населення (або підприємств) в такій формі, як вклади .

У той же час необхідно відзначити, що правова природа страхових внесків близька до природи банківських вкладів. І в першому, і в другому випадку маються на увазі грошові кошти. Цілі розміщення грошей у фінансових установах обох видів також схожі: це забезпечення збереження грошових коштів та отримання доходу, при цьому дохід за банківськими вкладками виражається, як правило, у вигляді відсотків, а по страхових внесках - у вигляді страхової премії, що робить цілі цих вкладень принципово різними. І ті, і інші грошові кошти приймаються тільки установами (банками та страховими компаніями), які мають відповідні ліцензії. Причому установи обох видів зобов'язані забезпечувати збереження переданих їм коштів і своєчасність виконання своїх зобов'язань перед вкладниками і страхувальниками. В обох випадках у вкладника з'являється право вимоги до фінансової установи.

Обидва види компаній займаються інвестуванням не власних, а залучених коштів, тобто фактично рисують не власним капіталом, а чужими грошовими коштами.

Таким чином, є цілий ряд передумов для включення страхових компаній в систему страхування внесків фізичних осіб. Причому для цього немає необхідності створювати окрему систему, учасниками якої були б страхові компанії та їхні клієнти [].

Система страхування вкладів вимагає залучення значних фінансових ресурсів, які можна отримати у вигляді внесків не тільки її учасників, а й держави. З огляду на, що діяльність національної системи страхування вкладів фізичних осіб в банках поступово набирає обертів, думаємо, що доцільно було б включити страхові компанії в існуючу систему страхування вкладів як

страхувальників.

2.3 Місце і функції органів виконавчої влади у системі запобігання правопорушень у сфері страхування

У правовій науковій літературі питання про природу правового режиму взагалі і адміністративно-правового режиму зокрема піднімалося неодноразово. Однак більшість дослідників приходять до традиційного висновку про те, що в адміністративному праві режими знаходять своє застосування лише у виняткових випадках, які пов'язані із загрозою державної безпеки. У зв'язку з цим під адміністративно-правовим режимом розуміється комплекс державно-управлінських та адміністративно-правових заходів, що істотно відрізняються від тих, які застосовуються органами державної влади, і в їх числі органами влади виконавчої, в нормальних (звичайних) умовах функціонування. В рамках цієї ж концепції висловлюється позиція, згідно з якою адміністративно-правовий режим це заснований на нормах адміністративного права особливий порядок функціонування його суб'єктів, спрямований на подолання негативних явищ у відповідній сфері державного управління. Таким чином, даний підхід виділяє лише два адміністративно-правових режиму: режим воєнного стану і режим надзвичайного стану.

Фахівці в більшій чи меншій мірі підходять до розуміння того, що режим суть центральна форма правового регулювання, оскільки тільки через режим право знаходить своє об'єктивне вираження і досягає своїх регулятивних цілей. Власне, суть права полягає у встановленні того чи іншого порядку взаємовідносин між суб'єктами права. Дійсно, ми говоримо про право як про сукупність норм, тобто правил поведінки, що характеризуються певними ознаками. Немає нічого дивного в тому, що дана сукупність правил поведінки має на меті встановлення певного порядку.

Слово «порядок» є синонімом слова «режим». Енциклопедичний словник визначає режим як встановлений порядок життя, сукупність правил, заходів,

норм для досягнення будь-якої мети, умови роботи, діяльності, існування [].

Адміністративно-правовий режим як різновид правового режиму також має в своїй основі необхідність в упорядкуванні суспільних відносин. Тим більше що основним завданням адміністративного права як галузі права є забезпечення ефективного здійснення державного управління.

Зрозуміти природу адміністративно-правових режимів найкраще можна за допомогою загальних характеристик правового режиму. Н.І. Матузов і А.В. Малько у змістовній статті з даного питання розглядають правовий режим як особливий порядок правового регулювання, що виражається в певному поєднанні юридичних засобів і створює бажане соціальний стан та конкретну ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права. Це система умов і методів здійснення правового регулювання, як би «розпорядок» дії права, це – функціональна характеристика права [].

Мабуть, така надмірно широка характеристика стирає грань між відомими категоріями права і ускладнює виділення специфічних ознак правового режиму. Автори ж до них відносять встановлення режимів в законодавстві і забезпечення їх державою, цільову орієнтацію на регулювання конкретних областей суспільних відносин в тимчасових і просторових межах, особливе поєднання юридичних засобів, створення конкретної ступенем сприятливості або несприятливості для суб'єктів права. Звідси і багато підстав для класифікації правових режимів.

Вчені-адміністративісти давно займаються проблемами адміністративно-правових режимів. Наприклад, Д. Н. Бахрах розуміє адміністративно-правовий режим як певне поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, опосередковане централізованим порядком, імперативним методом юридичного впливу, коли суб'єкти правовідносин займають юридично нерівне становище. Позитивне зобов'язування і заборони висловлюють юридичну енергію державного органу, який допускає широкий спектр дозволів і пільг [].

І тут не виявляється специфіка адміністративно-правових режимів, оскільки вони як би зливаються в загальне русло регулювання. У той же час

автор, виділяючи режими територій, окремих об'єктів і документів, видів діяльності, робить акцент на їх «надзвичайному», «екстраординарному» характер.

Режими – як постійні і тимчасові, ситуаційні, так і загальнодержавні та регіональні – прив'язані до тимчасових і територіальним аспектам тих чи інших явищ і процесів. Докладний аналіз режиму надзвичайного стану і охорони державного кордону невиправдано розширює його адміністративно-правової обсяг, хоча в їх регулюванні очевидні і конституційні аспекти.

В одній з робіт з даної проблематики адміністративно-правовий режим цілком обґрунтовано розглядається як інститут адміністративного права. З таким поглядом не можна не погодитися. І. С. Розанов визначає адміністративно-правовий режим як встановлену в законодавчому порядку сукупність правил діяльності, дій або поведінки громадян і юридичних осіб, а також порядок реалізації ними своїх прав у певних умовах (ситуаціях) забезпечення і підтримки суверенітету і оборони держави, інтересів безпеки та охорони громадського порядку спеціально створюються для цієї мети службами державного управління [].

Головна їх мета – попередження або утруднення злочинної та іншої протиправної діяльності в сфері загальної безпеки країни – визначила і авторську класифікацію адміністративно-правових режимів. Перша група режимів призначена для забезпечення інтересів державної безпеки країни. Друга група – інтереси, що передбачають в рівній мірі забезпечення безпеки держави та охорони громадського порядку (режим проживання і пересування іноземців та ін.). Третя група орієнтована переважно на охорону громадського порядку (дозвольні режими придбання і зберігання зброї і ін., міграційний режим і ін.). Четверта група включає режими, що сприяють досягненню цілей і завдань інших галузей управління (митний, санітарний і т.п.). П'ята група – це комплексні режими (військова загроза, стихійне лихо тощо) [].

Призначення адміністративно-правових режимів – регулювання особливих державних станів за допомогою системи спеціальних засобів. До

таких засобів від носяться: а) правові акти та норми, що встановлюють особливий порядок діяльності в тих чи інших сферах; б) уповноважені державні органи, спеціально створювані або наділені повноваженнями формувати і підтримувати відповідний режим; в) детальна, свого роду операціональна регламентація дій суб'єктів права та їх взаємовідносин між собою; г) суворая система контролю і відповідальності за діяльність в рамках адміністративно-правового режиму; д) більш широке застосування обмежено-дозвільних і заборонних методів, поєднуваних в необхідних випадках зі строго цільовим стимулюванням суб'єктів права; е) наявність спеціальних організаційних, технічних, матеріальних і фінансових коштів (техніки, ресурсів і т.п.) [].

Ми схильні вважати, що поняття адміністративно правового режиму слід тлумачити розширено, тобто не обмежувати його рамками регулювання виняткових, надзвичайних подій або екстраординарних ситуацій. Як нам здається, будь-яка сфера, область суспільної життєдіяльності, підвладна в тій чи іншій мірі державного управління, має свій адміністративно-правовий режим. Інакше кажучи, будь-яка галузь людської діяльності, при регулюванні її адміністративно-правовими нормами, підпадає під дію адміністративно-правового режиму [].

Таким чином, адміністративно-правовий режим - це закріплений адміністративно-правовими нормами порядок здійснення тієї чи іншої діяльності. Тобто якась сукупність адміністративних правових норм що регламентують права та обов'язки обох сторін адміністративних правовідносин у конкретній галузі державного управління, формує самостійний адміністративно-правовий режим.

У зв'язку з цим можна говорити про адміністративно правових режимах здійснення підприємницької діяльності, громадської, релігійної або культурної діяльності. Також справедливо говорити про відповідному режимі здійснення державного управління або державного контролю (нагляду).

Як видно, адміністративно-правовий режим є специфічний порядок діяльності суб'єктів права в різних сферах державного життя. Він

встановлюється в законах і підзаконних актах і спрямований на їх строго цільову і функціональну діяльність на тих ділянках, де потрібні додаткові кошти для підтримки необхідного державного стану.

За критерієм мети режимів Ю.А. Тихомиров пропонує розділити їх на три великі групи. Перша група охоплює адміністративно-правові режими для певних державних станів (надзвичайного, воєнного стану, охорони державних кордонів, митних кордонів, регулювання зовнішньоторговельної діяльності, включаючи протекціонізм і ін.). Друга група включає в себе функціональні адміністративно-правові режими, покликані забезпечувати функції управління і сфери діяльності (податкової, санітарної, екологічної і т.д.). Третя група режимів включає легалізовані режими, що стосуються як офіційної реєстрації юридичних і фізичних осіб, так і регламентації нормативних вимог до видів діяльності [1].

Можлива інша класифікація адміністративно-правових режимів:

- на загальні адміністративно-правові режими, що лежать в основі всієї системи державного управління в нашій країні (режими державного прогнозування і планування, режим бюджетного регулювання, дозвільна система);

- адміністративно-правові режими в соціально-економічній сфері (в області економіки, соціального захисту, культури, освіти, науки, спорту, природокористування та охорони навколишнього природного середовища);

- адміністративно-правові режими в адміністративно-політичній сфері (режим державної служби, надзвичайні адміністративно-правові режими, режими в сфері оборони і державної безпеки, внутрішніх справ та юстиції);

- адміністративно-правові режими у сфері міжнародних відносин [1].

Існують і інші, більш детальні класифікації режимів. Однак, як і вищенаведені класифікації, більшість з них спрямовані на виділення сфер застосування адміністративно-правових режимів і є, по суті, класифікаціями самих встановлюваних засобами адміністративного права управлінських режимів, тобто порядку здійснення управлінських дій в різних областях

державного управління.

За своїм змістом адміністративно-правовий режим являє собою сукупність кількох істотних елементів, поєднання яких надає кожній подібній сукупності норм індивідуальність. По суті, для того, щоб охарактеризувати той чи інший адміністративно-правовий режим, потрібно відповісти на традиційні питання: хто, де, коли, як і навіщо повинен діяти в сфері суспільних відносин, що регулюються адміністративним правом. Таким чином, серед елементів адміністративно-правового режиму виділяються:

- суб'єкти режиму;
- об'єкти режиму;
- цілі режимної організації;
- сукупність прав та обов'язків (повноваження) суб'єктів режиму.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що, оскільки страхова діяльність є об'єктом державного регулювання і підпадає під сферу дії адміністративного права, існує адміністративно-правовий режим страхової діяльності, під яким розуміється сукупність адміністративно-правових норм, що регламентують порядок здійснення страхової діяльності. Цей режим включає в себе норми, що закріплюють процедуру і умови реєстрації страховиків і ліцензування страхової діяльності, про адміністративний нагляд за страховою діяльністю, про фінансову стійкість страховиків. Іншими словами, встановлені цими нормами права і обов'язки суб'єктів режиму складають його зміст.

Відповідно, суб'єктами адміністративно-правового режиму страхової діяльності є страховики, тобто організації, які надають страхові послуги, а також органи державного управління страховою діяльністю; об'єктом режиму є страхова діяльність, тобто діяльність з надання страхових послуг; мета режиму - забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг і захист прав та інтересів страхувальників.

Адміністративно-правовий режим страхової діяльності включає в себе загальні адміністративні режими: режим реєстрації і режим захисту прав

фізичних та юридичних осіб при проведенні державного контролю (нагляду), а також спеціальні адміністративні режими: режим ліцензування, режим обов'язкового аудиту, режим забезпечення фінансової стійкості.

Загальні режими.

1. Режим реєстрації.

В умовах вільно створених ринкових відносин і їх відомої хаотичності легалізація суб'єктів права і здійснюваних ними видів діяльності є вкрай необхідною. Власне кажучи, державна реєстрація юридичних і фізичних осіб служить легальним офіційним визнанням їх правоздатності та способом посвідчення законності їх дій, сприяє врахуванню і повної, достовірної інформації про учасників економічної та іншої діяльності, їх динаміці. Відбувається первинна легітимація підприємців, що означає їх державний облік як суб'єктів, збір публічно-достовірних даних про їхнє становище, контроль за законністю виникнення, зміни та припинення статусу підприємця.

2. Режим захисту прав фізичних та юридичних осіб при проведенні державного контролю (нагляду)

Загальним адміністративно-правовим режимом слід визнати і режим захисту прав фізичних та юридичних осіб при проведенні державного контролю (нагляду). Даний режим є багаторівневим і включає в себе, крім загального режиму захисту прав, також ряд спеціальних режимів. Загальний адміністративно-правовий режим захисту прав суб'єктів цивільного обороту в ході контрольних процедур знайшов закріплення в нормах закону від 08.08.2001 р. «Про захист прав юридичних осіб і індивідуальних підприємців при проведенні державного контролю (нагляду)» [1]. Спеціальні норми адміністративного законодавства відповідно до норм цього Закону встановлюють режимну організацію щодо податкового, валютного, бюджетного, банківського, страхового, митного, імміграційного, ліцензійного, державного контролю за діяльністю на фінансовому ринку та ін.

Даний охоронний режим створений з метою захисту прав юридичних осіб і індивідуальних підприємців при проведенні державного контролю (нагляду) и

органами виконавчої влади, органами виконавчої влади суб'єктів України, підвідомчими їм державними установами, уповноваженими на проведення державного контролю (нагляду) у відповідності до законодавства України. До заходів з контролю, при проведенні яких не потрібно взаємодії органів державного контролю (нагляду) з юридичними особами та індивідуальними підприємцями і на них не покладаються обов'язки з надання інформації і виконання вимог органів державного контролю (нагляду), а також до заходів з контролю, що проводяться щодо юридичних осіб і індивідуальних підприємців за їх ініціативою, вимоги даного режиму не поширюються [].

Положення даного режиму поширюються на всіх юридичних осіб, зареєстрованих на території України, як провідних, так і не ведуть підприємницьку діяльність, а також індивідуальних підприємців. Крім них суб'єктами режиму є державні органи, уповноважені виконувати контрольні-наглядові функції.

У зміст загального режиму захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності входять крім традиційних такі елементи, як порядок проведення заходів з контролю, що здійснюються органами державного контролю (нагляду); права юридичних осіб і індивідуальних підприємців при проведенні державного контролю (нагляду), заходи щодо захисту і законних інтересів; обов'язки органів державного контролю (нагляду) та їх посадових осіб при проведенні заходів по контролю.

Основними принципами режиму є: презумпція сумлінності юридичної особи або індивідуального підприємця; дотримання міжнародних договорів України; відкритість і доступність для юридичних осіб і індивідуальних підприємців нормативних правових актів, що встановлюють обов'язкові вимоги, виконання яких перевіряється при проведенні державного контролю (нагляду); встановлення обов'язкових вимог законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами; проведення заходів з контролю уповноваженими посадовими особами органів державного контролю (нагляду); відповідність перед позначка проведеного заходу з контролю

компетенції органу державного контролю (нагляду); періодичність і оперативність проведення заходу з контролю, що передбачає повне і максимально швидке проведення його протягом встановленого терміну; облік заходів з контролю, що проводяться органами державного контролю (нагляду); можливість оскарження дій (бездіяльності) посадових осіб органів державного контролю (нагляду), які порушують порядок проведення заходів з контролю, та ін. [].

Визначення органів виконавчої влади, уповноважених на проведення державного контролю (нагляду), встановлення їх організаційної структури, повноважень, функцій і порядку діяльності здійснюються Президентом або Урядом.

Спеціальні режими.

1. Режим ліцензування

Режим ліцензування – один з найбільш дієвих механізмів впливу на поведінку суб'єктів економічної діяльності, оскільки він передбачає необхідність проходження спеціальної дозвільної процедури усіма суб'єктами цивільного обороту, же гавкаючим займатися певними видами діяльності, щодо яких законодавчо встановлені ліцензійні обмеження.

Поняття «ліцензування» як універсальне, що поширюється на багато видів господарської діяльності утвердилося у вітчизняній правовій науці з початку 90-х рр. ХХ ст. Поява інституту ліцензування в Україні було пов'язано з початком економічних реформ, в процесі яких відбувалося поступове роздержавлення економіки, з'являлися нові види підприємницької діяльності, виникали підприємства різних форм власності [].

У дореформений період застосування методів ліцензування було вкрай обмеженим, оскільки державні підприємства, що існували в якості основного суб'єкта господарської діяльності, не потребували проходження процедури ліцензування, так як і без цього перебували під повним державним управлінням і контролем.

У той же час в інших країнах ліцензування як метод державної політики в

економічній сфері має більш ніж трьохсотрічну історію. Практика ліцензування виникла в суспільстві з відносно розвиненою промисловістю і торговельною діяльністю, де були легалізовані найрізноманітніші форми підприємницької діяльності і функціонував відносно вільний, хоча і суворо контрольований державою ринок [1].

В Україні розвиток інституту ліцензування було обумовлено зміною економічних і правових формацій. Держава була зацікавлена у виникненні підприємств різних форм власності, але при цьому з'явилася необхідність розробки різних механізмів впливу на суб'єктів підприємницької діяльності. У цих умовах одним з методів управління в сфері економіки, спрямованим на забезпечення захисту прав громадян та економічної безпеки держави, стало ліцензування.

Разом з тим звернемо увагу, що для ліцензування страхової діяльності встановлено спеціальний порядок. Виняток страхової діяльності зі сфери дії Закону «Про ліцензування окремих видів діяльності» обумовлено специфікою даної діяльності, що вимагає комплексного правового регулювання. Різні поняття, використовувані в страховій діяльності, переплетені між собою і багато аспектів даної діяльності також тісно взаємопов'язані. Так, наприклад, питання ліцензування не можна розглядати у відриві від поняття суб'єктів страхової справи, оскільки тільки вони зобов'язані отримувати ліцензію на свою діяльність.

Крім того, ліцензування в даній області є одним з напрямків нагляду за страховою діяльністю та регулювання його на основі окремого правового акту, у відриві від інших напрямків страхового нагляду, порушує принцип цілісного правового регулювання. Це може спричинити за собою нестиківки і протиріччя в різних правових актах.

Правовідносини між особами, які здійснюють раз особисті види діяльності у сфері страхової справи, або з їх участю, а також відносини з ліцензування зазначених видів діяльності та здійснення державного нагляду за діяльністю суб'єктів страхової справи регулюються комплексним нормативно-

правовим актом – Законом від 27.11.1992 р «Про організацію страхової справи»
[]

2. Режим обов'язкового аудиту.

Обмежувальний режим обов'язкового аудиту встановлено тільки в деяких з суб'єктів господарської діяльності. Обов'язкова аудиторська перевірка результатів господарської діяльності економічних суб'єктів повинна проводитися у випадках, прямо передбачених законодавством, до таких належить обов'язковий аудит страхових компаній, або за дорученням державних органів дізнання і попереднього слідства, прокурора або суду. Обов'язковий аудит – це щорічна обов'язкова аудиторська перевірка ведення бухгалтерського обліку і фінансової (бухгалтерської) звітності організації або індивідуального підприємця.

Метою аудиту є висловлення думки про достовірність фінансової (бухгалтерської) звітності підзвітних осіб і відповідності порядку ведення бухгалтерського обліку законодавству України. Аудит не підміняє державного контролю достовірності фінансової (бухгалтерської) звітності, здійснюваного відповідно до законодавства України уповноваженими органами державної влади.

Обов'язковий аудит проводиться аудиторськими організаціями. За підсумками проведення перевірки аудитори складають аудиторський висновок – офіційний документ, призначений для користувачів фінансової (бухгалтерської) звітності осіб, складений відповідно до правил (стандартів) аудиторської діяльності та містить виражене у встановленій формі думку аудиторської організації або індивідуального аудитора про достовірність фінансової (бухгалтерської) звітності особи і відповідності порядків ведення його бухгалтерського обліку, встановленим законодавством України.

3. Режим фінансової стійкості.

Формою обмежувального режиму для страхових компаній можна також визнати режим фінансової стійкості.

З метою забезпечення стабільного функціонування фінансової системи

країни держава висуває певні вимоги до фінансової стійкості як банків та інших кредитних установ, так і страхових компаній.

Слід, правда, зазначити, що найбільш жорстке регулювання фінансової стійкості діє в Україні поки тільки щодо кредитних організацій. Вважаємо, що функціональне і фінансове схожість страхової та банківської діяльності дозволяє говорити про необхідність універсалізації вимог до фінансової стійкості основних фінансових інститутів і здійсненні єдиного контролю за всім фінансовим ринком.

Але до того, як це питання буде вирішене, можна говорити про те, що на сьогоднішній день щодо страхових компаній існують механізми забезпечення фінансової стійкості, багато в чому схожі з тими, які діють в банківській системі України.

Чинне законодавство України містить різні вимоги, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості страховиків. Основою фінансової стійкості страховиків є наявність у них сплаченого статутного капіталу і страхових резервів, а також система перестраховування.

Закон «Про організацію страхової справи» не тільки визначає гарантії забезпечення фінансової стійкості страхових організацій, але і закріплює обов'язок страховиків дотримуватися встановлених законом і нормативно-правовими актами органу страхового регулювання вимоги фінансової стійкості в частині формування страхових резервів, складу і структури активів, прийнятих для покриття страхових резервів, нормативного співвідношення власних коштів страховика та прийнятих зобов'язань, складу і структури активів, що приймаються для покриття власних коштів страховика, квот на перестраховування.

2.4 Сутність і зміст контролю за фінансовим станом страхових організацій

Одним з найважливіших напрямків внутрішньої державної політики в

сучасній Україні є проведення адміністративної реформи. Заходи щодо її проведення спрямовані на підвищення ефективності діяльності системи державних органів виконавець іншої влади. У числі пріоритетних напрямків адміністративної реформи можна назвати наступні:

1. обмеження втручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємництва, в тому числі припинення надмірного державного регулювання;

2. організаційний поділ функцій, що стосуються регулювання економічної діяльності, нагляду та контролю, управління державним майном і надання державними організаціями послуг громадянам та юридичним особам;

3. завершення процесу розмежування повноважень між і органами виконавчої влади і органами виконавчої влади суб'єктів України, оптимізація діяльності територіальних органів державних органів виконавчої влади.

Координаційним органом, що забезпечує реалізацію основних напрямів реформи, є Урядова комісія з проведення адміністративної реформи, що діє на основі постанови Уряду. Однією з основних завдань цієї комісії є розробка нормативно-правових актів, що дозволяють виключити дублювання функцій і повноважень державних органів виконавчої влади, а також створення системи функціонування державних органів, при якій функції управління державним майном були б відділені від функцій, що відносяться до питань регулювання економічної діяльності, і здійснення наглядової та контрольної діяльності.

Ключовим моментом в формуванні системи виконавчих органів став Указ Президента України від 09.03.2004 р «Про систему і структуру органів виконавчої влади» [1]. Таким чином, в 2004 році була змінена система поділу функції державних органів. Міністерства були позбавлені права на здійснення у встановленій сфері діяльності функцій з контролю та нагляду, правозастосовної функції, а також функції з управління державним майном, крім випадків, встановлюваних указами Президента України.

Органами виконавчої влади уповноваженими здійснювати функції з контролю і нагляду у встановленій сфері діяльності, з моменту прийняття стали

тільки Міністерства. За ними були закріплені контрольно-наглядові повноваження в основному за галузевим принципом, а так само спеціальні функції у сфері оборони, державної безпеки, боротьби зі злочинністю. Причому службам по нагляду заборонено здійснювати управління державним майном і надання платних послуг.

Таким чином, функції з управління державним майном були покладені на агентства, яким надано право видавати в межах своєї компетенції індивідуальні правові акти, в тому числі на виконання відповідних актів міністерств, які здійснюють координацію і контроль діяльності агентства.

Адміністративна реформа відбилася на управлінні в області страхової діяльності перш за все тим, що були розмежовані повноваження з управління страховою діяльністю і повноваження з контролю і нагляду в сфері страхової діяльності [1].

Органом виконавчої влади, що здійснює функції з вироблення державної політики та нормативно-правового регулювання у сфері страхової діяльності, є Міністерство фінансів [1].

Міністерство фінансів України розробляє і подає до Уряду проекти законів і актів Президента України і Уряду України з питань регулювання діяльності суб'єктів та учасників страхового ринку, а також забезпечення захисту прав і законних інтересів страхувальників, інших зацікавлених осіб і держави, ефективного розвитку страхової справи.

Крім того, Мінфін самостійно розробляє і затверджує умови ліцензування, атестації, діяльності та подання звітності щодо суб'єктів страхової справи, а також визначає параметри фінансової стійкості страховиків (правила формування страхових резервів, правила розміщення страхових резервів).

Державний контроль є неодмінною умовою нормального функціонування економіки і фінансової системи і складовою частиною входить в єдиний механізм державного регулювання. Будучи самостійною функцією управління економікою, контроль виступає в якості важливого етапу управлінського циклу,

коли фактичні результати впливу на керований об'єкт зіставляються з вимогами прийнятих рішень і нормативних приписів, а в разі виявлення їх порушень вживаються необхідні заходи щодо усунення подібних відхилень.

Контроль як засіб забезпечення законності в державному управлінні є універсальний засіб обміну інформацією всередині системи державного управління, а також між системою управління і зовнішнім середовищем.

З точки зору теорії адміністративного права контроль розуміється як організаційно-правовий спосіб забезпечення законності і державної дисципліни і специфічна форма діяльності відповідних державних органів.

Контроль покликаний забезпечити суворе і неухильне дотримання чинних законів і підзаконних актів, але при цьому контрольні органи повинні не тільки забезпечувати дотримання законності, а й перевіряти доцільність проведення певної діяльності.

Теорія адміністративного права в такий спосіб визначає сутність і призначення контролю:

- спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта;
- отримання об'єктивної і достовірної інформації про стан законності та дисципліни в ньому;
- вжиття заходів щодо запобігання та усунення порушень законності і дисципліни;
- виявлення причин і умов, що сприяють правопорушенням;
- вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у правопорушеннях.

Іншим організаційно-правовий спосіб забезпечення законності є нагляд, який полягає в перевірці дотримання піднаглядними суб'єктами законодавства України, а так само деяких визначених у підзаконних актах правил.

На відміну від контролю для наглядової діяльності характерні такі ознаки:

- органи нагляду здійснюють свої функції і повноваження щодо тих

об'єктів, які їм організаційно не підпорядковані.

- у процесі контролю можуть застосовуватися заходи дисциплінарного впливу щодо винних осіб; в процесі нагляду застосовуються заходи адміністративної відповідальності до фізичних і юридичних осіб.

- органи контролю займаються перевіркою різних сторін діяльності підконтрольних об'єктів; наглядові органи перевіряють дотримання спеціальних правил.

Таким чином, для нагляду характерна відсутність організаційної підпорядкованості, тобто наглядова діяльність поширюється на всі піднаглядні об'єкти незалежно від їх відомчої підпорядкованості та форм власності. Крім того, наглядові органи мають право застосовувати до об'єктів нагляду заходи адміністративного примусу. Основним завданням органів нагляду є забезпечення чіткого, однакового виконання спеціальних норм і загальнообов'язкових правил.

Якщо в процесі контролю перевіряється законність і доцільність тієї чи іншої діяльності, то нагляд обмежується тільки перевіркою законності.

Таким чином, результатом нагляду є висновок про законність або незаконність дій того чи іншого суб'єкта. Багато авторів розглядають нагляд як один з видів контролю, свого роду звужений контроль.

На нашу думку, така точка зору є цілком виправданою. Багато видів контролю, наприклад бюджетний, здійснюються уповноваженими державними органами щодо суб'єктів, організаційно їм не підлеглих. При цьому обсяг проведених контрольних заходів не обмежується перевіркою законності дій аудиту. Наприклад, пріоритетним напрямком в діяльності контрольно-ревізійних органів у взаємодії з правоохоронними органами в бюджетній сфері є контроль за цільовим і раціональним використанням і збереженням коштів бюджету, державних позабюджетних фондів та інших державних коштів. В даному випадку видно, що цілі діяльності контрольних органів ширше, ніж перевірка законності дій суб'єктів, що перевіряються.

Слід зазначити, що переважна більшість створених в процесі проведення

адміністративної реформи контрольно-наглядових органів містять в своєму офіційному назві саме термін «нагляд»: Державна служба з екологічного, технологічного і атомного нагляду, Державна служба з ветеринарного і фітосанітарного нагляду, Державна служба з нагляду в сфері природокористування, Державна служба по нагляду у сфері охорони здоров'я і соціального розвитку та ін.

Це є досить логічним і послідовним рішенням, оскільки дані органи здійснюють нагляд в строгому сенсі цього поняття, тобто забезпечують дотримання законності в різних сферах підприємницької чи іншої активної діяльності особами, які організаційно (установчо) їм не підпорядковані. При цьому основним об'єктом нагляду виступає дотримання спеціальних правил, а в разі виявлення порушень до порушників застосовуються заходи адміністративного впливу. Тому можна сказати, що при створенні цих органів були враховані теоретичні основи адміністративного права.

Для здійснення контрольних функцій у сфері страхування в березні 2004 р була створена Державна служба страхового нагляду. До проведення адміністративної реформи функції страхового нагляду виконував департамент страхового нагляду Міністерства фінансів. Однак після підписання Президентом Указу № 314 збереження контрольних повноважень у міністерств стало неможливим, в зв'язку з чим контрольні функції Міністерства фінансів були розподілені між окремими службами.

Державна служба страхового нагляду є органом виконавчої влади, що здійснює функції по контролю і нагляду у сфері страхової діяльності (страхової справи), і не має права здійснювати нормативно-правове регулювання, крім випадків, встановлюваних указами Президента України і постановами Уряду України [].

Як впливає з постанови Уряду України від 08.04.2004 р № 203 «питання про Державні служби страхового нагляду», Державна служба страхового нагляду є органом виконавчої влади, що здійснює функції по контролю і нагляду у сфері страхової діяльності.

Доречно зазначити, що в сучасній Україні це не перший досвід створення спеціалізованого надвірного органу за страховиками. У період з квітня 1993 по листопад 1996 р існувала Державна служба з нагляду за страховою діяльністю, так званий Укрстрахнагляд, повноваження якого потім були передані в Департамент страхового нагляду Міністерства фінансів України.

Основними функціями Державної служби страхового нагляду є:

- а) ліцензійна діяльність в страховій сфері;
- б) видача та відкликання кваліфікаційних атестатів;
- в) ведення єдиного державного реєстру суб'єктів страхової справи, реєстру об'єднань суб'єктів страхової справи;
- г) здійснення контролю за дотриманням суб'єктами страхової справи страхового законодавства, в тому числі шляхом проведення перевірок їх діяльності;
- д) здійснення контролю за поданням суб'єктами страхової справи, щодо яких прийнято рішення про відкликання ліцензії, відомостей про припинення їх діяльності або про їх ліквідації;
- е) отримання, обробка та аналіз звітності, що подається суб'єктами страхової справи;
- ж) видача розпоряджень суб'єктам страхової справи при виявленні порушень ними страхового законодавства;
- з) звернення у випадках, передбачених законом, до суду з позовами про ліквідацію суб'єкта страхової справи – юридичної особи або про припинення суб'єктом страхової справи – фізичною особою діяльності в якості індивідуального підприємця;
- і) узагальнення практики страхового нагляду, розроблення і подання у встановленому порядку пропозицій щодо вдосконалення страхового законодавства, що регулює здійснення страхового нагляду.

Державна служба страхового нагляду здійснює такі повноваження:

1. здійснює контроль і нагляд:

- за дотриманням суб'єктами страхової справи страхового законодавства,

в тому числі шляхом проведення перевірок їх діяльності на місцях;

- виконанням іншими юридичними і фізичними особами вимог страхового законодавства в межах компетенції Служби;

- достовірністю звітності страховиків;

- дотриманням вимог до фінансової стійкості і платоспроможності страховиків;

- видачі страховиками банківських гарантій;

- дотриманням страховиками вимог законодавства про протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму в частині, що стосується компетенції Служби;

2. приймає рішення про видачу або відмову у видачі, анулювання, обмеження, призупинення, поновлення дії та відкликання ліцензій суб'єктам страхової справи, за винятком страхових актуаріїв;

3. проводить атестацію страхових актуаріїв;

4. веде єдиний державний реєстр суб'єктів страхової справи і реєстр об'єднань суб'єктів страхової справи;

5. отримує, обробляє і аналізує звітність та інші відомості, що надаються суб'єктами страхової справи;

6. видає відповідно до законодавства України приписи суб'єктам страхової справи при виявленні порушень ними страхового законодавства;

7. звертається у випадках, передбачених законом, до суду з позовами про ліквідацію суб'єкта страхової справи – юридичної особи або про припинення суб'єктом страхової справи – фізичною особою діяльності в якості індивідуального підприємця;

8. узагальнює практику страхового нагляду, розробляє та подає в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення страхового законодавства, що регулює здійснення страхового нагляду;

9. здійснює розрахунок розміру (квоти) участі іноземного капіталу в статутних капіталах страхових організацій, видає дозволи на збільшення розмірів статутних капіталів страхових організацій за рахунок коштів

іноземних інвесторів, на вчинення за участю іноземних інвесторів угод з відчуження акцій (часток у статутних капіталах) страхових організацій, на відкриття представництв іноземних страхових, перестраховальних, брокерських та інших організацій, що здійснюють діяльність в сфері страхової діяльності (страхового справи), а також на відкриття філій страховиків з іноземними інвестиціями;

10. дає згоду на заміну страховика за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів;

11. публікує в друкованому органі інформаційні матеріали по правозастосовній практиці у встановленій сфері діяльності, довідкові та інші матеріали з питань, віднесених до компетенції Служби, а також єдиний державний реєстр суб'єктів страхової справи, реєстр об'єднань суб'єктів страхової справи, інформацію про призупинення, обмеження, відновлення дії або відкликання ліцензії (виключення відомостей про суб'єктів страхової справи з єдиного державного реєстру суб'єктів страхової справи);

12. представляє Україну за дорученням Уряду України в міжнародних організаціях з питань страхового нагляду бере участь в установленому порядку в діяльності міжнародних організацій в сфері страхового нагляду;

13. бере участь в установленому порядку в розробці і здійсненні програм міжнародного співробітництва, підготовці проектів нормативних правових актів та міжнародних договорів України з питань страхового нагляду.

Державна службу страхового нагляду очолює керівник, який призначається на посаду і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням міністра фінансів України.

Керівник Державна служби страхового нагляду має двох заступників, які призначаються на посаду і звільняються з посади міністром фінансів України за поданням керівника Служби. У структурі Служби створені чотири управління за основними напрямками діяльності Служби.

Таким чином, Державна служба страхового нагляду є органом

виконавчої влади спеціальної компетенції, які здійснюють адміністративний нагляд за діяльністю професійних учасників страхового ринку на предмет її відповідності страхового законодавства. Предмети її ведення дозволяють включити дану Службу в систему державного контролю в якості одного із суб'єктів галузевого нагляду.

В систему державних органів, які здійснюють функції адміністративного регулювання страхування, входить також Міністерство охорони здоров'я. Компетенція МОЗ поширюється на сферу обов'язкового соціального страхування. Дане міністерство здійснює координацію діяльності Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування і фонду обов'язкового медичного страхування. Конкретні повноваження Міністерства охорони здоров'я концентруються в прийнятті нормативних актів з питань діяльності державних позабюджетних фондів, внесення в Уряд проектів бюджетів позабюджетних фондів за поданням керівників відповідних фондів, проектів нормативно-правових актів, що регулюють діяльність державних позабюджетних фондів.

Міністерство охорони здоров'я і соціального розвитку України є уповноваженим органом виконавчої влади, що здійснює державне регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів з недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового пенсійного страхування і професійного пенсійного страхування, а також нагляд і контроль за вказаною діяльністю.

МОЗ здійснює такі функції:

1. приймає нормативні правові акти з питань регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів в частині правовідносин між недержавним пенсійним фондом і учасниками недержавного пенсійного фонду, застрахованими особами та їх правонаступниками, а також в частині правовідносин, суб'єктом яких є Пенсійний фонд України, в тому числі: визначає порядок обміну інформацією між недержавним пенсійним фондом і Пенсійним фондом України в електронній формі з підтвердженням електронним цифровим підписом відповідно до законодавства України; затверджує форму повідомлення про припинення договору про обов'язкове пенсійне страхування;

затверджує інструкції щодо заповнення форми заяви застрахованої особи про перехід з Пенсійного фонду України в недержавний пенсійний фонд, а також про перехід до Пенсійного фонду України з недержавного пенсійного фонду та про перехід з одного недержавного пенсійного фонду до іншого недержавного пенсійного фонду; затверджує за погодженням з Державною службою з фінансових ринків форму повідомлення Державної служби з фінансових ринків про обсяг коштів пенсійних накопичень, переданих попередньому страховиком новому страховику;

2. направляє у Державну службу з фінансових ринків запити про надання інформації, необхідної для здійснення функцій в межах своєї компетенції, та іншої інформації з урахуванням вимог законів, а також звертається з питань доцільності проведення перевірок суб'єктів відносин з недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового пенсійного страхування і професійного пенсійному страхуванню, в тому числі при реорганізації недержавних пенсійних фондів.

Крім того, Міністерство охорони здоров'я України розробляє базову програму обов'язкового медичного страхування, тобто перелік та умови надання медичних послуг застрахованим особам в системі ОМС, на основі якої органи державного управління, місцева адміністрація затверджують територіальні програми обов'язкового медичного страхування. Обсяг і умови надання медичної допомоги, що передбачаються територіальними програмами, не можуть бути нижчими за встановлені в базовій програмі.

Окремими контрольними повноваженнями щодо страхової діяльності мають у своєму розпорядженні також і інші органи виконавчої влади.

Однак в цілому ефективність наглядової діяльності в галузі страхової діяльності дуже низька, що багато в чому пов'язано з низьким рівнем координації дій наглядових органів між собою. Це призводить до необхідності сформувати єдиний орган нагляду за всіма кредитно-фінансовими інститутами, що дозволить істотно підвищити результативність наглядових дій.

2.5 Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері страхування

Одним з провідних адміністративних методів управління на сьогоднішній день є ліцензування.

Як уже зазначалося, розвиток інституту ліцензування в Україні було обумовлено зміною економічних і правових формацій. Держава була зацікавлена у виникненні підприємств різних форм власності, але при цьому з'явилася необхідність розробки раз особистих механізмів впливу на суб'єктів підприємницької діяльності. У цих умовах одним з методів управління в сфері економіки, спрямованим на забезпечення захисту прав громадян та економічної безпеки держави, стало ліцензування.

Учені розходяться в оцінці правової природи ліцензування. Ряд учених відносить ліцензування до методів державного регулювання в економічній сфері діяльності.

На думку Ж. А. Іонової, ліцензування є формою легітимації підприємництва.

А.І. Цихоцька вважає, що реальним змістом ліцензування є організаційно-коригуючий вплив держави на керований об'єкт і що ліцензування – це одна з функцій державного управління, тобто один з найбільш загальних і типових способів впливу держави на господарюючих суб'єктів.

У той же час існує думка, що ліцензування є способом обмеження правоздатності підприємницьких організацій. Однак, на наш погляд, дане визначення не розкриває природу ліцензування, а відображає лише один аспект правових наслідків, що наступають для підприємства, яке отримало ліцензію на ту чи іншу діяльність.

Є інша точка зору, яка розглядає ліцензування як вид державного контролю, спрямованого на забезпечення захисту прав, законних інтересів, моральності і здоров'я громадян, забезпечення оборони країни і безпеки

держави. В даному випадку в основі визначення лежать цілі ліцензування, абсолютно справедливо відображають спрямованість даної процедури. Крім того, відносячи ліцензування до видів державного контролю, його прихильники фактично підтверджують його адміністративно-правову природу. Але крім цілей таке визначення не містить ніяких ознак або основних рис, характерних для інституту ліцензування, що дають можливість відокремити його від інших видів державного контролю.

О.М. Олійник в ліцензійній діяльності простежує два паралельні напрями: видачу ліцензій та контроль за дотриманням ліцензійних вимог і умов. При цьому вона вважає, що ліцензування – це правовий режим початку і здійснення окремих визнаних законодавством видів підприємницької діяльності, що передбачає:

- державне підтвердження та визначення меж права на ведення господарської діяльності;
- державний контроль за здійсненням діяльності;
- можливість припинення діяльності з особливих підстав органами держави.

В цілому, на думку О.М. Олійник важко не погодитися, оскільки всі основні риси режиму ліцензування виділені нею абсолютно справедливо. У той же час таке визначення не цілком розкриває сутність ліцензування як методу державного управління економікою.

Вважаємо, що поняття ліцензування не можна розглядати у відриві від його правової природи, оскільки саме вона обумовлює його основні риси і відображає його спрямованість.

Ліцензування є однією з необхідних заходів втручання держави в економіку. Конституція України допускає таке втручання, але тільки у виняткових випадках і тільки законом, коли це необхідно з метою захисту конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави (ст. 55 Конституції України) [].

В ході своєї діяльності страхові організації до пускають численні порушення чинного законодавства в сфері страхування, причому за прогнозами експертів, найближчим часом не доводиться очікувати зниження кількості правопорушень. Збільшення статутного капіталу до необхідного Федеральним законом «Про організацію страхової справи в » розміру може привести до збільшення числа правопорушень в діяльності середніх і дрібних страхових компаній. Також це може виразитися в збільшенні числа страхових компаній, що здійснюють діяльність без ліцензій і займаються, в змові з підприємствами і банками, незаконним переведенням і переказом коштів в тіньову економіку.

Держава в ході управління страховою системою зацікавлене в точному дотриманні страхового законодавства суб'єктами страхової справи. З метою забезпечення захисту прав і законних інтересів усіх учасників системи страхування і самої держави необхідно постійно здійснювати діяльність щодо попередження та припинення порушень страхового законодавства. Тільки в умовах дотримання встановлених правил здійснення страхової діяльності можливий ефективний розвиток страхової справи.

У свою чергу, можливість виконання всіма суб'єктами страхового ринку загальнообов'язкових норм, правил, стандартів, вимог, що діють в області страхової справи, може бути забезпечена тільки в процесі адміністративного нагляду.

Слід зазначити, що в Закон «Про організацію страхової справи» не включені підстави для вибору органом страхового нагляду процедури обмеження або призупинення ліцензії, у зв'язку з чим рішення цього питання залишено на його розсуд. Крім того, процедура обмеження і призупинення ліцензії суб'єкта страхової справи також встановлюється самим органом страхового нагляду. Всі ці недоліки здатні зменшити позитивний ефект, обумовлений детальним законодавчим регулюванням відносин по застосуванню санкцій органом страхового нагляду.

Обмеження дії ліцензії страховика означає заборону на укладення договорів страхування з окремих видів страхування, договорів

перестраховування, а так само внесення змін, що тягнуть за собою збільшення зобов'язань страховика, до відповідних договорів (п. 5 ст. 32.6 Закону «Про організацію страхової справи»).

Що система правового регулювання в сфері ліцензування дуже динамічна і схильна до постійних змін, обумовлених змінами в економічній і управлінській політиці держави.

У юридичній літературі не дається поняття адміністративних правовідносин у сфері ліцензування. Ми вважаємо за можливе запропонувати наступне визначення: відносини в сфері ліцензування – це врегульовані нормами права відносини, що виникають між уповноваженими органами виконавчої влади та юридичними особами (індивідуальними підприємцями) з приводу видачі в законодавчо встановленому порядку спеціального дозволу на провадження певного виду діяльності.

Відносини в сфері ліцензування мають ряд характерних ознак, а саме:

1. Правовідносини в сфері ліцензування виникають в процесі державного регулювання (управління).

2. Одним із суб'єктів правовідносин завжди є державний орган, що ліцензує, що представляє інтереси суспільства в рамках наданих йому повноважень.

3. Відносини у сфері ліцензування характеризуються юридичним нерівністю сторін. Рішення ліцензує органу обов'язкові для шукачів ліцензії та ліцензіатів, крім того, державні органи наділені цілою низкою владних повноважень в сфері ліцензування.

4. Ліцензійні правовідносини спрямовані на вирішення управлінських завдань з метою задоволення суспільних інтересів.

5. Ліцензійні правовідносини мають організуючий початок, тобто являють собою процес державного впливу (процес управління) на певні об'єкти управління.

Таким чином, в разі обмеження дії ліцензії страхова компанія або інший суб'єкт страхової справи не зможе в повному обсязі здійснювати свою страхову

діяльність. За тими видами страхування, щодо яких прийнято рішення про обмеження дії ліцензії, суб'єкт страхової справи здійснювати страхування не має права. Призупинення дії ліцензії фактично означає тимчасове припинення страхової діяльності в частині укладення нових договорів страхування або внесення змін до вже укладених договорів.

Можемо говорити про те, що правовідносини в сфері ліцензування є один з видів адміністративно-правових відносин і володіють усіма ознаками (особливостями) адміністративних правовідносин в цілому.

У той же час адміністративно-правові відносини в сфері ліцензування мають ряд особливостей, в числі яких можна виділити наступні:

1. Правовідносини по ліцензуванню складаються в процесі державного управління підприємницькою діяльністю, або, іншими словами, в процесі державного управління в сфері економіки.

2. Спочатку правовідносини по ліцензуванню виникають з ініціативи юридичної особи (індивідуального підприємця), який бажає розпочати здійснення того виду діяльності який підлягає обов'язковому ліцензуванню. Надалі певні правовідносини можуть виникати як з ініціативи ліцензіата (наприклад, при його зверненні за переоформленням документа, що підтверджує наявність ліцензії), так і з ініціативи ліцензує органу (наприклад, при прийнятті рішення про проведення перевірки діяльності ліцензіата на предмет її відповідності ліцензійним вимогам і умовам).

3. Правовідносини складаються між державними ліцензують органами і здобувачами ліцензії та ліцензіатами, які, як правило, організаційно їм не підпорядковані.

4. Метою виникнення правовідносин в сфері ліцензування є запобігання шкоди правам, законним інтересам, здоров'ю громадян, оборони і безпеки держави, культурної спадщини народів при здійсненні певних видів діяльності.

Іншими словами, як відзначає професор Д. М. Бахрах, система ліцензування покликана захистити громадян, суспільство, держава від шкоди,

яка може бути заподіяна неправильним здійсненням діяльності, щодо якої встановлено відносний заборона.

5. Можливість настання як адміністративної, так і кримінальної відповідальності за порушення правових норм у сфері ліцензування.

Так, ст. 141 Кодексу про адміністративні право порушення передбачає адміністративну відповідальність за здійснення підприємницької діяльності без спеціального дозволу (ліцензії), якщо такий дозвіл (така ліцензія) обов'язково, або за здійснення підприємницької діяльності з порушенням умов, передбачених ліцензією.

Стаття 171 Кримінального кодексу встановлює кримінальну відповідальність за незаконне підприємництво, в тому числі за здійснення підприємницької діяльності без спеціального дозволу (ліцензії) у випадках, коли такий дозвіл (ліцензія) обов'язково, або з порушенням ліцензійних вимог і умов, якщо це діяння завдало великий збитки громадянам, організаціям або державі або пов'язане з отриманням доходу у великому розмірі.

В юридичній літературі підкреслюється також триваючий характер правовідносин у сфері ліцензування між владними і невладних суб'єктами, обов'язковим елементом яких є нагляд за дотриманням ліцензіатами і іншими суб'єктами, які отримали дозволи, правил і умов при здійсненні відповідної діяльності.

Крім того, професор Л.Л. Попов цілком обґрунтовано зазначає процедурний характер правовідносин у сфері ліцензування. Управлінські дії в сфері ліцензування різних видів діяльності охоплюються поняттям адміністративно-процедурного процесу або ж адміністративно-процедурного виробництва. Основною особливістю в даному випадку є те, що предметом процедурного виробництва є індивідуальні адміністративні справи безспірною характеру. В рамках процедурного виробництва правова оцінка поведінки тієї чи іншої особи не є обов'язковою, хоча вона і може мати місце в якості одного з умов задоволення тих чи інших клопотань (напри заходів, при реєстрації, видачі ліцензії і т.п.).

У структуру адміністративно-правових відносин у сфері ліцензування входять його об'єкт, суб'єкт, а так же зміст правовідносини у вигляді суб'єктивних прав і юридичних обов'язків його суб'єктів.

Об'єктом правовідносин в сфері ліцензування є дії суб'єктів правовідносин у процесі здійснення ліцензійних заходів. Якщо суб'єкт підприємницької діяльності висловлює намір здійснювати який-небудь з видів діяльності, що потрапляють в сферу дії Закону «Про ліцензування ...», то всі його дії в якості претендента ліцензії і ліцензіата, а також дії, що ліцензує органу, починаючи від прийняття за явища від здобувача ліцензії до здійснення контролю за діяльністю ліцензіата, є об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері ліцензування.

Існує точка зору, що це положення Закону «Про ліцензування ...» сформульовано невдало, оскільки в якості критеріїв ліцензування вказані публічні цілі найбільш загального характеру, під сферу дії яких може потрапити будь-який вид діяльності. Дане твердження видається не зовсім виправданим, оскільки різноманітність видів діяльності, доцільність ліцензування яких доведена на практиці, не дозволяє виділити конкретні положення, які б служили критеріями при включенні тієї чи іншої діяльності в сферу Закону «Про ліцензування ...». Крім того, дане положення не обмежує інтереси підприємців, які здійснюють діяльність на території України, оскільки основу для ліцензування становлять не загальні критерії, зазначені в ст. 4 Закону «Про ліцензування ...», а повний (вичерпний) перелік видів діяльності, закріплений в ст. 17.

Закон «Про організацію страхової справи» встановлює адміністративний порядок відкликання ліцензій на страхову і перестраховий діяльність. С.В. Дедиков зазначає, що в Україні діє Закон «Про ліцензування окремих видів діяльності», який встановив судову процедуру вирішення питання про відкликання ліцензії. При цьому він вважає, що будь-яких принципових особливостей страхової діяльності, які б виправдовували існування особливого порядку відкликання ліцензії, не існує і на суб'єктів страхової справи також

повинен бути поширений загальний судовий порядок відкликання ліцензії.

Здається, дана точка зору не зовсім виправдана. Страхові компанії входять в загальну систему фінансових інститутів країни, і їх діяльність має суспільне значення. Держава повинна встановити особливі гарантії для захисту прав громадян і юридичних осіб, які є клієнтами страхових компаній. При цьому контроль за діяльністю страховиків повинен носити оперативний характер. Встановлення судового порядку відкликання ліцензій на страхову діяльність поставить під удар як інтереси клієнтів страховиків, так і стійкість страхової системи в цілому. Таким чином, на сьогоднішній день відсутні підстави для зміни діючих норм про відкликання ліцензій на страхову діяльність в адміністративному порядку.

У той же час двох критеріїв, зазначених у ст. 4 Закону, дійсно недостатньо для віднесення будь-якої діяльності до ліцензованої. Обов'язковою умовою також є необхідність ліцензування того чи іншого виду діяльності, закріплена на рівні закону.

Таким чином, необхідно виділяти три критерії ліцензування:

1. Можливість нанесення шкоди особливо охоронюваним законом інтересам громадян і держави в разі здійснення будь-якої діяльності без контролю держави.

2. Відсутність інших можливих методів державного регулювання даної діяльності.

3. Віднесення даного виду діяльності до ліцензованої діяльності на рівні закону.

Всі відносини, що виникають в процесі отримання, продовження, відкликання ліцензії та нагляду за діяльністю ліцензіата, є правовими, а сукупність правових норм, що регулюють названі відносини, становить інститут ліцензування.

Питання галузевої приналежності інституту ліцензування є дискусійним.

Підприємницьке (господарське) право відносить ліцензування до своєї сфері регулювання. Обґрунтовується така позиція тим, що крім

підприємницьких відносин і відносин з державного регулювання господарювання з метою забезпечення інтересів держави і суспільства, підприємницьке право включає в себе сукупність норм права, що регулюють тісно пов'язані з підприємницькими «інші» відносини, в тому числі некомерційного характеру.

Як вважає О. Олійник, «в масштабах цивільного права конструювання інституту ліцензування теоретично і практично неможливо, оскільки предмет регулювання і його метод явно виходять за рамки зазначених принципів. Цілком обґрунтованим видається ліцензування господарської діяльності як самостійний інститут господарського права». Віднесення ліцензування до інститутів господарського права на тій підставі, що ця процедура не вкладається в рамки цивільного права, щонайменше спірно.

На нашу думку, ліцензування є одним з методів державного управління, які знаходяться в сфері регулювання адміністративного права.

Фактично, режим ліцензування – один з найбільш дієвих механізмів впливу на поведінку суб'єктів економічної діяльності, оскільки він передбачає необхідність проходження спеціальної дозвільної процедури усіма суб'єктами цивільного обороту, охочими займатися певними видами діяльності, щодо яких законодавчо встановлені ліцензійні обмеження.

Предметом інституту ліцензування є правовідносини, що опосередковують керуючі впливу уповноважених органів управління на господарюючі суб'єкти виходячи з публічних інтересів держави і особистості.

Основним методом регулювання правовідносин в рамках цього інституту є імперативний метод, який істотно обмежує автономію волі їх суб'єктів, яким зобов'язав їм модель поведінки або забороняє будь-які юридично значимі дії.

Держава використовує ліцензування як один із способів державного регулювання економіки, спрямований на впорядкування діяльності суб'єктів господарювання. Таким чином, можна говорити про те, що від носіння в сфері ліцензування виникають в процесі державного регулювання (управління).

Іншими словами, ліцензування являє собою процес державного впливу на

певні об'єкти управління, тобто на тих юридичних осіб, які здійснюють певні види підприємницької діяльності.

При цьому одним із суб'єктів правовідносин у сфері ліцензування завжди є державний орган, що ліцензує, що представляє інтереси суспільства в рамках наданих йому владних повноважень.

Адміністративне право як галузь права об'єднує в собі норми, що регулюють владні відносини, одним із суб'єктів яких є держава в особі своїх органів або посадових осіб. Не можна заперечувати, що саме та кой характер – характер владовідносин – носять відносини з ліцензування, що виникають між органом, що ліцензує і суб'єктом ліцензованого виду діяльності.

Іншими словами, відносини між органом, що ліцензує і ліцензіатом (здобувачем ліцензії) характеризуються юридичним нерівністю сторін, оскільки рішення органа, що ліцензує обов'язкові для інших учасників ліцензійної процедури.

Не можна не погодитися з думкою А.Б. Багандова, який стверджує, що в українській правовій системі ліцензійне право слід розуміти як інститут адміністративного права, що представляє собою сукупність норм права, що регулюють певну відокремлену групу суспільних відносин, що виникають у зв'язку із застосуванням ліцензування як форми державного адміністративного впливу на економічні процеси з метою приведення їх у відповідність з інтересами суспільного і державного користі.

Таким чином, ліцензування – це адміністративно-правовий метод державного регулювання в сфері економіки, спрямований на захист інтересів юридичних і фізичних осіб і забезпечення безпеки держави, що включає в себе комплекс заходів з видачі ліцензій на певний вид діяльності і контролю за дотриманням ліцензійних вимог і умов, пред'являються до даного виду діяльності.

Призупинення дії ліцензії, її припинення або анулювання проводяться вже в ході контролю, здійснюваного ліцензують органами, і за своєю суттю є правовими наслідками такого контролю. Ведення реєстрів ліцензій також є

один з організаційних моментів, що виникають в процесі ліцензування.

В процедуру ліцензування включаються заходи, пов'язані:

- з наданням ліцензій;
- переоформленням документів, підтверджуючих наявність ліцензій;
- призупиненням дії ліцензій у разі адміністративного призупинення діяльності ліцензіатів за порушення ліцензійних вимог і умов;
- відновленням або припиненням дії ліцензій;
- анулюванням ліцензій;
- контролем видають ліцензії за дотриманням ліцензіатами при здійсненні ліцензованих видів діяльності відповідних ліцензійних вимог і умов;
- веденням реєстрів ліцензій;
- наданням в установленому порядку зацікавленим особам відомостей з реєстрів ліцензій та іншої інформації про ліцензування (ст. 2 Закону «Про ліцензування ...»).

Нами вже зазначалося, що виключення страхової діяльності зі сфери дії Закону «Про ліцензування ...» обумовлено специфікою даної діяльності, що вимагає комплексного правового регулювання. Різні поняття, використовувані в страховій діяльності, переплетені між собою, і багато аспектів даної діяльності також тісно взаємопов'язані. Так, наприклад, питання ліцензування не можна розглядати у відриві від поняття суб'єктів страхової справи, оскільки тільки вони зобов'язані отримувати ліцензію на свою діяльність.

Крім того, ліцензування в даній області є одним з напрямків нагляду за страховою діяльністю та регулювання його на основі окремого правового акту, у відриві від інших напрямків страхового нагляду, порушує принцип цілісного правового регулювання. Це може спричинити за собою нестиківки і протиріччя в різних правових актах.

Протягом тривалого часу правове забезпечення ліцензування страхової діяльності здійснювалося як шляхом видання відповідного закону, так і шляхом прийняття численних підзаконних актів. У їх числі слід назвати, в першу чергу, Умови ліцензування страхової діяльності, затверджені наказом

Укрстрахнагляду № 02-02 / 08 від 19.05.1994 р Крім того, з окремих питань ліцензування видавалися відповідні накази, листи та роз'яснення, наприклад наказ Мінфіну від 17.07.2001 р №52н «про затвердження Положення про порядок обмеження, призупинення та відкликання ліцензії на здійснення страхової діяльності на території України», Роз'яснення Мінфіну України від 11.02.1997 р № 01-97-02 /6-ВС «Про порядок складання і розгляду документів на ліцензування страхової діяльності», Лист Міністерства фінансів від 20.11.1997 р № 24-11 / 05 « Про порядок і умови заміни тимчасової ліцензії на право здійснення страхової діяльності», листи Укрстрахнагляду від 13.11.1992 р № 02-01 «Про порядок видачі ліцензій на страхову діяльність», від 18.11.1994 р № 092 «Про порядок проведення страхування фінансових ризиків» і багато інших [].

Практично всі підзаконні нормативно-правові акти у даний час скасовані, що обумовлено двома причинами. По-перше, в Закон «Про організацію страхової справи» внесено суттєві зміни і питання ліцензування страхової діяльності врегульовані більш детально в порівнянні з раніше діючими редакціями закону. По-друге, прийнятий в 2004 р Указ Президента України «Про систему і структуру органів виконавчої влади» істотно обмежив повноваження державних органів, що стосуються нормотворчості в певних сферах діяльності.

Указ відділив функції щодо прийняття нормативних правових актів, під якими розуміється видання обов'язкових для виконання правил поведінки, що поширюються на невизначене коло осіб, від функцій з контролю та нагляду, а також від правозастосовних функцій. При цьому право на самостійне здійснення правового регулювання у встановленій сфері діяльності на сьогоднішній день надано тільки міністерствам.

На служби покладено виконання функцій з контролю та нагляду у встановленій сфері діяльності, з правом видавати індивідуальні правові акти в межах своєї компетенції. Нормативно-правове регулювання служби здійснювати не має права, крім випадків, встановлених указами Президента

України.

Правовідносини між особами, які здійснюють особисті види діяльності у сфері страхової справи, або з їх участю, а також відносини з ліцензування зазначених видів діяльності та здійснення державного нагляду за діяльністю суб'єктів страхової справи регулюються комплексним нормативно-правовим актом – Законом від 27.11.1992 р. «Про організацію страхової справи».

Правовідносини в сфері страхової справи можуть регулюватися також іншими и законами, указами Президента, постановами Уряду, прийнятими відповідно до Закону «Про організацію страхової справи».

Таким чином, основу системи правового забезпечення ліцензування страхової діяльності становить Закон «Про організацію страхової справи». Деякі закони, що діють у сфері страхової справи, містять окремі правові норми з питань ліцензування, що не торкаються встановленого порядку ліцензування по суті. Це такі закони: від 28.03.1998 р. «Про обов'язкове державне страхування життя і здоров'я військовослужбовців громадян, призваних на військові збори, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ», Державної протипожежної служби, органів з контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, співробітників установ і органів кримінально-виконавчої системи та співробітників органів податкової поліції», від 28.06.1991 р. «Про медичне страхування громадян в Україні».

З даного правила існує лише один виняток – діяльність зі страхування вкладів фізичних осіб, яка лежить в сфері дії іншого нормативного акта – закону від 23.12.2003 р. «Про страхування внесків фізичних осіб у банках України».

Це обумовлено тим, що на відміну від звичайної страхової діяльності, метою якої є забезпечення захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні страхових випадків, система страхування вкладів спрямована на досягнення інших цілей, а саме: забезпечення захисту прав та інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання процесу залучення заощаджень населення в банківську систему.

Крім того, основні принципи організації системи страхування вкладів, статус її учасників, порядок внесення страхових внесків та виплати страхового відшкодування якісно відрізняються від тих, які діють в загальній системі страхової справи.

Слід зазначити, що чинна редакція Закону «Про організацію страхової справи» містить величезну кількість змін, в тому числі що стосуються питань ліцензування страхової діяльності, найбільш значні з яких були внесені в 2003 р.

Найважливіші зміни зачіпають правовий статус учасників страхових відносин, по-новому визначаються такі суб'єкти страхової справи, як страхові агенти і страхові брокери.

Знято чергові обмеження щодо допуску суб'єктів, ускладнених іноземним елементом, в страхові відносини в Україні. Істотні зміни внесені в регулювання питань страхового контролю і нагляду. Законом більш чітко проведено розмежування страхового регулювання та страхового нагляду. Крім того, скориговані положення про ліцензування і нагляд за виконанням ліцензійних вимог. Зміни торкнулися і процедур обмеження, призупинення дії та відкликання ліцензії.

Відповідно до ст. 4.1 чинної редакції Закону «Про організацію страхової справи» учасниками відносин, регульованих цим Законом, є: страхувальники, застраховані особи, вигодонабувачі; страхові організації; товариства взаємного страхування; страхові агенти; страхові брокери; страхові актуарії; орган страхового нагляду; об'єднання суб'єктів страхової справи, в тому числі саморегульовані організації.

При цьому власне суб'єктами страхової справи є страхові організації, товариства взаємного страхування, страхові брокери і страхові актуарії. Саме їх діяльність в якості суб'єктів страхової справи підлягає ліцензуванню, за винятком діяльності страхових актуаріїв, які підлягають тільки обов'язковій атестації.

Визначення страхової справи в законі, по суті, зводиться до діяльності

обмеженого кола суб'єктів, особливістю правового статусу яких є необхідність наявності ліцензії.

Необхідно відзначити, що згідно з колишньою редакцією Закону «Про організацію страхової справи» наявність ліцензії на здійснення страхової діяльності було необхідно тільки для страховика. Виходячи з положень п. 5 ст. 968 Цивільного кодексу, суспільству взаємного страхування була потрібна ліцензія лише для страхування осіб, які не є учасниками товариства. Страхові брокери повідомляли орган страхового нагляду про намір здійснювати посередницьку діяльність. Діяльність актуаріїв по 2003 р взагалі не регулювалася законом.

Як вже було зазначено, ліцензування діяльності суб'єктів страхової справи є одним з напрямків державного нагляду в галузі страхової справи (п. 4 ст. 30). Інший напрямок державного нагляду будуть детально розглянуті нижче.

В даний час органом, що ліцензує в сфері страхової діяльності є служба страхового нагляду, яка знаходиться у віданні Міністерства фінансів.

Однією з основних функцій служби страхового нагляду є прийняття рішень про видачу або відмову у видачі ліцензій, про анулювання, обмеження, призупинення, відновлення дії і відкликання ліцензій.

Компетенція зазначеної служби визначена постановою Уряду від 30.06.2004 р № 33078, згідно з яким Служба страхового нагляду здійснює такі повноваження:

- приймає рішення про видачу або відмову у видачі, анулювання, обмеження, призупинення, поновлення дії та відкликання ліцензій суб'єктам страхової справи, за винятком страхових актуаріїв;

- веде єдиний державний реєстр суб'єктів страхової справи і реєстр об'єднань суб'єктів страхової справи.

Відповідно до ст. 32 Закону «Про організацію страхової справи» ліцензування діяльності суб'єктів страхової справи здійснюється на підставі їх заяв та документів, поданих для отримання ліцензії.

Право на здійснення діяльності у сфері страхової справи надається лише

тим суб'єктам страхової справи, які отримали ліцензію на даний вид діяльності. Таким чином, тільки наявність ліцензії є правовою підставою для початку здійснення будь-якого виду страхової діяльності.

Перевагою нової редакції Закону «Про організацію страхової справи в Україні» є введення класифікації видів страхування (ст. 32.9 Закону), в рамках якої знімається невідповідність понять «вид страхування» і «вид страхової діяльності», яке раніше породжувало істотні проблеми.

В даний час закон встановлює закритий перелік видів страхування, на здійснення яких страховик в установленому порядку повинен отримати ліцензію. Всього на сьогоднішній день законодавець виділяє двадцять три види страхування (ст. 32.9 Закону «Про організацію страхової справи»).

У ліцензії страховика вказуються види страхування виключно з цього переліку, що дозволяє його контрагенту точно визначити межі правоздатності страховика. Іншими словами, в ліцензії страховика вказуються всі види страхування, на які він має право.

Для отримання ліцензії на здійснення добровільного і (або) обов'язкового страхування, а також взаємного страхування здобувач ліцензії представляє в орган страхового нагляду заяву про надання ліцензії з додатком цілого ряду документів, що стосуються раз особистих аспектів діяльності здобувача (п. 2 ст. 32 Закону «Про організацію страхової справи України»):

1. Документи, що підтверджують правовий статус організації:
 - установчі документи претендента ліцензії;
 - документ про державну реєстрацію претендента ліцензії як юридичної особи;
 - протокол зборів засновників про затвердження установчих документів претендента ліцензії і затвердження на посаді одноосібного виконавчого органу, керівника (керівників) колегіального виконавчого органу претендента ліцензії;
 - відомості про одноосібному виконавчому органі, керівника колегіального виконавчого органу, головного бухгалтера, керівника ревізійної

комісії здобувача ліцензії.

Слід зазначити, що керівник суб'єкта страхової справи, а також головний бухгалтер страховика або страхового брокера зобов'язані мати вищу економічну або фінансову освіту, а також стаж роботи в сфері страхової справи або фінансів (а головний бухгалтер – стаж роботи за фахом) не менше двох років. Крім того, керівники і головний бухгалтер повинні постійно проживати на території України .

2. Документи, що стосуються акціонерів (учасників) здобувача ліцензії:

- відомості про склад акціонерів (учасників);
- документи про державну реєстрацію юридичних осіб, які є засновниками суб'єкта страхової справи, аудиторський висновок про достовірність їх фінансової звітності за останній звітний період, якщо для таких осіб передбачений обов'язковий аудит.

Відповідно до ст. 7 Закону «Про аудиторську діяльність» обов'язковий аудит здійснюється у випадках, якщо організація є кредитною організацією, бюро кредитних історій, страховою організацією або суспільством взаємного страхування, товарною або фондовою біржею, інвестиційним фондом, державним позабюджетним фондом, джерелом утворення коштів якого є передбачені законодавством обов'язкові відрахування, вироблені фізичними та юридичними особами; фондом, джерелами утворення засобів якого є добровільні відрахування фізичних і юридичних осіб.

3. Документи, що стосуються економічного становища здобувача ліцензії:

- документи, що підтверджують оплату статутного капіталу;
- розрахунки страхових тарифів з додатком використовуваної методики актуарних розрахунків та зазначенням джерела вихідних даних, а також структури тарифних ставок;
- положення про формування страхових резервів;
- економічне обґрунтування здійснення видів страхування;
- відомості про страховий актуарії.

4. Документи, що стосуються умов, на яких будуть укладатися договори

страхування:

- Правила страхування за видами страхування, передбачених ст. 32.9 Закону, з додатком зразків використовуваних документів.

Надання більшості із зазначених у переліку документів, необхідних для отримання ліцензії на страхову діяльність, не вимагає додаткових роз'яснень, що стосуються їх форми і змісту. Крім того, Закон «Про організацію страхової справи» встановлює, що вимоги до відомостей про склад акціонерів, про керівника страхової організації, про страховий актуарії, а також до документа, який містить економічне обґрунтування здійснення видів страхування, встановлюються органом страхового регулювання. Хоча на сьогоднішній день нормативно-правові акти, що стосуються зазначених питань, поки не прийняті, що викликає суттєві труднощі на практиці при подачі документів на ліцензування.

Здобувачі ліцензій на право здійснення діяльності з перестраховання представляють всі вищеназвані документи, за винятком відомостей про страховий актуарії, правил страхування за видами страхування, розрахунку страхових тарифів.

На практиці протягом тривалого періоду часу діяльність з перестраховання багато українських компаній здійснювали без ліцензії.

В даний час видача тимчасових ліцензій на перестраховання здійснюється в спрощеному порядку. Але є необхідність прискорити процес видачі ліцензій з метою якнайшвидшого відновлення ємності ринку перестраховання.

Збереглися й інші недоліки, які роблять систему ліцензування страхової діяльності досить жорсткою і неповороткою.

В даному випадку зачіпаються не тільки приватні, а й публічні інтереси держави, оскільки мова йде про ощадної функції системи страхування, що дозволяє залучити додаткові інвестиційні ресурси в економіку країни. Крім того, даний вид страхування має важливе соціальне аспект, і держава зобов'язана створити особливі гарантії захисту інтересів громадян, які виступають страхувальниками за вказаними видами страхування.

Іншими словами, з метою захисту прав споживачів страхових послуг необхідно посилити вимоги, що пред'являються до фінансової стійкості страховиків, а так само до видачі ліцензії встановити жорсткий контроль за вмістом стандартних правил страхування. Доцільно перевіряти правила страхування на предмет їх відповідності вимогам чинного страхового законодавства, особливо з точки зору захисту прав і законних інтересів страхувальників.

Вважаємо, що необхідні додаткові умови стабільності сектора обов'язкового страхування. Для цього, зокрема, для страховиків, які планують здійснювати діяльність з обов'язкових видів страхування, допустимо в якості додаткового ліцензійного умови встановити необхідність наявності у цієї страхової організації не менше ніж дворічного досвіду здійснення операцій з відповідних видів добровільного страхування (особистого або майнового).

Діяльність по обов'язковому страхуванню зачіпає інтереси широкого кола осіб і дозволяє страхової компанії отримати додаткові фінансові можливості. Таким чином, доцільно надавати право на здійснення будь-яких обов'язкових видів страхування тільки тим компаніям, які себе вже досить зарекомендували на ринку страхових послуг, не мають заборгованостей перед бюджетом і невиконаних приписів державних органів страхового нагляду.

Для отримання ліцензії на здійснення страхової брокерської діяльності здобувач ліцензії представляє в орган страхового нагляду заяву про надання ліцензії; документ про державну реєстрацію претендента ліцензії як юридичної особи; установчі документи; зразки договорів, необхідних для здійснення страхової брокерської діяльності; документи, що підтверджують кваліфікацію працівників страхового брокера.

З метою перевірки отриманої інформації орган страхового нагляду має право направляти в організації запити в письмовій формі про надання інформації, що стосується документів, представлених здобувачем ліцензії відповідно до законодавства .

Якщо всі документи були представлені в належній формі, орган

страхового нагляду видає здобувачеві ліцензії письмове повідомлення про прийом документів. Ухвалення рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії здійснюється органом страхового нагляду в термін, що не перевищує 60 днів з дати отримання органом страхового нагляду всіх документів. Про прийняття рішення орган страхового нагляду зобов'язаний повідомити здобувачеві ліцензії протягом п'яти робочих днів з дня прийняття рішення.

Відповідно до ст. 32.5 Закону «Про організацію страхової справи» ліцензія на здійснення страхової діяльності видається без обмеження терміну її дії, і винятком випадків, прямо встановлених законом.

В даний час передбачена можливість видачі суб'єкту страхової справи тимчасової ліцензії.

Тимчасова ліцензія може видаватися на термін:

- вказаний в заяві претендента ліцензії, але не більше ніж на три роки;
- від одного року до трьох років за відсутності інформації, що дозволяє достовірно оцінити страхові ризики, передбачені правилами страхування, що подаються при ліцензуванні, а також у випадках, встановлених страховим законодавством.

Термін дії тимчасової ліцензії за загальним правилом може бути продовжений за заявою здобувача ліцензії, якщо інше не передбачено страховим законодавством. В продовження терміну дії тимчасової ліцензії може бути відмовлено, якщо за час її дії встановлені порушення здобувачем ліцензії страхового законодавства, які не усунуті у встановлений термін.

Висновки до розділу 2

Отже, підсумовуючи другий розділ нашого дисертаційного дослідження ми можемо зазначити наступне:

1Оскільки страхова діяльність є об'єктом державного регулювання і підпадає під сферу дії адміністративного права, існує адміністративно правовий

режим страхової діяльності, під яким розуміється сукупність адміністративно-правових норм, що регламентують порядок здійснення страхової діяльності. Цей режим включає в себе норми, що закріплюють процедуру і умови реєстрації страховиків і ліцензування страхової діяльності, про адміністративний нагляд за страховою діяльністю, про фінансову стійкість страховиків. Іншими словами, встановлені цими нормами права і обов'язки суб'єктів режиму складають його зміст.

Зазначено, що держава вирішує завдання не тільки створення страхових резервів з метою захисту своїх громадян і підприємств, а й залучення в обіг тимчасово вільних коштів населення і організацій, а також отримання нових джерел податкових надходжень до бюджету. Крім того, акумульовані страховиками страхові резерви є важливим внутрішнім джерелом інвестицій в економіку країни.

Держава регулює страхову діяльність за допомогою: встановлення умов допуску на страховий ринок організацій, які збираються надавати послуги зі страхування (отримання ліцензії); визначення фінансових нормативів для страховиків; закріплення принципів інвестування коштів страхових фондів; здійснення адміністративного нагляду за діяльністю страховиків; встановлення відповідальності за порушення законодавства про страхову діяльність.

Не виключені випадки обмеження і призупинення ліцензій органом страхового нагляду, добровільної відмови страховиків від певних видів страхування. Також в умовах зростаючої конкуренції і концентрації страхового бізнесу певна частина компаній збанкрутує або просто буде ліквідована за рішенням власників. Про значимість цієї проблеми красномовно говорить той факт, що зараз орган страхового нагляду і всі провідні професійні об'єднання страховиків розробляють проекти документів про умови та процедуру передачі страхового портфеля.

Безпосередня участь держави в страховій діяльності може і стимулювати ринок приватних страхових послуг, і обмежувати його, затримувати його розвиток.

Українське суспільство в масі своїй ще не усвідомило, що мінімум державного страхування повинен доповнюватися добровільним приватним страхуванням. Розуміння цього відразу позитивно позначиться на добробуті і рівні життя населення, а також на якості страхових послуг.

Обґрунтовано, що регулюючи страхову діяльність, держава в особі компетентних органів виконавчої влади реалізує свої управлінські функції, залучаючи страховиків в управлінські відносини класичного адміністративно-правового характеру, тобто відносини влади і підпорядкування, де одна сторона є керуючим владним суб'єктом, а страховик представляє керовану сторону, зобов'язану підкорятися владним розпорядженням.

Суб'єктами адміністративно-правового режиму страхової діяльності є страховики, тобто організації, які надають страхові послуги, а також органи державного управління страховою діяльністю; об'єктом режиму є страхова діяльність, тобто діяльність з надання страхових послуг; мета режиму – забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг і захист прав та інтересів страхувальників.

Адміністративна відповідальність у сфері страхової справи полягає в застосуванні уповноваженими державними органами до суб'єктів страхової справи певних заходів адміністративного стягнення за допущені ними порушення страхового законодавства.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

Норми, що визначають основи фінансової стійкості тієї чи іншої системи відносин, передбачені в різних галузях українського права. При цьому законодавець використовує різні терміни для позначення цього поняття. Так, в банківському праві є інститут «забезпечення фінансової надійності кредитної організації» (ст. 24 закону «Про банки і банківську діяльність»); в пенсійному законодавстві передбачено забезпечення «фінансової стійкості та збалансованості системи обов'язкового пенсійного страхування» (ст. 5, 12 закону «Про обов'язкове пенсійне страхування»); в законодавстві про бухгалтерський облік законодавець до основних завдань бухгалтерського обліку відніс «запобігання негативних результатів господарської діяльності організації і виявлення внутрішньогосподарських резервів забезпечення її фінансової стійкості» (ст. 1 закону «Про бухгалтерський облік»).

У законодавстві про страхування використовується поняття «фінансова стійкість» і встановлені «умови забезпечення фінансової стійкості страховиків» (ст. 25 Закону «Про організацію страхової справи в Україні»).

Фінансова стійкість означає стабільність фінансового становища, що виражається в збалансованості фінансів, достатньої ліквідності активів, наявності необхідних резервів.

Держава зацікавлена в підтримці фінансової стійкості як всієї системи страхування в цілому, так і окремих страховиків, оскільки банкрутство навіть невеликої кількості страхових компаній здатне поставити під удар всю страхову систему.

Фінансова стійкість страховика - найважливіша умова ефективності страхової діяльності, яка в кінцевому рахунку спрямована на захист прав страхувальника.

Практика показує, що споживач на ринку страхових послуг потребує

державного захисту. Як правило, захист потрібно не від серйозних фінансових злочинів з боку компаній, а від зневажливо го ставлення до споживача, включення в договори умов, що ставлять страхувальника в не вигідне становище, від необґрунтованого завищення страхових тарифів і т.п. Причиною серйозних порушень прав страхувальника може бути поява на страховому ринку фінансово нестійких компаній. Регулювання платоспроможності страховика є мірою державної захити інтересів страхувальників, оскільки тим самим контролюється можливість виконання страховиками прийнятих на себе зобов'язань перед страхувальниками.

З одного боку, страхові фонди, що лежать в основі її фінансової стійкості страхових організацій, потрапляють в сферу регулювання фінансового права.

З іншого боку, фінансова стійкість страхових компаній має ряд особливостей:

1. Фінансова стійкість страховика є обов'язковою умовою при вирішенні питання про видачу йому ліцензії на право здійснення страхової діяльності.

2. Вимоги до фінансової стійкості страховиків обумовлені необхідністю державно го управління системою страхування.

3. Одним з напрямків адміністративного нагляду уповноважених державних органів у сфері страхової діяльності є нагляд за забезпеченням страховиками їх фінансової стійкості та платоспроможності, передбачений пп. 2 п. 4 ст. 30 Закону «Про організацію страхової справи».

Таким чином, вимоги, що пред'являються до фінансової стійкості страховиків, більшою мірою мають адміністративно-правову природу, оскільки тісно пов'язані з питаннями ліцензування діяльності страхових компаній і подальшим адміністративним наглядом за їх дотриманням.

Вимоги до фінансової стійкості страхових компаній пред'являються як на стадії видачі їм ліцензії на право здійснення страхування, так і протягом усього періоду здійснення страхової діяльності. За страховим договором страхувальники - фізичні або юридичні особи - зобов'язані вносити страхові внески, які є платою за страхування відповідно до договору страхування або

законом. При настанні страхового випадку страхова компанія зобов'язана ви платити страхову суму або страхове відшкодування. Страховою сумою є визначена договором страхування або встановлена законом грошова сума, виходячи з якої встановлюються розміри страхового внеску і страхової виплати (ст. 10 Закону «Про організацію страхової справи»).

Для забезпечення виконання прийнятих страхових зобов'язань страховики в порядку і на умовах, встановлених законодавством України, утворюють із страхових внесків необхідні для майбутніх страхових виплат страхові резерви по особистому страхуванню, майновому страхуванню і страхуванню відповідальності.

Страховики вправі інвестувати чи іншими чином розміщувати страхові резерви та інші засоби, а так же видавати позики страхувальникам, які уклали договори особистого страхування, в межах страхових сум за цими договорами.

Глава 3 Закону «Про організацію страхової справи» встановлює умови забезпечення фінансової стійкості страховиків, а також розкриває вимоги, що пред'являються до страхових резервів страхових компаній.

Гарантіями забезпечення фінансової стійкості страхових організацій є:

1. Власні кошти страховика.
2. Страхові резерви, достатні для виконання зобов'язань за договорами страхування, співстрахування, перестрахування і взаємного страхування.
3. Економічно обгрунтовані страхові тарифи,
4. Перестрахування (п. 1 ст. 25).

Власні кошти та страхові резерви страховика повинні бути забезпечені активами, відповідними вимогам диверсифікації, ліквідності, зворотності і прибутковості.

Закон «Про організацію страхової справи», а також під законні нормативно-правові акти, що діють в області страхування, не розкривають зміст зазначених вимог. В економічній літературі під диверсифікацією розуміється розподіл інвестованих або позичає грошових капіталів між різними об'єкта ми вкладень з метою зниження ризику можливих втрат капіталу або

доходів від нього.

Ліквідність в буквальному сенсі слова означає легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у кошти. Повернення є принцип фінансових, грошових відносин, що передбачає обов'язкову можливість повернення вкладених коштів в повному обсязі. Прибутковість активів має на увазі, що активи страхової компанії приносять їй доходи.

Власні кошти страховиків (за винятком товариств взаємного страхування, які здійснюють страхування виключно своїх членів) включають в себе:

- статутний капітал;
- Резервний капітал;
- Додатковий капітал;
- нерозподілений прибуток.

Поняття статутного капіталу розкривається в законах, що регулюють діяльність підприємств різних організаційно-правових форм (наприклад, ст. 25 Закону «Про акціонерні товариства», ст. 14 Закону «Про товариства з обмеженою відповідальністю»). Під статутним капіталом розуміється мінімальний розмір майна товариства гарантує інтереси його кредиторів, який формується засновниками (учасниками) товариства при його створенні.

На відміну від статутного капіталу, поняття резервного і додаткового капіталу, а також нерозподіленого прибули не розкриваються ні в Законі «Про організацію страхової справи», ні в підзаконних актах, що діють у сфері страхування.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів від 29.07.1998 р № 34 «Про затвердження Положення по веденню бухгалтерського обліку і бухгалтерської звітності в Україні», резервним капіталом є резервний фонд, створений для покриття збитків організації. Сума дооцінки основних засобів, об'єктів капітального будівництва та інших матеріальних об'єктів майна організації з терміном корисного використання понад 12 місяців, а також сума, отримана понад номінальну вартість розміщених акцій акціонерного товариства, та інші аналогічні суми становлять додатковий капітал організації.

Нерозподілений прибуток являє собою фінансовий результат звітного періоду, що включає в себе кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства за мінусом податкових та інших аналогічних обов'язкових платежів (п. 83 наказу Мінфіну № 34н).

Облік сум статутного, резервного, додаткового капіталу та нерозподіленого прибутку проводиться на підставі наказу Мінфіну № 94н. При цьому особливості застосування страховиками Плану рахунків бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності організацій встановлені окремим наказом Міністерства фінансів.

Таким чином, всі названі поняття регламентуються нормативно-правовими актами, що діють в області бухгалтерського обліку. У той же час діяльність страхових організацій має свої особливості. Власні кошти страховиків, до яких пред'являються встановлені державою вимоги фінансової стійкості, включають в себе, крім статутного, резервний та додатковий капітал і нерозподілений прибуток. У зв'язку з цим видається, що необхідний нормативно-правовий акт Міністерства фінансів, в якому б розкривалися поняття резервного капіталу, додаткового капіталу та нерозподіленого прибутку саме стосовно діяльності страхових організацій.

На сьогоднішній день не встановлені додаткові вимоги до резервного і добавочному капіталу, в той же час умови формування статутного капіталу страховика і страхових резервів регулюються законодавством дуже докладно.

Страховики повинні володіти повністю сплаченим статутним капіталом, розмір якого повинен бути не нижче мінімального розміру статутного капіталу, встановленого Законом «Про організацію страхової справи» (ст. 25). Внесення до статутного капіталу позикових коштів і знаходиться в заставі майна не допускається.

В даний час страхові компанії підтверджують розмір сплаченого статутного капіталу шляхом пред'явлення платіжних документів про внесення грошових коштів або відповідної банківської виписки про наявність сформованого статутного капіталу. На практиці національна служба страхового

нагляду не в змозі перевірити, з яких джерел внесені внески в статутний капітал страховика. Іншими словами, не дивлячись на заборону на використання позикових коштів для формування статутного капіталу, реальних механізмів контролю за дотриманням даного положення на сьогоднішній день немає. Це призводить до того, що існує маса страхових компаній, у яких статутний капітал сформований лише на папері, а фактично власні кошти засновників в статутний капітал не вносилися. При цьому статутний капітал вже не є власним майном товариства, що гарантує інтереси його кредиторів.

Зазначимо для порівняння, що в банківській сфері ситуація зовсім інша. Наглядовий орган (Банк України) для здійснення контролю за правомірністю оплати набувачами акцій (часток) кредитної організації має право проводити безпосередньо в даній кредитній організації обов'язкову перевірку джерел коштів, внесених в оплату її акцій, фінансового становища набувачів цих акцій і наявності у них власних коштів (чистих активів), достатніх для оплати акцій (п. 17.6 Інструкції ЦБ від 14.01.2004 р № 109-І).

У зв'язку з цим представляється необхідним надати їй службі страхового нагляду аналогічне право запитувати у банків відомості про джерело походження коштів, внесених до статутного капіталу страхової компанії. В даний час банки не зобов'язані подавати таку інформацію, оскільки вона є банківською таємницею (ст. 26 Закону «Про банки і банківську діяльність»). Хоча, з огляду на різні механізми «перекачування» коштів, повністю виключити можливість використання позикових коштів в якості джерела формування статутного капіталу таким шляхом не можна.

Подібна ситуація є ще одним аргументом на користь необхідності створення в Україні універсального наглядового органу, до функцій якого входив би нагляд як за банками, так і за страховими компаніями, що дозволило б контролювати джерела надходження грошових коштів до статутного капіталу страховиків, оскільки наглядовий орган не тільки мав би інформацією про кредити, виданих банками страховим компаніям, а й мав право проводити перевірку джерел коштів, внесених до статутного капіталу страховика.

Мінімальний розмір статутного капіталу страховика визначається на основі базового розміру його статутного капіталу, рівного 30 млн руб., і відповідних коефіцієнтів:

1. Для здійснення особистого страхування (включаючи страхування життя) - 60 млн руб.
2. Для здійснення особистого страхування (без страхування життя) і (або) майнового страхування - 30 млн руб.
3. Для здійснення перестраховання, а також страхування в поєднанні з перестрахованням - 120 млн руб.

Закон «Про організацію страхової справи» не містить обмежень, що стосуються негрошовій частини статутного капіталу, тобто статутний капітал може бути повністю або частково сформований за рахунок майнових внесків засновників. Обмеження встановлено лише для іноземних інвесторів: оплата іноземними інвесторами при належних їм акцій (часток у статутних капіталах) страхових організацій проводиться виключно в грошовій формі у валюті (п. 3 ст. 6 Закону «Про організацію страхової справи»).

Тут ми знову бачимо розбіжність страхового і банківського законодавства. Банк Україні встановлює граничні розміри негрошових внесків до статутного капіталу кредитної організації, а також перелік видів майна в негрошовій формі, внесеного в оплату статутного капіталу (ст. 11 Закону «Про банки і банківську діяльність»).

Відповідно до Інструкції ЦБ № 109-І розмір вкладів у вигляді майна в негрошовій формі в статутний капітал створюваної кредитної організації не може перевищувати 20% її статутного капіталу (п. 4.9 Інструкції).

Неясно, в зв'язку з чим обмеження негрошовій частини статутного капіталу, закріплене в банківському законодавстві досить давно, відсутня в законодавстві страховому. Відсутність законодавчо встановлених обмежень для негрошовій частини статутного капіталу страхових компаній негативно позначається на їх фінансовій стійкості. Для страховиків, як і для банків, принциповим є наявність саме грошових коштів, які не можуть зрівнятися за

своєю ліквідності з будь-яким майном. Якщо майновий внесок дол дружин бути оцінений професійним оцінювачем відповідно до закону № 135-ФЗ «Про оціночної діяльності в », то при внесенні «живих» де ніжних коштів цього, природно, не потрібно. У свою чергу, на практиці нерідко трапляється, коли страхові компанії домовляються з оцінювачами з приводу фіктивного збільшення вартості майна, внесеного до статутного капіталу.

У зв'язку з цим видається, що законодавчі обмеження для розміру негрошовій частини статутного капіталу страховиків є необхідними.

Одним із заходів, спрямованих на забезпечення розвитку конкурентного середовища та зміцнення ринкової дисципліни, є забезпечення відкритості діяльності фінансово-кредитних установ, в тому числі прозорість структури власників (акціонерів, учасників). В даний час тільки відносно кредитних організацій встановлені вимоги про розкриття всієї інформації про її власників, включаючи опублікування списку акціонерів.

При цьому Банк України має намір продовжити роботу щодо підвищення вимог до власників кредитних організацій, включаючи встановлення вимог про надання відомостей про реальних власників кредитних організацій.

Однак подібної вимоги в страховому законодавстві не міститься, хоча воно може істотно збільшити прозорість діяльності страховиків і в кінцевому підсумку призвести до зміцнення надійності страхової системи і додаткового захисту прав страхувальників. Подібний захід дозволить споживачам страхових послуг та іншим учасникам страхового ринку вибирати для вкладення своїх коштів найбільш надійні страхові компанії.

З метою розвитку внутрішньої страхової системи законодавство обмежує доступ на ринок страхових вус луг іноземних страховиків. Ця мета досягається шляхом обмеження участі іноземних інвесторів у статутному капіталі національних страхових організацій.

Іноземними інвесторами визнаються іноземні організації, що мають право здійснювати в порядку і на умовах, які встановлені законодавством , інвестиції в статутний капітал страхової організації, створеної або знову створюваної на

території (п. 3 ст. 6 Закону «Про організацію страхової справи»).

Страхові організації, які є дочірніми товариствами по відношенню до іноземних інвесторів або мають частку іноземних інвесторів у своєму статутному капіталі більше 49%, не можуть здійснювати в Україні:

- страхування життя;
- обов'язкове страхування;
- обов'язкове державне страхування;
- майнове страхування, пов'язане зі здійсненням поставок або виконанням підрядних робіт для державних потреб;
- страхування майнових інтересів державних та муніципальних організацій.

У разі, якщо розмір (квота) участі іноземного капіталу в статутних капіталах страхових організацій перевищує 25%, орган страхового нагляду припиняє видачу ліцензій на здійснення страхової діяльності страховим організаціям, що є дочірніми товариствами по відношенню до іноземних інвесторів або мають частку іноземних інвесторів у своєму статутному капіталі більше 49%.

В силу постійних змін економічної ситуації в Україні, вимоги до розміру статутного капіталу страхових організацій не можуть постійно залишатися незмінними. У той же час, з метою захисту інтересів страхових організацій, Закон «Про організацію страхової справи» встановлює, що зміна мінімального розміру статутного капіталу страховика допускається тільки законом не частіше ніж один раз на два роки при обов'язковому встановленні перехідного періоду (п. 3 ст. 25).

Такі вимоги до збільшення розміру статутного капіталу страховиків були встановлені, зокрема, в 2003 р законом від 10.12.2003 р № 172-ФЗ.

Страхові організації, створені до набрання чинності названого Закону, зобов'язані сформувані свої статутні капітали відповідно до нових вимог, в наступному порядку:

- до 1 липня 2004 року ці країни повинні збільшити свій статутний

капітал до однієї третини встановленого розміру статутного капіталу;

- до 1 липня 2006 року - до двох третин встановленого розміру статутного капіталу;

- до 1 липня 2007 р розмір статутного капіталу повинен повністю відповідати розміру статутного капіталу, затвердженого Законом № 172-ФЗ.

Страховики, які виконали вимоги щодо збільшення статутного капіталу, повинні подати до органу страхового нагляду відповідні документи, в тому числі:

- при оплаті статутного капіталу грошима - довідку банку, що підтверджує зарахування на розрахунковий рахунок грошей в оплату статутного капіталу, підписану керівником і головним бухгалтером банку, а також копії первинних платіжних документів;

- при оплаті статутного капіталу негрошовими засобами - копію документа, що підтверджує право власності акціонера (учасника) на майно, з додатком звіту про оцінку об'єктів оцінки і акту прийому-передачі майна;

- при збільшенні статутного капіталу за рахунок власних коштів страхової організації (зокрема, нерозподіленого прибутку) - копію протоколу засідання органу управління страхової організації. У протоколі повинно бути зафіксовано відповідне рішення про зміну статутного капіталу, з додатком балансу страхової організації, на підставі якого прийнято рішення про капіталізацію, і балансу на останню звітну дату, що відображає збільшення статутного капіталу.

У тих страхових організацій, які не виконали вимоги до збільшення розміру статутного капіталу, орган страхового нагляду з 1 липня відповідного року відкликає ліцензії без відповідного припису. Після цього, до 1 липня наступного року, страхові організації зобов'язані виконати вимоги, передбачені п. 4-9 ст. 32.8 Закону «Про організацію страхової справи» і стосуються припинення страхової діяльності страховика в зв'язку з відкликанням ліцензії.

З дня набрання законної сили рішенням органу страхового нагляду про відкликання ліцензії суб'єкт страхової справи не має права укласти договори

страхування, договори перестраховування, договори з надання послуг страхового брокера, а також вносити зміни, що тягнуть за собою збільшення зобов'язань суб'єкта страхової справи, до відповідних договорів.

До закінчення шести місяців після вступу в силу рішення органу страхового нагляду про відкликання ліцензії суб'єкт страхової справи зобов'язаний:

- 1) прийняти рішення про припинення страхової діяльності;
- 2) виконати зобов'язання, що виникають з договорів страхування, в тому числі провести страхові ви плати за страховими випадками;
- 3) здійснити передачу зобов'язань, прийнятих за договорами страхування (страховий портфель), або розірвання договорів страхування.

У разі невиконання всіх зазначених вимог орган страхового нагляду зобов'язаний звернутися до суду з позовом про ліквідацію страхової організації (п. 5.7 Положення про службу страхового нагляду).

Закон «Про організацію страхової справи» не тільки визначає гарантії забезпечення фінансової стійкості страхових організацій, але і закріплює обов'язок страховиків дотримуватися встановлених законом та нормативно-правовими актами органу страхового регулювання вимоги фінансової стійкості в частині формування:

- страхових резервів;
- складу і структури активів, прийнятих для покриття страхових резервів;
- нормативного співвідношення власних коштів страховика та прийнятих зобов'язань;
- складу і структури активів, прийнятих для покриття власних коштів страховика;
- квот на перестраховування.

Для забезпечення виконання зобов'язань зі страхування і перестраховування страховики формують страхові резерви в порядку, встановленому наказом Міністерства фінансів від 11.06.2002 р № 51н «Про затвердження правил формування страхових резервів із страхування іншого,

ніж страхування життя».

Правила встановлюють склад і порядок формування страхових резервів за договорами страхування, співстрахування і договорами, прийнятими в перестраховання, які належать до страхування іншого, ніж страхування життя. Розрахунок величини страхових резервів є вираженою в грошовій формі оцінкою зобов'язань страховика щодо забезпечення майбутніх страхових виплат.

Страхова організація повинна розробити та затвердити Положення про формування страхових резервів із страхування іншого, ніж страхування життя, і протягом місяця з моменту затвердження подати цей Положення в службу страхового нагляду.

Положення повинно відповідати вимогам Наказу Мінфіну № 51н, містити склад страхових резервів і перелік методів, використовуваних для розрахунку страхових резервів.

Страхові резерви включають в себе:

1. Резерв незароблених премії.
2. Резерви збитків:
 - резерв заявлених, але неврегульованих збитків;
 - резерв що відбулися, але незаявлених збитків;
3. Стабілізаційний резерв.
4. Резерв вирівнювання збитків по обов'язковому страхуванню цивільної відповідальності власників транспортних засобів.
5. Резерв для компенсації витрат на здійснення страхових виплат по обов'язковому страхуванню цивільної відповідальності власників транспортних засобів в подальші роки.
6. Інші страхові резерви (п. 6 Правил).

Правила формування страхових резервів докладно розкривають механізм розрахунку кожного виду страхових резервів, який, в свою чергу, повинен бути відображений в Положенні про формування страхових резервів, розробленому конкретної страхової організації.

Якщо склад страхових резервів або методи, використовувані для розрахунку страхових резервів, відмінні від складу страхових резервів або методів, описаних в Правилах затверджених Мінфіном , то Положення повинно містити в перелік зазначених страхових резервів і опис методів розрахунку страхових резервів. Причому в цьому випадку Положення, розроблене страховою компанією, підлягає погодженню з Національною службою страхового нагляду.

Іншими словами, страховик може встановлювати інші страхові резерви або використовувати інші методи розрахунку страхових резервів, відмінні від зазначених у наказі Міністерства фінансів , при дотриманні наступних умов:

- Положення про формування страхових резервів страховика повинно бути узгоджене з Національною службою страхового нагляду;
- інші страхові резерви або інші методи їх рас подружжя можуть застосовуватися страховою організацією тільки у випадках, передбачених наказом Мінфіну № 51н.

Наприклад, страховик може використовувати інші актуарні методи визначення розміру резерву відбулися, але незаявлених збитків, крім методу, описаного в наказі № 51 н. Методи, використані страховиком, повинні бути засновані на даних про величинах оплачених збитків, заявлених збитків, зокрема збитків і т.д., і можуть бути використані в тому випадку, якщо на підставі фактичних даних страховиком може бути обґрунтовано, що ці методи дають більш точну оцінку раз міра резерву відбулися, але незаявлених збитків.

Внесення до Положення страхової організації змін, які зачіпають складу і методи розрахунку страхових резервів, також підлягає затвердженню страховиком і поданням на погодження в службу страхового нагляду не пізніше ніж за 90 днів до початку наступного звітного року.

У разі встановлення невідповідності розміру страхових резервів зобов'язаннями страховика щодо забезпечення майбутніх виплат за договорами Державна служба страхового нагляду має право вимагати від страховика зміни складу страхових резервів або методів розрахунку страхових резервів.

Слід зазначити, що кошти страхових резервів використовуються виключно для здійснення страхових виплат і не підлягають вилученню в бюджет і бюджети інших рівнів бюджетної системи України (ст. 26 Закону «Про організацію страхової справи»), що є додатковою гарантією забезпечення фінансової стійкості страховиків.

Страхові компанії не зобов'язані тримати кошти страхових резервів в недоторканності на своїх рахунках. Вони мають право інвестувати і в інший спосіб розміщувати їх в порядку, встановленому наказом Мінфіну від 08.08.2005 р № ЮОН, що узаконював Правила розміщення страховиками коштів страхових резервів.

Надання зазначених можливостей страховим організаціям дозволяє забезпечити прибуток не шляхом збільшення страхових премій, а за рахунок інвестиційної діяльності.

Під правилами розміщення коштів страхових резервів розуміються вимоги до складу та структури активів, прийнятих для покриття (забезпечення) страхових резервів (п. 2 Правил).

Як вже було зазначено, активи, що приймаються для покриття страхових резервів, повинні відповідати умовам диверсифікації, зворотності, прибутковості і ліквідності.

Для покриття страхових резервів приймаються різні види активів:

- державні цінні папери цінні папери, зобов'язання за якими гарантовані національним законодавством;
- державні цінні папери суб'єктів ;
- акції;
- житлові сертифікати;
- вклади (депозити) в банках;
- нерухоме майно;
- грошові кошти у валюті на рахунках в банках.

Вичерпний перелік активів, які приймаються для покриття страхових резервів, закріплений в п. 6 Правил розміщення страховиками коштів страхових

резервів. Крім того, встановлено вимоги до окремих видів активів страховиків. Наприклад, для покриття страхових резервів не приймаються цінні папери, емітентами яких є страховики; вклади і частки в спільному або статутному капіталі страховиків; а також активи, придбані страховиком за рахунок коштів, отриманих за договорами позики і кредитними договорами.

Активи, що приймаються для покриття страхових резервів, не можуть бути предметом застави або джерелом сплати кредитору грошових коштів за зобов'язаннями гаранта (поручителя).

Розміщення коштів страхових резервів може здійснюватися страховиком самостійно, а також шляхом передачі частини коштів страхових резервів в довірче управління. Але довірчими керуючими в даному випадку можуть виступати тільки резиденти .

Крім переліку і вимог до окремих видів активів, що приймаються для покриття страхових резервів, Правила розміщення страховиками страхових резервів встановлюють структурні співвідношення активів і резервів страховика.

Так, наприклад, вартість державних цінних паперів суб'єктів і муніципальних цінних паперів повинна складати не більше 30% від сумарної величини страхових резервів. Максимальна вартість вкладів в банках повинна бути не більше 40% страхових резервів, вартість акцій - не більше 15%, вартість нерухомого майна - не більше 20% від страхових резервів із страхування життя і не більше 10% по іншим видам страхування.

Слід зазначити, що такі обмеження Правила встановлюють не для всіх видів активів. Деякі з них приймаються для покриття страхових резервів без обмежень на сумарну вартість, зокрема це активи, сформовані у вигляді національних державних цінних паперів і цінних паперів, зобов'язання за якими гарантовані Україною. Фактично, цей вид активів законодавець визнає найбільш надійним.

Якщо Міністерство фінансів змінює Правила розміщення страховиками коштів страхових резервів, то з метою захисту інтересів страховиків і

страхувальників встановлюється певний термін, протягом якого страхові компанії зобов'язані переглянути структуру і склад своїх активів.

Так, наприклад, в період з серпня 2005 р до 30 червня 2006 р страховики зобов'язані привести активи, що приймаються для покриття страхових резервів, у відповідність до вимог, встановлених Правилами розміщення страховика ми коштів страхових резервів, затвердженими наказом Міністерства фінансів від 08.08. 2005 № 100н.

Наступний показник фінансової стійкості страховика - нормативне співвідношення активів і прийнятих страховиком страхових зобов'язань.

Відповідно до наказу Мінфіну від 02.11.2001 р № 90н «Про затвердження Положення про порядок розрахунку страховиками нормативного співвідношення активів і прийнятих ними страхових зобов'язань», під нормативним співвідношенням між активами страховика і прийнятими ним страховими зобов'язаннями (так званий «нормативний розмір маржі платоспроможності») розуміється величина, в межах якої страховик, виходячи із специфіки укладених договорів і обсягу прийнятих страхових зобов'язань, повинен володіти власним капіталом, вільним від лю Бих майбутніх зобов'язань, за винятком прав вимоги засновників, зменшеним на величину нематеріальних активів та дебіторської заборгованості, терміни погашення якої минули (так званий «фактичний розмір маржі платоспроможності»).

Положення встановлює методика розрахунку маржі платоспроможності на підставі даних бухгалтерського обліку та звітності страховика. Розрахунок співвідношення між фактичним і нормативним розмірами маржі платежі здатності проводиться страховиком щоквартально, при цьому фактичний розмір маржі платоспроможності страховика не повинен бути менше нормативного раз міра маржі платоспроможності.

У тому випадку, якщо на кінець звітного року фактичний розмір маржі платоспроможності страховика перевищує нормативний розмір маржі платоспроможності менш ніж на 30%, страховик повинен подати для узгодження в службу страхового нагляду в складі річної бухгалтерської

звітності план оздоровлення фінансового становища.

Відповідно до п. 13 наказу Мінфіну від 02.11.2001 р № 90 план повинен включати заходи, що забезпечують дотримання співвідношення між фактичним і нормативним розмірами маржі платоспроможності на до неї кожного фінансового року, протягом яких планується його реалізація.

У плані оздоровлення фінансового стану страховика вказуються конкретні заходи, що сприяють стабілізації фінансового становища, із зазначенням терміну проведення заходу та суми доходу (економії), планованого до одержання від даного заходу. Крім того, в плані оздоровлення фінансового становища може бути передбачена зміна розміру статутного капіталу, розширення перестраховальних операцій, зміна тарифної політики або структури активів, а також застосування інших способів підтримки платоспроможності, що не суперечать законодавству .

На основі аналізу звітності та представленого плану оздоровлення фінансового становища Державна служба страхового нагляду дає страховику рекомендації щодо поліпшення фінансового становища, а також контролює виконання заходів, передбачених планом оздоровлення фінансового становища.

Міністерство фінансів встановлює не тільки вимоги до нормативного співвідношенню власних коштів страховика і прийнятих ним зобов'язань, але і вимоги до складу активів, прийнятих для покриття власних коштів.

Іншими словами, страховики повинні формувати власні кошти певним чином і не має права віддавати перевагу якомусь одному виду активів, який здається їм найкращим.

Як вже було зазначено, власні кошти страховика включають в себе статутний капітал, резервний капітал, додатковий капітал і нерозподілений прибуток.

При цьому страховику необхідно порівняти мінімальний розмір статутного капіталу, встановленого ст. 25 Закону «Про організацію страхової справи», і нормативний розмір маржі платоспроможності, розрахований відповідно до наказу Мінфіну від 02.11.2001 р № 90н Найбільший з цих двох

показників повинен бути забезпечений активами страховика відповідно до вимог що пред'являються до складу та структури активів, прийнятих для покриття власних коштів страховика.

Дані вимоги детально регламентуються наказом Міністерства фінансів від 16.12.2005 р № 149н. Як активи, що приймаються для покриття власних коштів страховика, можуть бути використані державні цінні папери, акції, облігації, вклади в банках, грошові кошти на рахунках в банках як в рублях, так і в іноземній валюті, злитки золота і інші активи.

Вичерпний перелік таких активів встановлено в п. 7 Вимог, що пред'являються до складу та структури активів, прийнятих для покриття власних коштів страховика. Крім того, встановлено певні умови для використання окремих видів активів.

Наприклад, для покриття власних коштів страховика можуть бути прийняті не всі акції, а лише ті з них, які відповідно до п. 8 наказу Мінфіну № 149н визнаються найбільш надійними. Аналогічні вимоги ставляться і до векселів, страховики мають право використовувати тільки векселі організацій, що мають рейтинг одного з міжнародних рейтингових агентств. Нерухоме майно може бути прийнято страховиком для покриття власних коштів, тільки якщо його ринкова вартість підтверджена незалежним оцінювачем відповідно до вимог, встановлених законодавством.

Передбачені також вимоги, що визначають, яку частку від загальної суми активів можуть становити активи окремих видів. Наприклад, вартість державних цінних паперів суб'єктів може становити не більше 30% від усього обсягу активів, вартість акцій - не більше 15%, облігацій - не більше 20%, вартість нерухомого майна - не більше 40%.

Слід зазначити, що страховики, створені до набрання чинності наказом Мінфіну від 16.12.2005 р № 149н, зобов'язані до 30 червня 2007 р привести активи, що приймаються для покриття власних коштів, у відповідність з новими вимогами.

Пред'явлення таких жорстких вимог до складу та структури активів,

прийнятих для покриття власних коштів страховика, дозволяє постійно контролювати рівень фінансової стійкості страхових організацій і підвищує надійність страхової системи в цілому.

Закон «Про організацію страхової справи» також виділяє в якості одного із способів забезпечення фінансової стійкості страхових організацій такий вид діяльності, як перестраховування.

Під перестраховуванням розуміється діяльність по за щиті одним страховиком (перестраховувальником) майнових інтересів іншого страховика (перестраховика), пов'язаних з прийнятим останнім за договором страхування (основному договору) зобов'язань по страховій виплаті (ст. 13 Закону «Про організацію страхової справи», ст. 967 цивільного кодексу).

У всьому світі під перестраховуванням розуміється повторне страхування страховиком застрахованого ним ризику. У цьому випадку зберігається єдність об'єкта страхування і перестраховування, страхових ризиків, від яких за цими угодами надається захист.

У Україні перестраховування визначено як страхування страховиком ризику страхової виплати за укладеним ним основним договором страхування (п. 1 ст. 967 ЦК України). Це визначення вводить особливий об'єкт перестраховування - ризик страхової виплати, новий страховий ризик, від якого виробляється страхування в рамках перестраховувальної угоди. В результаті руйнується технологія перестраховування, що склалася за століття існування перестраховувальних операцій, і виникають численні проблеми, пов'язані із застосуванням національного законодавства з перестраховування.

Дана обставина створює перешкоди для розвитку національного перестраховувального ринку, а також значно ускладнює здійснення міжнародних перестраховувальних операцій, оскільки іноземні страховики сприймають будь-яке відступ від сформованих на міжнародному ринку правил оформлення перестраховувальних операцій як додатковий ризик для себе.

Закон «Про організацію страхової справи» встановлює, що перестраховування здійснюється на підставі до говору перестраховування,

укладеного між страховиком і перестраховальником відповідно до вимог цивільного законодавства. При цьому поряд з договором перестраховання в якості підтвердження угоди між перестраховальником і перестраховиком можуть використовуватися інші документи, що застосовуються виходячи з звичаїв ділового обороту (ст. 13).

Таким чином, перестраховання можливо тільки між страховиками (перестраховальником і перестраховальником).

Страховиками визнаються юридичні особи, створені для здійснення страхової діяльності та отримали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Крім того, виходячи із суті перестраховання (ст. 929 і 967 ГК), страховик, який укладає договір перестраховання (перестраховальник), повинен мати майновий інтерес – ризик виплати страхового відшкодування або страхової суми.

Проведений Мінфіном України в 2016 р аналіз практики укладення договорів перестраховання показав, що окремі страховики укладають договори перестраховання з організаціями – нерезидентами, які страховиками не є, про що свідчать повідомлення зарубіжних органів страхового нагляду. Також мають місце випадки, коли договори перестраховання укладаються зі страховими організаціями, у яких ліцензія відкликана.

У цьому випадку операції за договорами перестраховання, укладеними з подібними порушеннями, не повинні враховуватися в бухгалтерському обліку і відображатися в бухгалтерській звітності страховика як перестраховальні операції. У свою чергу, договори перестраховання, укладені із зарубіжними організаціями, які не є страховиками, або при відсутності майнового інтересу у перестраховика, не визнаються договорами перестраховання.

У 2003 р в Закон «Про організацію страхової справи» були внесені зміни, відповідно до яких правило про те, що на території України страхування інтересів юридичних осіб, а також фізичних осіб - резидентів може здійснюватися тільки страховиками, що мають ліцензії, отримані в встановленому законом порядку, не поширюється на операції з

перестраховування (п. 5 ст. 4 Закону).

У той же час встановлено певні обмеження на здійснення діяльності у сфері перестраховування. Зокрема, не підлягає перестраховуванню ризик страхової виплати за договором страхування життя в частині дожиття застрахованої особи до певного віку або строку або настання іншої події.

Крім того, страховики, які мають ліцензії на здійснення страхування життя, не має права здійснювати перестраховування ризиків за майновим страхуванням, прийнятих на себе страховиками.

Слід також зазначити, що до діяльності по пере страхування пред'являються більш жорсткі вимоги в частині забезпечення фінансової стійкості страхових компаній. На відміну від інших видів страхування, для здійснення діяльності з перестраховування, а також страхування в поєднанні з перестраховуванням статутний капітал страховика повинен становити не менше 120 млн руб., Що в чотири рази вище базового розміру статутного капіталу страховика.

Ширшого застосування перестраховування в Україні на основі співпраці з зарубіжними страховими компаніями перешкоджають обмеження, що стосуються частки перестраховиків, які не є резидентами , в страхових резервах страхових компаній.

Пункт 19 Додатки «Структурні співвідношення активів і резервів» до Правил розміщення страховика ми коштів страхових резервів передбачає, що з 1 січня 2007 р сумарна величина частки перестраховиків, які не є резидентами , може становити не більше 10% від величини страхових резервів із страхування життя і не більше 30% страхових резервів за іншими видами страхування, за винятком резерву заявлених, але неврегульованих збитків.

Крім того, сумарна величина частки перестраховиків, в тому числі резидентів , в страхових резервах страхових компаній не може становити більше 20% від величини резервів із страхування життя і 50% від величини резервів по іншим видам страхування. Але в зв'язку зі значним обсягом договорів перестраховування, до 31 грудня 2006 р величина частки

перестраховиків може становити 60% від величини страхових резервів.

На нашу думку, існуючих механізмів забезпечення фінансової стійкості страховиків на сьогоднішній день вже недостатньо для стабільного функціонування національної страхової системи.

У Україні діяльність багатьох страхових компаній пов'язана з великими зловживаннями і невиправданими ризиками, в результаті яких значна кількість громадян повністю або частково втратили свої заощадження.

Страхування, зокрема приватне добровільне страхування життя і пенсійне страхування, залишається найважливішим резервом розвитку страхового ринку в Україні, який є джерелом значних інвестиційних ресурсів, що сприяють успішному зростанню економіки, розширення системи обов'язкового страхування також сприяє залученню додаткових коштів до страхової систему і вимагає, в свою чергу, розширення схем гарантій повернення зазначених коштів.

Як правило, страхувальники не розривати договір страхування достроково і вимоги про повернення сплачених страхових внесків не можуть завдати серйозного збитку конкретному страховику зокрема і системі страхових організацій в цілому. Проте в певних умовах коштів, наявних у страхової організації, може виявитися недостатньо для виплати страхових сум. Така ситуація може мати місце, наприклад, в результаті стихійних лих (повеней, землетрусів і т.п.), коли страхові випадки для значного числа страхувальників наступають одночасно або при настанні страхового випадку у одного або декількох великих клієнтів.

Крім того, незважаючи на те, що страхові резерви страховиків є важливим внутрішнім джерелом інвестицій в економіку країни, основним напрямком розміщення коштів страхових компаній все ще ос таються депозити кредитних установ. У цьому випадку будь-який прояв банківської кризи неминуче позначається на платоспроможності страхових компаній і ставить під удар національну страхову систему.

Слід зазначити, що обсяг коштів населення, що знаходиться в страхових

компаніях, недержавних пенсійних і інвестиційних фондах, постійно зростає, що, в свою чергу, робить актуальними питання за щити власників зазначених коштів.

При цьому зближення страхових організацій з банку ми робить їх одним з кандидатів на вступ в систему страхування внесків.

Як вже було зазначено, страхові та пенсійні внески, а також вклади в інвестиційні фонди мають подібну правову природу з банківськими вкладками, яка характеризується наступними основними моментами:

1. Предметами вкладів є належні вкладнику кошти.

2. Фізичні особи та юридичні особи вільні в виборі фінансових установ для розміщення належних їм грошових коштів і можуть бути клієнтами як одного, так і декількох фінансових установ одного виду.

3. Вклади можуть бути прийняті тільки тими фінансовими установами, які мають відповідну ліцензію:

- ліцензію на залучення комерційними банками коштів фізичних і юридичних осіб у внески (гл. II Закону «Про банки і банківську діяльність»);

- ліцензію на здійснення страхової діяльності на території (ст. 6, 32 Закону «Про організацію страхової справи»);

- ліцензію на право здійснення діяльності в якості недержавного пенсійного фонду (ст. 7 Закону «Про недержавні пенсійні фонди»);

- ліцензію на здійснення діяльності інвестиційних фондів (ст. 2 Закону «Про інвестиційні фонди»).

Подібні цілі розміщення грошових коштів: забезпечення схоронності грошей (так звана «ощадна функція» фінансових установ), отримання доходу, як у формі відсотків, так і у вигляді страхової премії, пенсійних виплат або грошової компенсації за інвестиційними паями.

Вкладники всіх названих фінансових установ мають до них права вимоги, що випливають з відповідних договорів, на підставі яких були зроблені ті чи інші вклади.

Одним з напрямків діяльності зазначених фінансових установ є

інвестиційна діяльність, в процесі якої вони інвестують не власні, а залучені кошти.

Таким чином, зазначене схожість правової природи банківських внесків і внесків у страхові компанії робить доцільним включення страхових компаній в систему страхування внесків.

З огляду на, що основними цілями запровадження системи страхування вкладів є формування загальних умов конкуренції для установ різних типів, захист найбільш широких верств вкладників, створення умов для залучення заощаджень населення і використання їх в якості довгострокових ресурсів для кредитування економіки, включення страхових компаній в систему страхування внесків повністю відповідає названим цілям.

Крім того, розширення учасників системи страхування вкладів за рахунок страхових компаній надасть покращене вплив на стабільність фінансової системи держави в цілому.

З огляду на позитивний досвід існуючої системи страхування вкладів фізичних осіб в банках , а також той важливий факт, що фінансові ресурси даної системи в даний час практично сформовані (як за рахунок учасників системи, так і за рахунок держави), доцільним є не створення окремої системи, учасниками якої були б тільки страхові компанії, а включення їх в уже існуючу систему.

Включення страхових компаній в систему страхування внесків фізичних осіб може будуватися на поєднанні різних принципів. Звісно ж, що в даному випадку повинні бути враховані наступні основні положення:

1. На початковому етапі участь страхових компаній в даній системі має бути добровільним, що позитивно позначиться на конкуренції на ринку страховиків. Надалі в систему повинні увійти всі страхові компанії, основним видом діяльності яких є накопичувальне страхування, включаючи довгострокове страхування життя, а також пенсійне страхування.

2. Страховим випадком повинен бути відкликання ліцензії на право здійснення страхової діяльності. При цьому страхувальник повинен мати право

звернутися безпосередньо в організацію, що управляє системою страхування вкладів, до якої потім переходить в межах виплаченої суми право вимоги, яке страхувальник мав до страхової компанії.

3. Страховим ризиком є ризик невиконання страховою компанією своїх зобов'язань перед страхувальником в силу неможливості подальшого здійснення своїй діяльності в зв'язку з відкликанням ліцензії.

4. Стосовно накопичувальних видів страхування страхувальнику повинна повертатися вся сума внесених ним страхових внесків.

Зазначені заходи дозволять значно зміцнити систему гарантій страхувальникам в отриманні сум за договорами накопичувального страхування і позитивно вплинуть на стійкість української системи страхування в цілому.

Перелік порушень страхового законодавства, що допускаються суб'єктами страхової справи на практиці, досить широкий. Всі існуючі порушення в сфері страхової справи завдають шкоди як інтересам держави в цілому, так і інтересам інших суб'єктів страхового ринку.

Незважаючи на те, що дії, які порушують норми страхового законодавства і тягнуть виникнення збитків для окремих страхувальників, можуть бути підставою для застосування норм цивільно-правової відповідальності, можливості захисту прав учасників страхового ринку повинні бути ширші за ті, які передбачені гл. 48 Цивільного кодексу і гол. 4 Закону «Про організацію страхової справи».

Порушення страхового законодавства є суспільно небезпечними, шкідливими для суспільства і держави в цілому. Як уже було відзначено вище, більше 60% страхового ринку припадає на частку п'ятдесяти великих страхових компаній. При цьому порушення однієї або декільком з них вимог до фінансової стійкості може вплинути на стійкість всієї страхової системи України. Порушення, допущені страховою організацією при розробці та затвердженні стандартних правил страхування, також спричинять за собою заподіяння шкоди інтересам всіх клієнтів даного страховика.

В цьому випадку під удар потрапляють не тільки приватні інтереси окремих осіб, але в більшій мірі – публічні інтереси держави, яка зацікавлена в стабільному функціонуванні страхової системи, що забезпечує захист інтересів юридичних і фізичних осіб, а також створює основи для залучення додаткового тільних інвестицій в економіку країни .

У зв'язку з цим може бути доцільним доповнення гл. 15 КпАП статтею, яка передбачає відповідальність за порушення страхового законодавства у випадках:

- порушення страховою організацією вимог, що пред'являються до забезпечення фінансової стійкості страховика;
- порушення суб'єктом страхової справи вимоги про представлення в орган страхового нагляду встановленої звітності, в тому числі подання неповної чи недостовірної звітності;
- порушення встановленого порядку здійснення страхової діяльності, що створює реальну загрозу інтересам страхувальників.

Полеміка про юридичну природу обов'язкового страхування має довгу історію і продовжується до цього дня. Ще в 1920-х рр. на сторінках юридичної друку і в монографіях ставилося питання про те, до якої сфери права - приватної чи громадської - слід віднести договір обов'язкового страхування. На вирішенні цього актуального для того часу питання зосередили свої зусилля багато вчених.

Ряд авторів вважали, що правовідносини по обов'язковому страхуванню тяжіє до публічної сфери права. Так, П.Домбровській, розмірковуючи про обов'язкове неокладних страхування, писав про те, що «питання про збереження за неокладних страхуванням природи приватно-правової угоди - угоди повинен бути дозволений виразно в сенсі заперечення за ним такої природи і в сенсі віднесення його до сфери публічно-правових інститутів». Він вважав, що, оскільки договір обов'язкового страхування має бути укладений в силу закону, він не може мати цивільно-правового характеру, так як «вважати закон за джерело зобов'язання не можна». Автор бачив в такому до говорі

особливу правову конструкцію, що має суттєві, жорстко продиктовані «державними завданнями» особливості, які і зміщують його в сторону публічно-правову.

С. Рибников, в свою чергу, вважав, що «як окладних, так і неокладних страхування, проявляючись у вигляді певної публічно-правової повинності, повинні бути віднесені до інститутів права публічного».

Видатний радянський вчений В.І. Серебровський, аналізуючи правовідносини по неокладних страхування, прийшов до висновку, що «це правовідносини і по підставі свого виникнення, і за характером встановлення всіх своїх істотних елементів, і по властивості прав і обов'язків сторін, безсумнівно, є відношенням публічного права».

С.П. Красніков відносить обов'язкове страхування до угод майнового приватно-правового характеру, оскільки істота цієї та подібних угод - оплатне.

Професор О.А. Красавчиков визначає страхування як «... цивільно-правовий інститут, що складається з комплексу правових норм, що регулюють майнові і особисті немайнові відносини, що виникають при створенні та використанні страхового фонду». К.А. Граве і Л.А. Лунц стверджують, що відносини, що виникають з приводу добровільного та обов'язкового страхування регулюються страховим правом як «галуззю цивільного права». Однак тут спостерігається явне непорозуміння оскільки мова, очевидно, йде про страховому праві як підгалузі, а не галузі цивільного права.

М.Д. Суворова зауважує, що обов'язкове страхування поряд з добровільним відноситься «цілком до області приватного права, так як якщо який-небудь правовий інститут заснований на принципах приватного права і входить в його систему, то він не може одночасно ставитися до публічно-правовій сфері». При вирішенні питання про природу обов'язкового страхування, як стверджує автор, слід виходити з того, в чийх інтересах вводиться законом даний вид страхування, і зі змісту самої угоди. Метою ж обов'язкового страхування є заштита приватних інтересів, виходячи з конкретної економічної чи політичної обстановки.

Цей аргумент, однак, піддається обґрунтованій критиці. Якщо мета страхування - захист приватних інтересів, тоді навіщо робити його обов'язковим? Це питання має вирішуватися зацікавленою особою самостійно. Обов'язкове страхування переслідує в першу чергу мета захисту інтересів усього суспільства і саме тому перекладається з цивільно-правової сфери в публічну.

Обов'язкове страхування передбачає покладання обов'язку зі страхування на осіб, зазначених у законі (ст. 935 ЦК України). Цей вид страхування включає страхування: життя, здоров'я або майна інших визначених у законі осіб на випадок заподіяння шкоди їх життю, здоров'ю або майну; ризику своєї цивільної відповідальності, яка може виникнути внаслідок нанесення шкоди життю, здоров'ю або майну інших осіб або порушення договорів з іншими особами. З 1 липня 2003 р введено страхування цивільної відповідальності власників автомобільного транспорту. Протягом декількох років розглядається законопроект про введення в Україні системи страхування банківських вкладів фізичних осіб.

Держава встановлює обов'язкову форму страхування в тому випадку, коли захист тих чи інших об'єктів пов'язана з інтересами не тільки окремих страхувальників, а й усього суспільства. Обов'язкове страхування про водиться на основі відповідних законодавчих актів, в яких передбачені: перелік об'єктів, що підлягають страхуванню; обсяг страхової відповідальності; рівень (норми) страхового забезпечення, основні права і обов'язки сторін, що беруть участь у страхуванні; по ряд встановлення тарифних ставок страхових платежів і деякі інші питання. Закон визначає коло страхових організацій, яким доручається проведення обов'язкового страхування.

За своєю суттю інститут обов'язкового публічного страхування є інститутом фінансового права. Його нормами регулюються бюджетні відносини і відносини по затвердженню тарифів страхових внесків; відносини по формуванню державних соціальних фондів грошових коштів (сплата страхових внесків, інші надходження); відносини по використанню державних

соціальних фондів грошових коштів (наприклад, компенсація медичним установам витрат на лікування за страхувати осіб та ін.).

В юридичній літературі найбільш поширена класифікація страхування на цивільно-правову та соціальну. При цьому вони являють собою два різних правових інституту (галузі) і їх необхідно строго розмежовувати. На думку В.К. Райхера, між ними існує суворая роздільність за матеріальним становищем, по-перше, в системі права (перше відноситься до приватного, друге - до публічного права); по-друге, в законодавчих джерелах; по-третє, в теоретичному вивченні; і, по-четверте, в практичному застосуванні (різні органи здійснення того й іншого страхування).

Г. Голушко вважає, що тільки на основі чіткої диференціації цих двох видів страхування необхідно будувати подальше вдосконалення правового регулювання в цілях встановлення меж діяльності як органів, що здійснюють будь-якої вид страхування, так і органів, які здійснюють державний нагляд за такою діяльністю.

Необхідність суворого відокремлення цивільно-правового та соціального страхування може бути поставлена під сумнів. І тим, і іншим видам, формам, галузями страхування притаманні єдині початку, принципи, ос нові, у них загальна термінологія. Не слід жорстко розмежовувати види страхування на приватні та публічні, оскільки і в тих галузях, які в літературі відносять до цивільно-правовим, складаються публічно-правові ланки відносин. Взагалі, як зазначається в загальній теорії права, розрізнення сфер приватного і публічного права до деякої міри умовно, оскільки в реальному житті ці дві сфери правового регулювання тісно переплітаються і взаємодіють один з одним.

Залежно від правового статусу страхувальника обов'язкове страхування може бути державним і недержавним. Державне обов'язкове страхування здійснюється за рахунок коштів держави, тобто бюджету, в свою чергу, недержавне обов'язкове страхування передбачає безпосереднє фінансову участь приватних страхувальників в страхових відносинах. При цьому недержавне обов'язкове страхування може бути комерційним і некомерційним.

Комерційне обов'язкове страхування - недержавна організаційна форма страхових відносин, де в якості страховика виступає приватний капітал в особі страхових компанії різних організаційно-правових форм (акціонерні товариства, товариства г.п.). Воно проводиться на основі механізму самоокупності та прибутковості відповідно до цілей будь-якої підприємницької діяльності. Комерційне страхування, як відомо, відхиляє ризики, за які сплачуються незначні (на погляд страховика) суми страхових премій.

Некомерційне обов'язкове страхування не має на меті отримання прибутку і тому приймає на страхування всі ризики. З урахуванням специфіки обов'язкового некомерційного страхування в Україні допуск в цей сектор здійснюється на дозвільній основі. Приватні страховики допускаються до діяльності тільки в системі ОМС. Для цього вони повинні мати ліцензію Державної служби страхового нагляду України (ДССН) і після цього пройти певний відбір в суб'єкті. Всі інші види обов'язкового страхування здійснюють виключно державні некомерційні фінансово-кредитні установи - позабюджетні цільові фонди (пенсійного страхування, соціального, медичного страхування), а також державна корпорація (Агентство зі страхування вкладів). У некомерційному обов'язковому страхуванні в якості страховика найчастіше виступає держава в особі уповноваженого фонду, але на відміну від державного страхування страхові фонди формуються не за рахунок бюджетних коштів, а за рахунок коштів приватних осіб.

Іншими словами, якщо в якості страхувальника виступає держава, значить, ми маємо справу з державним обов'язковим страхуванням. Дуже важливо не змішувати поняття державного обов'язкового страхування з обов'язковим соціальним страхуванням. Часто державним називають страхування, в якому функції страховика виконує держава в особі спеціально створених фондів. Хочеться відзначити, що обов'язкове пенсійне страхування, обов'язкове медичне страхування і обов'язкове соціальне страхування не є державним в строгому сенсі цього слова, оскільки держава в цих відносинах виступає в ролі страховика, а в якості страхувальника виступають приватні

фізичні та юридичні особи. Тому дане страхування, будучи обов'язковим, не відноситься до державного.

Таким чином, в залежності від суб'єктного складу сторін у відносинах з обов'язкового страхування можна виділити:

1. Обов'язкове державне страхування:

- особисте страхування певних категорій осіб у зв'язку з їх професійною діяльністю (військовослужбовців і військовозобов'язаних, громадян, призваних на військові збори, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної податкової служби, рятувальників, співробітників міліції та пожежної служби, прокурорських працівників і слідчих, суддів, посадових осіб митних органів України, медичних, ветеринарних і фармацевтичних працівників, депутатів Державних Зборів і ін.);

- майнове страхування певних категорій осіб у зв'язку з їх службовою діяльністю (суддів, співробітників органів внутрішніх справ і протипожежної служби, співробітників кримінально-виконавчої системи та ін.);

- страхування від ризику радіаційного впливу.

2. Обов'язкове некомерційне страхування:

- соціальне страхування (пенсійне страхування, медичне страхування, соціальне страхування, страхування від нещасних випадків на виробництві);

- страхування банківських вкладів фізичних осіб.

3. Обов'язкове комерційне страхування:

- майнове (страхування тимчасово вивозяться культурних цінностей державними і муніципальними музеями, архівами, бібліотеками та іншими державними сховищами культурних цінностей, страхування закладеного майна від ризиків втрати, страхування установок і споруд при провадженні геологічної розвідки;

- страхування цивільної відповідальності (автовласників, організацій, що експлуатують небезпечні об'єкти, професійної відповідальності цивільної відповідальності перевізника);

- обов'язкове особисте страхування пасажирів від нещасних випадків на

повітряному, залізничному морському, внутрішньому водному і автомобільному транспорті.

Обов'язковість всіх перерахованих видів страхування визначає спільність їх правової природи і, відповідно, загальний характер правового регулювання. Відсутність автономії волі сторін у відносинах з обов'язкового страхування обумовлює неможливість встановлення страховиками власних умов страхування і відсутність права у страхувальників безкарно не вступати в дані відносини. Жорстка імперативна регламентація істотних умов договору обов'язкового страхування та закріплення їх часто на рівні закону переводить даного виду страхові відносини з розряду цивільно-правових у сферу дії адміністративно го права. У зв'язку з викладеним обов'язкове страхування повинно розглядатися як об'єкт адміністративно-правового регулювання.

У той же час, як вже зазначалося, частина суспільних відносин в сфері страхування регулюється фінансовим правом, тому дуже важливо розмежувати сферу дії фінансово-правового регулювання та адміністративно-правового регулювання обов'язкового страхування. Дана диференціація повинна ґрунтуватися на особливостях предметів відповідних галузей права. Оскільки фінансові відносини носять завжди майновий характер, то відносини з обов'язкового страхування майнового змісту повинні бути віднесені до предмету фінансового права, а всі організаційно-управлінські відносини по обов'язковому страхуванню підпадуть під адміністративно-правове регулювання.

Таким чином, об'єктом адміністративно-правового регулювання в сфері обов'язкового страхування повинні визнаватися:

- об'єкт страхування;
- правовий статус сторін (страховика, страхувальника, вигодонабувача);
- страховий випадок;
- страхове забезпечення;
- Права та обов'язки сторін;
- відповідальність сторін страхового відносини.

Основним напрямком державного обов'язкового страхування є державне особисте страхування певних категорій осіб.

Його сутність полягає в комплексному покритті раз особистих суспільно значущих страхових ризиків і фінансуванні страхового захисту за рахунок коштів Державного бюджету. У зв'язку з цим в якості страховика ви ступає тільки державна організація. Обов'язкове державне страхування проводиться з метою задоволення соціальних інтересів певної групи громадян і являє собою відносини по захисту страхових інтересів, пов'язаних з життям, здоров'ям і працездатністю застрахованих осіб, а також в окремих випадках їх майна. Питання компенсації понесених збитків становлять суспільний інтерес, а в окремих випадках і державну значимість.

До обов'язкового державному особистому страхуванню певних категорій фізичних осіб відносяться такі види страхування:

- страхування життя, здоров'я та майна військовослужбовців, громадян, призваних на військові збори, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, Державної протипожежної служби, співробітників установ і органів кримінально-виконавчої системи;

- страхування державних службовців певних категорій (осіб, які займають державні посади категорій «Б» і «В», депутатів, суддів та ін.);

- страхування від ризику радіаційного впливу;

- страхування посадових осіб митних органів;

- страхування пацієнтів, що беруть участь в клінічних випробуваннях лікарських засобів;

- державне медичне страхування осіб, здоров'ю яких завдано шкоди внаслідок чорнобильської катастрофи;

- державне страхування медичних, фармацевтичних та інших працівників державної і муніципальної систем охорони здоров'я, робота яких пов'язана з загрозою їх життю і здоров'ю;

- інші види.

Обов'язкове державне страхування здійснюється за рахунок коштів, що

виділяються на ці цілі з відповідного бюджету міністерствам та іншим органам виконавчої влади (страхувальникам). Розмір страхових внесків та суми страхових відшкодувань визначаються для кожної категорії застрахованих осіб у відповідних законах.

Так, відповідно до ст. 2 закону від 12.02.2001 р № 12-ФЗ «Про гарантії Президенту України, який припинив виконання своїх повноважень, і членам його сім'ї» життя і здоров'я Президента України, що припинив виконання своїх повноважень, підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів бюджету на суму, рівну річному грошової винагороди Президента України. Відповідно до закону від 08.05.1994 р № 3-ФЗ «Про статус члена Верховної Ради і статус депутата Верховної Ради державних зборів України» член національної ради, депутат Державної Думи біля жать обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів бюджету на суму річного грошового винагороди депутата Державної Думи. А життя і здоров'я судді підлягають страхуванню на суму його п'ятнадцятирічної заробітної плати.

Страховим випадком визнається загибель (смерть), заподіяння тілесних ушкоджень, каліцтво або захворювання, отримані в зв'язку зі службовою діяльністю застрахованого.

У більшості випадків обов'язкове державне особисте страхування поширюється на осіб, професійна діяльність яких пов'язана з підвищеним ризиком для життя і здоров'я при виконанні ними своїх службових обов'язків в інтересах всього суспільства. Таке страхування є свідченням визнання державою особливої суспільної значимості даних видів діяльності, її соціальної важливості і крім компенсаційної функції надає також стимулюючий віз дію.

Обов'язкове соціальне страхування - частина державної системи соціального захисту населення, яка представляє собою систему створюваних державою правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на компенсацію або мінімізацію наслідків зміни матеріального і соціального становища працюючих громадян, а у випадках, передбачених законодавством України, інших категорій громадян внаслідок визнання їх безробітними,

трудового каліцтва або професійного захворювання, інвалідності, хвороби, травми, вагітності та пологів, втрати годувальника, а також настання старості, необхідності отримання медичної допомоги, санаторно-курортного лікування і настання інших установлених законодавством України соціальних страхових ризиків, що підлягають обов'язковому соціальному страхуванню (ст. 1 закону «Про основи обов'язкового соціального страхування «від 16.07.1999 р № 165-ФЗ).

Грунтуючись на загально визнаних стандартах і нормах міжнародного права, національна модель обов'язкового соціального страхування (ОСС) побудована відповідно до таких принципів, що визначають її ефективність:

- стійкість фінансової системи обов'язкового соціального страхування, що забезпечується на основі еквівалентності страхового забезпечення засобів обов'язкового соціального страхування;
- загальний обов'язковий характер соціального страхування, доступність для застрахованих осіб реалізації своїх соціальних гарантій;
- державна гарантія дотримання прав застрахованих осіб на захист від соціальних страхових ризиків і виконання зобов'язань по обов'язковому соціальному страхуванню незалежно від фінансового стану страховика;
- державне регулювання системи обов'язкового соціального страхування;
- паритетність участі представників суб'єктів обов'язкового соціального страхування в органах управління системи обов'язкового соціального страхування;
- обов'язковість сплати страхувальниками страхових внесків та (або) податків;
- відповідальність за цільове використання коштів обов'язкового соціального страхування;
- забезпечення нагляду та громадського контролю;
- автономність фінансової системи обов'язкового соціального страхування (ст. 4 Закону «Про основи обов'язкового соціального страхування»).

Соціальне страхування являє собою страхування від соціальних ризиків, пов'язаних з втратою роботи, доходів, працездатності і настанням старості. Воно має такі характерні риси:

1. Страхові ризики, від наслідків яких проводиться соціальне страхування, мають особливий, соціальний характер: крупномасштабність, масовість, високу значимість наслідків. До найважливіших видів соціальних страхових ризиків відносяться отримання необхідної медичної допомоги в разі хвороби, в тому числі внаслідок професійних, виробничих травм, нещасних випадків і смерті.

2. Розмір страхових виплат має певну залежність від величини трудового вкладу та тривалості участі вигодонабувача (інших осіб з аналогічними функціями) в страховому правовідношенні (наприклад, в пенсійному забезпеченні).

3. Фінансування відбувається зі спеціальних позабюджетних фондів.

4. Страхові організації мають статус некомерційних організацій.

5. Фонди соціального страхування, що є складовою частиною фінансового ринку, досить жорстко регулюються державою, що проявляється:

- у визначенні видів страхових фондів;
- в порядку та джерела формування коштів фондів;
- в призначенні фондів;
- в області їх застосування.

Фонди соціального страхування формуються за рахунок субсидій держави, страхових внесків організацій і громадян на випадки настання певного страхового події, що приводить до виключення (тимчасового або постійного) людини з трудового процесу. При цьому частка коштів роботодавця вища за частку коштів, що вносяться фізичною особою, тобто для соціального страхування характерний суспільний принцип фінансування.

Учасниками відносин з обов'язкового соціального страхування виступають страхувальники, страховики, страхувати особи, а також інші органи, організації та громадяни, які визначаються відповідно до державних

законів про конкретні види обов'язкового соціального страхування (ст. 6 Закону «Про основи обов'язкового соціального страхування»).

Страховальники - організації та громадяни, на яких відповідно до и законами про конкретних видах обов'язкового соціального страхування покладено обов'язок сплачувати страхові внески. Страховальника ми за окремими видами обов'язкового страхування можуть бути органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Страховики - некомерційні організації, створені у відповідності з и законами про конкретних видах обов'язкового соціального страхування для забезпечення прав застрахованих осіб по обов'язковому соціальному страхуванню при настанні страхових випадків.

Застраховані особи - громадяни України, а також іноземні громадяни та особи без громадянства, які працюють за трудовими договорами, особи, які самостійно забезпечують себе роботою, або інші категорії громадян (в тому числі непрацюючі), у яких від носіння з обов'язкового соціального страхування виникають відповідно з и законами про конкретних видах обов'язкового соціального страхування.

Забезпеченням по обов'язковому соціальному страхуванню є виконання страховиком своїх зобов'язань перед застрахованою особою при настанні страхового випадку (соціального страхового ризику) за допомогою страхових виплат або інших видів забезпечення.

До соціальних страхових ризиків закон відносить:

- захворювання і хвороби;
- тимчасову непрацездатність;
- трудове каліцтво і професійне захворювання;
- материнство;
- інвалідність;
- наступ старості;
- втрату годувальника;
- визнання безробітним;

- смерть застрахованої особи або непрацездатних членів його сім'ї, які перебувають на його утриманні (ст. 7 Закону «Про основи обов'язкового соціального страхування»).

Кожному виду соціального страхового ризику відповідає певний вид страхового забезпечення. Видами страхового забезпечення по обов'язковому соціальному страхуванню є:

- оплата медичній установі витрат, пов'язаних з наданням застрахованій особі необхідної медичної допомоги;
- пенсія по старості;
- пенсія по інвалідності;
- пенсія у зв'язку з втратою годувальника;
- допомога по тимчасовій непрацездатності;
- допомога у зв'язку з трудовим каліцтвом і професійним захворюванням;
- допомога по вагітності та пологах;
- щомісячну допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею віку півтора років;
- виплати по безробіттю;
- одноразова допомога жінкам, які стали на облік в медичних установах у ранній термін вагітності;
- одноразова допомога при народженні дитини;
- допомога на санаторно-курортне лікування;
- соціальну допомогу на поховання;
- оплата путівок на санаторно-курортне лікування та оздоровлення працівників та членів їх сімей (ст. 8 Закону «Про основи обов'язкового соціального страхування»).

Таким чином, обов'язкове соціальне страхування в Україні здійснюється державою за допомогою правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на компенсацію або мінімізацію негативних надалі зміни матеріального і соціального становища суб'єктів страхування. Воно являє собою елемент системи соціального захисту населення входить структурно в

галузь особистого страхування і в інститут обов'язкової форми страхових відносин.

Обов'язкове пенсійне страхування регулюється в Україні законом «Про обов'язкове пенсійне страхування в Україні» від 15.12.2001 р М167 ФЗ. Стаття 3 названого Закону визначає товариська пенсійне страхування як систему створюваних державою правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на компенсацію громадянам заробітку (виплат, винагород на користь застрахованої особи), одержуваного ними до встановлення обов'язкового страхового забезпечення.

Суб'єктами обов'язкового пенсійного страхування є органи державної влади, страхувальники, страховик і застраховані особи.

Як страховика виступає Пенсійний фонд України і його територіальні органи, які складають єдину централізовану систему органів управління коштами обов'язкового пенсійного страхування в Україні, в якій нижчестоящі органи підзвітні вищестоящим.

Страховиками з обов'язкового пенсійного страхування поряд з Пенсійним фондом України можуть бути недержавні пенсійні фонди в випадках і порядку, які передбачені законом. Порядок формування в недержавних пенсійних фондах коштів пенсійних накопичень та інвестування ними зазначених коштів, порядок передачі пенсійних накопичень з Пенсійного фонду України і сплати страхових внесків до недержавних пенсійних фондів, а також межі здійснення недержавними пенсійними фондами повноважень страховика встановлюються законом.

Страховувальниками по обов'язковому пенсійному страхуванню зізнаються організації, індивідуальні підприємці, фізичні особи, що виробляють виплати фізичним особам, адвокати.

Застрахованими особами є громадяни України, а також постійно або тимчасово проживають на території України іноземні громадяни та особи без громадянства, які працюють за трудовим договором або за договором цивільно-правового характеру, предметом якого є виконання робіт і надання послуг, а

також за авторським і ліцензійним договором, які самостійно забезпечують себе роботою (індивідуальні підприємці, приватні детективи, що займаються приватною практикою нотаріуси, адвокати), являючись членами селянських (фермерських) господарств, що працюють за межами території України, в разі сплати страхових внесків інші категорії громадян.

Страховим ризиком визнається втрата застрахованою особою заробітку (виплат, винагород на користь за страхувати особи) або іншого доходу в зв'язку з настанням страхового випадку. Страховим випадком визнаються досягнення пенсійного віку, наступ інвалідності, втрата годувальника.

Страховим забезпеченням з обов'язкового пенсійного страхування є: страхова і накопичувальна частини трудової пенсії по старості; страхова і накопичувальна частини трудової пенсії по інвалідності; страхова частина трудової пенсії з нагоди втрати годувальника; соціальну допомогу на поховання померлих пенсіонерів, які не працювали на день смерті.

Кошти бюджету Пенсійного фонду України є національною власністю, не входять до складу інших бюджетів і вилученню не підлягають. Бюджет Пенсійного фонду України складається страховиком і затверджується щорічно за поданням Уряду України і за коштами в порядку, визначеному Бюджетним кодексом України.

У складі бюджету Пенсійного фонду України окремо враховуються суми страхових внесків на накопичувальну частину трудової пенсії, кошти, що направляються на інвестування, виплати за рахунок коштів пенсійних накопичень, а також витрати бюджету Пенсійного фонду України, пов'язані з формуванням і інвестуванням коштів пенсійних накопичень, веденням спеціальної частини індивідуальних особових рахунків і виплатою накопичувальної частини трудової пенсії.

Бюджет Пенсійного фонду України формується за рахунок: страхових внесків; коштів бюджету; сум пені та інших фінансових санкцій; доходів від розміщення (інвестування) тимчасово вільних коштів обов'язкового пенсійного страхування; добровільних внесків фізичних осіб і організацій, що сплачуються

ними не в якості страхувальників або застрахованих осіб; інших джерел, не заборонених законодавством України.

Кошти бюджету Пенсійного фонду України мають цільове призначення і спрямовуються: на виплату відповідно до законодавства України і міжнародними договорами України трудових пенсій і соціальних допомог на поховання померлих пенсіонерів, які не працювали на день смерті, переказ коштів в сумі, еквівалентній сумі пенсійних накопичень, врахованої в спеціальній частині індивідуального особового рахунку застрахованої особи, до недержавного пенсійного фонду, обраний застрахованою особою для формування накопичувальної частини трудової пенсії; доставку пенсій, що виплачуються за рахунок коштів бюджету Пенсійного фонду України; фінансове і матеріально-технічне забезпечення поточної діяльності страховика (включно із утриманням його центральних і територіальних органів); інші цілі, передбачені законодавством України про обов'язкове пенсійне страхування.

Контроль за використанням коштів бюджету Пенсійного фонду України здійснюється Рахунковою палатою України відповідно до законодавства України, а також наглядовою радою страховика, створюваним в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Обов'язкове страхування від нещасних випадків

Система обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві покриває ризики виробничого травматизму і професійних захворювань і діє на основі прийнятого в липні 1998 р закону «Про обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань», який забезпечив більш високий ступінь соціального захисту, так як поклав відповідальність перед працівниками на Фонд соціального страхування України і його регіональні підрозділи.

Об'єктом обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань виступають майнові інтереси фізичних осіб, пов'язані з втратою цими фізичними особами здоров'я, професійної працездатності або їх смертю внаслідок нещасного випадку на

виробництві або професійного захворювання (ст. 3 Закону).

Основні цілі даного виду соціального страхування реалізуються шляхом надання застрахованому в повному обсязі всіх необхідних видів забезпечення по страхуванню, в тому числі оплати витрат на медичну, соціальну та професійну реабілітацію. Передбачається також забезпечення запобіжних заходів зі скорочення виробничого травматизму і професійних захворювань.

Обов'язкове страхування від нещасних випадків передбачає:

- забезпечення соціального захисту застрахованих і економічної зацікавленості суб'єктів страхування в зниженні професійного ризику;

- відшкодування шкоди, заподіяної життю і здоров'ю застрахованого при виконанні ним обов'язків за трудовим договором (контрактом) та в інших встановлених цим Законом випадках, шляхом надання застрахованому в підлогу. ном обсязі всіх необхідних видів забезпечення по страхуванню, в тому числі оплати витрат на медичну, соціальну та професійну реабілітацію;

- забезпечення запобіжних заходів зі скорочення виробничого травматизму і професійних захворювань (ч. 1 ст. 1 Закону).

Страховальником є юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що здійснює свою діяльність на території України, а також фізична особа, яка наймає осіб, що підлягають обов'язковому соціальному страхуванню. Закон встановлює обов'язковість реєстрації страховальників страховиком і терміни, протягом яких страховальник повинен бути врахований і зареєстрований. Страхові внески розраховуються виходячи з розміру нарахованої за всі підставах оплати праці працівників і встановлених страхових та рифів, які диференційовані по 22 класами професійного ризику. Максимальний страховий тариф становить 8,5% і застосовується при страхуванні працівників таких галузей, як вугільна промисловість, видобуток і збагачення свинцево-цинкової руди і ін.

Застрахованими є такі категорії фізичних осіб:

1. фізичні особи, які виконують роботу на підставі трудового договору (контракту), укладеного зі страховальником;

2. фізичні особи, засуджені до позбавлення волі і повертаються до праці страхувальником;

3. фізичні особи, які виконують роботу на підставі цивільно-правового договору (наприклад, під ряду, доручення), однак за умови, що в ньому зафіксовано, що страхувальник зобов'язаний сплачувати (страховику страхові внески);

4. фізичні особи, які отримали ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, підтверджене в установленому порядку і що спричинило втрату професійної працездатності (ст. 5 Закону).

Страхове забезпечення здійснюється у вигляді:

- допомоги по тимчасовій непрацездатності, що призначається в зв'язку зі страховим випадком і виплачується в розмірі 100% середнього заробітку за весь період тимчасової непрацездатності працівника до його одужання чи встановлення стійкої втрати професійної працездатності;

- одноразової та щомісячних страхових виплат працівникові або особам, які мають право на отримання таких виплат у разі його смерті. Одноразові страхові виплати призначаються за факт втрати працівником професійної працездатності або його смерті від нещасного випадку. Розмір одноразової виплати визначається відповідно до ступеня втрати працездатності виходячи з суми 180 тис. Руб. Розмір щомісячної виплати визначається як частка середнього місячного заробітку застрахованого працівника, обчислена відповідно до ступеня ранку ти їм професійної працездатності. У разі смерті працівника розмір щомісячної виплати особам, які мають право на її отримання, обчислюється виходячи з його середнього місячного заробітку за вирахуванням часткою, що припадають на нього самого і працездатних осіб, які перебувають на його утриманні. Загальний раз заходів зазначених виплат ділиться на число осіб, що мають право на їх отримання в разі смерті застрахованого. Розмір виплати індексується з урахуванням рівня інфляції в межах коштів, передбачених на ці цілі в бюджеті Фонду соціального

страхування на відповідний фінансовий рік; оплати додаткових витрат, пов'язаних з ушкодженням здоров'я працівника, на його медичну, соціальну та професійну реабілітацію (ст. 8 Закону).

Введення обов'язкового медичного страхування

Введення обов'язкового медичного страхування регулюється Законом «Про медичне страхування громадян у Україні» від 28.06.1991 р № 1499-1, є частиною державної соціальної політики та системи соціального страхування. Воно реалізовано на базі самостійної фінансової системи Фонду обов'язкового медичного страхування, який поповнюється за рахунок коштів підприємств та організацій за рахунок обов'язкових відрахувань, нарахованих на заробітну плату працівників. Громадянам України при зверненні до лікувальних медичних закладів гарантується отримання медичної допомоги відповідно до переліку і обсягом, встановленими територіальними програмами обов'язкового медичного страхування.

Реалізацію державної політики у сфері обов'язкового медичного страхування здійснюють і територіальні фонди обов'язкового медичного страхування - спеціалізовані некомерційні фінансово-кредитні установи. Страхувальники повинні укласти договори обов'язкового медичного страхування, відповідно до яких застраховані громадяни мають право на отримання медичних послуг, перелік і обсяг яких встановлюються територіальними програмами обов'язкового медичного страхування, в медичних установах, включених до системи обов'язкового медичного страхування. Такі програми затверджуються органами державного управління суб'єктів України і надають застрахованій громадянину право на отримання не всіх, але досить великого переліку медичних послуг. Список безкоштовних послуг поповнюється за рахунок цільових програм охорони здоров'я, які затверджуються органами державного управління територій і фінансуються повністю за рахунок бюджетних коштів (наприклад, медичні послуги, пов'язані з допомогою породіллі і наданням медичної допомоги дітям, і ін.). Решта медичні послуг надаються медичними установами громадянам на платній

основі, а для осіб, які беруть участь в добровільному медичному страхуванні, за рахунок коштів страховиків.

Страховим ризиком за обов'язковим медичним страхуванням є необхідність отримання медичної допомоги. Страховим забезпеченням - оплата медичній установі витрат, пов'язаних з наданням застрахованій особі необхідної медичної за потужністю, що входить в базову програму обов'язкового медичного страхування громадян України.

В рамках базової програми обов'язкового медичного страхування надається амбулаторно-поліклінічна та стаціонарна допомога в установах охорони здоров'я за певних у відповідному переліку захворюваннях, здійснюється проведення заходів з профілактики захворювань, включаючи диспансерне спостереження здорових дітей. Медична допомога в рамках базової програми надається громадянам на всій території України відповідно до договорів обов'язкового медичного страхування.

У медичному страхуванні взаємодіють чотири самостійних суб'єкта: страховик, страхувальник, виконавець медичних послуг, застрахований.

Як страховика у відносинах з обов'язкового медичного страхування виступає страхова медична організація, яка може бути заснована в будь-якої організаційно-правової форми на основі будь-якої форми власності. Серед засновників страхової медичної організації не можуть бути органи управління охороною здоров'я та медичних установ. Така організація зобов'язана мати державну ліцензію на право проведення обов'язкового медичного страхування, яка видається Національною службою України з нагляду за страховою діяльністю та засвідчує право на участь страхової медичної організації в проведенні обов'язкового медичного страхування на конкретній території (області, республіки, краю, м Москви і м Санкт-Петербурга).

Страхувальниками працюючого населення є роботодавці (підприємства, організації), непрацюючого населення - державні органи виконавчої влади.

Медичні установи - поліклініки або лікарні - отримують право на надання медичних послуг за програмами обов'язкового медичного страхування після

проходження акредитації у відповідних органах управління охороною здоров'я. Надана громадянам медична допомога повинна відповідати затвердженим медико-економічним стандартам і підлягає оплаті страховими медичними організаціями відповідно до встановлених тарифів на медичні послуги.

Введення обов'язкового медичного страхування охоплює не тільки власне страхування, але і структуру формування і розподілу централізованих державних фондів. Формування цих фондів здійснюється за рахунок коштів єдиного соціального податку, частина якого цільовим чином перераховується платниками податків в фонд ОМС і фонд ОМС державного суб'єкта, а також за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, які перераховують до зазначених фондів кошти на непрацюючих громадян.

Страхові виплати перерозподіляються через страхові організації, що мають відповідні ліцензії і договори з установами охорони здоров'я, на користь цих установ в залежності від кількості наданих ними населенню медичних послуг.

Відмінною рисою ОМС є використання поточних страхових внесків на поточні страхові виплати, тобто накопичувальна функція страхування в системі ОМС зведена до мінімуму. Крім того, в системі ОМС не відбувається відшкодування матеріальних збитків і не надається грошова допомога громадянам, а оплачуються з метою їх використання, що є особливістю медичного страхування.

Рух фінансових коштів в системі обов'язкового медичного страхування строго регламентовано чинним законодавством. Страхувальник сплачує страхові внески до територіального фонд обов'язкового медичного страхування. Кошти за непрацюючих громадян перераховуються територіальній адміністрацією відповідно до їх чисельністю і встановленим страховим внеском за непрацююче населення. Контроль за повнотою та своєчасністю сплачуваних страхових внесків здійснюють податкові органи. Територіальні фонди здійснюють розрахунки зі страховими медичними організаціями та контролюють витрачання коштів цими організаціями і якість

медичних по слуг. При встановленні порушень щодо витрачання коштів та якістю послуг, що надаються медичному закладу можуть бути виставлені штрафи, не сплачені відповідні рахунки, а також застосовані й інші санкції. Якщо страховою медичною організацією укладено договори обов'язкового медичного страхування зі страхувальниками, територіальний фонд не має права відмовити страхової медичної організації в перерахуванні необхідних сум для оплати лікування застрахованих громадян.

Територіальний фонд обов'язкового медичного страхування перераховує кошти страхової медичної організації з урахуванням кількості застрахованих громадян за договорами страхування, укладеними організацією. Страхова медична організація оплачує медичним установам рахунки за надану застрахованим громадянам медичну допомогу відповідно до встановлених преїскурантами (тарифами) у системі обов'язкового медичного страхування відповідаю щей території.

В системі ОМС нікому не відмовляється в страхуванні внаслідок захворювань в минулому, наявності захворювання в тому числі хронічного характеру, на момент укладення договору страхування, низького рівня доходів, наявності великого числа непрацюючих членів сім'ї і т.п. в той же час немає будь-яких обмежень в обсязі медичної допомоги окремо взятому застрахованій, якщо тільки ці види допомоги включені в програми ОМС. Важливий принцип ОМС - це договірні від носіння між різними учасниками системи за активної участі і контролі держави в особі уповноважених нею органів.

Допомога застрахованим виявляється в рамках територіальної програми ОМС, яка передбачає: види і умови надання медичної та лікарської допомоги, перелік послуг, що надаються, перелік медичних установ, що надають допомогу в рамках програми, вимоги до якості медичної допомоги, граничні тарифи на медичні послуги, прийняті в встановленому порядку.

Введення обов'язкового медичного страхування проводиться тільки на некомерційній основі, і доходи, отримані від використання тимчасово вільних коштів резервів, направляються: на поповнення резервів оплати медичної

допомоги, поліпшення матеріально-технічної бази медичних установ, розвиток самої страхової компанії.

Програми ОМС гарантують громадянам певний обсяг і умови надання медичної та лікарської допомоги. Додаткові медичні та інші послуги понад програм обов'язкового страхування можуть надаватися в рамках добровільного страхування або за плату. Програму ОМС стверджує Уряд, і вона є базовою. Суб'єкти розробляють на її власні програми, які не можуть бути меншими, ніж базова.

Послуги, що надаються медичні послуги зазвичай мають однаковий рівень для всього кола застрахованих осіб. тільки строго і точно певний набір медичних послуг, що надаються застрахованим і гарантованих державою, оплачується страховиком. Реальні обсяг і структура медичних послуг визначаються фінансовими можливостями страхової компанії, які, в свою чергу, залежать від суми зібраних ТФОМС страхових внесків і платежів.

Це пов'язано з тим, що відповідно до Закону «Про медичне страхування громадян у Україні» ОМС отримує фінансові кошти для оплати медичної допомоги застрахованим від ТФОМС на підставі укладеного між ними договору. Договір передбачає обсяг фінансування ОМС фондом в місяць на підставі числа і структури застрахованих і затверджених в регіоні диференційованих подушним нормативів. Таким чином, відбувається вирівнювання можливостей для всіх громадян отримувати медичну допомогу незалежно від рівня доходів (тобто сплачених внесків), соціального стану і стану здоров'я. При цьому страховики практично не зацікавлені в селекції ризиків, всі застраховані стають для них практично равноінтересними, які приносять певний дохід.

В сучасних умовах обов'язкове страхування ризиків відповідальності перед третіми особами є необхідний елемент соціально-економічної системи суспільства і ефективний механізм захисту інтересів як окремих юридичних, фізичних осіб, так і держави в цілому. Пріоритетність обов'язкової форми страхування ризиків цивільної відповідальності в загальній системі

обов'язкового страхування сприяє безпеці потенційно ризикових груп населення і більшості підприємств, організацій матеріального виробництва, а також зниження витрат державного бюджету з відшкодування шкоди потерпілим в результаті великих аварій, катастроф техногенного та екологічного характеру.

Значимість і пріоритетність страхування громадяни «кой відповідальності в обов'язковій формі підтверджується різноманітністю і численністю відповідних видів страхування в порівнянні з іншими напрямками обов'язкового страхування.

Страхування відповідальності має свою специфіку і відрізняється від інших галузей страхування. Зокрема, від особистого страхування воно відрізняється тим, що особисте страхування - це страхування суми, а страхування відповідальності - страхування збитку. А від майнового страхування воно відрізняється тим, що при майновому страхуванні страхується заздалегідь визначена річ або власність на заздалегідь визначену суму, а при страхуванні відповідальності об'єктом захисту є чи не заздалегідь певні майнові цінності, а добробут в цілому.

Страхування відповідальності - це галузь страхування, де об'єктом страхування виступає відповідальність перед третіми особами (громадянами і господарюючими суб'єктами) внаслідок якої-небудь дії або бездіяльності страхувальника. Страхування відповідальності передбачає можливість при заподіянні шкоди як здоров'ю, так і майну третіх осіб в силу закону або за рішенням суду виробляти відповідні виплати, що компенсують заподіяну шкоду.

Виходячи з умов ліцензування страхової діяльності, в виділяються два напрямки обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, що в цілому відповідає класифікації страхових відносин в міжнародній практиці. Це страхування загальної цивільної відповідальності та страхування професійної відповідальності.

До страхування загальногромадянської відповідальності відносять

страхування відповідальності фізичних та юридичних осіб за заподіяння шкоди життю, здоров'ю та майну інших осіб при здійсненні ними діяльності, не пов'язаної безпосередньо з наявністю у них конкретної професії.

До страхування професійної відповідальності відносять страхування відповідальності за шкоду, заподіяну в результаті здійснення професійної діяльності страхувальника, при цьому визначення складу елементів страхового випадку грає вкрай важливу роль.

Обов'язкове страхування власників автотранспортних засобів

Мета страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів - надання фінансових гарантій відшкодування збитків страхувальника - власника автотранспортного засобу, що виникли внаслідок обов'язку відшкодувати шкоду, заподіяну страхувальником третій особі. При цьому надається гарантія отримання відшкодування збитку і автовласником в разі, якщо він виявиться в ДТП потерпілою стороною, а так само гарантія зняття з нього певної фінансової відповідальності, якщо він буде винуватцем страхового випадку. Тим самим обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (ОСАГО) балансує різноспрямовані інтереси всіх учасників дорожнього руху і сприяє вирівнюванню відповідальності всіх автовласників.

Відповідно до ст. 1079 ГК обов'язок відшкодування шкоди покладається на особу, яка володіє авто транспортним засобом на праві власності, на праві оренди, за дорученням на право керування транс кравцем засобом або на іншій законній підставі. Обов'язок щодо укладення договору з'являється у особи при виникненні права володіння автомобілем (при його покупці, отриманні в господарське відання, оперативне управління, в оренду і т.д.).

Об'єктом страхування при даному виді страхування служать майнові інтереси власника автотранспортного засобу, що є страхувальником, або особи, щодо якої укладено договір іншою особою, пов'язані з його встановленої цивільним законодавством обов'язком відшкодувати шкоду, заподіяну третину їм особам при експлуатації автотранспортного засобу.

У Україні прийнято закон «Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів» від 25.04.2002 р № 40-ФЗ, відповідно до якого власники транспортних засобів зобов'язані за свій рахунок страхувати як страхувальників ризик своєї цивільної відповідальності, яка може настулити внаслідок заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну інших осіб при використанні транспортних засобів.

Обов'язок по страхуванню цивільної відповідальності поширюється на власників всіх використовуваних на території України транспортних засобів, за винятком:

- транспортних засобів, максимальна конструктивна швидкість яких становить не більше 20 км на годину;

- транспортних засобів, на які за їх технічними характеристиками не поширюються положення національного законодавства про допуск їх до участі в дорожньому русі на території України;

- транспортних засобів Збройних сил , інших військ, військових формувань і органів, в яких передбачена військова служба, за винятком автобусів, легкових автомобілів і причепів до них, інших транспортних засобів, що використовуються для забезпечення господарської діяльності Збройних сил та інших військ;

- транспортних засобів, зареєстрованих в іноземних державах, якщо цивільна відповідальність їх власників застрахована в рамках міжнародних систем обов'язкового страхування, учасником яких є Україна.

Встановлено законом і деякі вимоги до страхових компаній, які займаються обов'язковим страхуванням. Зокрема, страхова компанія повинна мати в кожному суб'єкті свого представника, уповноваженого розглядати вимоги потерпілих і виробляти страхові виплати. Крім того, необхідний не менш ніж двох років досвіду здійснення операцій зі страхування транспорту або автоцивільної відповідальності.

До страхового ризику по обов'язковому страхуванню відноситься наступ цивільно-правової відповідальності за зобов'язаннями, які виникають внаслідок

заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну потерпілих при використанні транспортного засобу на території України.

Страхова сума при обов'язковому страхуванні цивільної відповідальності власників транспортних засобів, в межах якої страховик зобов'язується при настанні страхового випадку (незалежно від їх числа протягом терміну дії договору страхування) відшкодувати потерпілим завдану шкоду, складає 400 тис. Руб. В частині відшкодування шкоди, заподіяної життю або здоров'ю не кількох потерпілих, - 240 тис. Руб. і не більше 160 тис. руб. при заподіянні шкоди життю або здоров'ю одного потерпілого, а в частині відшкодування шкоди, заподіяної майну декількох потерпілих, - 160 тис. руб. і не більше 120 тис. руб. при заподіянні шкоди майну одного потерпілого.

Розмір страхової премії по обов'язковому страхуванню автоцивільної відповідальності розраховується на підставі страхових тарифів, що встановлюються Урядом .

Термін дії договору обов'язкового страхування становить 1 рік і продовжується на наступний рік, якщо страхувальник не пізніше ніж за 2 місяці до закінчення терміну дії цього договору не повідомив страховика про відмову від його продовження. Дія продовженого договору обов'язкового страхування не припиняється в разі прострочення сплати страхувальником страхової премії на наступний рік не більше ніж на 30 днів.

Забороняється використання транспортних засобів, власники яких не застрахували автогромадянську відповідальність і не про вели державний технічний огляд і реєстрацію.

Обов'язкове страхування професійної відповідальності в

Об'єктом страхування професійної відповідальності є майнові інтереси застрахованої особи, пов'язані з обов'язком останнього в порядку, встановленому законодавством, відшкодувати збиток, при підлеглих третім особам у зв'язку із здійсненням за страхувати професійної діяльності.

На підставі правил страхування професійної відповідальності може бути застрахована тільки відповідальність фізичної особи, що займається

нотаріальною, лікарською або іншою діяльністю на професійній основі в якості індивідуального підприємця.

Слід зазначити, що ризик відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні професійних обов'язків навмисне, не охоплюється умовами страхування. На відміну від інших видів страхування при страхуванні професійної відповідальності настання страхового випадку залежить не від зовнішніх чинників, а від кваліфікації особи, яка здійснює певну професійну діяльність.

При даному виді страхування факт настання страхового випадку визнається після вступу в законну силу рішення суду (загальногромадянського або арбітражного), який встановлює майнову відповідальність страхувальника за заподіяння матеріальної шкоди клієнту і розмір збитку.

Кожен вид страхування професійної відповідальності має свої особливості. Це пов'язано з тим, що для здійснення одних видів діяльності потрібна ліцензія, а для інших - не потрібно. При здійсненні окремих видів діяльності необхідно застосовувати раз особисті стандарти і виконувати обов'язкові вимоги, встановлені законодавством. Все це враховується при укладанні договору страхування професійної відповідальності.

У обов'язкове страхування має місце в багатьох видах професійної діяльності, так як для отримання відповідної ліцензії потрібна наявність поліса зі страхування відповідальності. Так, відповідно до ст. 17 «Страхування цивільної відповідальності оцінювачів» Закону «Про оціночну діяльність в Україні» № 105 від 29.07.1998 р страхування цивільної відповідальності оцінювачів є необхідною умовою, що забезпечує захист прав споживачів послуг оцінювачів. Страховим випадком є заподіяння збитків третім особам при здійсненні оцінювачем своєї діяльності, встановлений рішенням суду, що набрало законної сили. Оцінювач не має права займатися оціночною діяльністю без укладання договору страхування відповідальності. Наявність страхового поліса є обов'язковою умовою для укладення договору про оцінку об'єкта оцінки. Страхування цивільної відповідальності оцінювачів здійснюється у

формі укладення договору страхування з конкретного виду оціночної діяльності відповідно до договору про оцінку зазначеного в ньому об'єкта.

При проведенні обов'язкового аудиту аудиторська організація зобов'язана страхувати ризик відповідальності за порушення договору. В даному випадку страхується професійна відповідальність не кожного аудитора як професійного особи, а тільки відповідальність за договором і тільки при проведенні обов'язкового аудиту. З цього страхування ризику договірної відповідальності аудиторської організації з проведення обов'язкового аудиту не відноситься до страхування професійної відповідальності.

Чинне законодавство зобов'язує нотаріусів укладати договори страхування професійної відповідальності на випадок заподіяння шкоди (збитків) майновим інтересам третіх осіб (ст. 18 Основ законодавства України про нотаріат). Без укладення договору страхування нотаріус не має права виконувати свої обов'язки. Нотаріус, який займається приватною практикою, навмисне розголосили відомості про вчинену нотаріальну дію або вчинив нотаріальну дію, що суперечить законодавству України, зобов'язаний за рішенням суду відшкодувати заподіяну внаслідок цього шкоду. У разі вчинення нотаріусом, які займаються приватною практикою, дій, що суперечать українському законодавству, його діяльність може бути припинена судом за поданням посадових осіб або відповідних органів. При цьому нотаріус, який працює в державній нотаріальній конторі, у разі вчинення дій, що суперечать законодавству України, також несе відповідальність в установленому законом порядку.

До страхування професійної відповідальності відноситься також і страхування професійної відповідальності лікарів. В даному виді страхування об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з відповідальністю лікаря, виникла в результаті невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків по відношенню до фізичних осіб, яким лікарем повинні були бути надані або виявлялися медичні послуги.

Страховим випадком за цим видом страхування є вступ в силу рішення

суду або арбітражного суду, який встановлює майнову відповідальність лікаря за перерахованими вище підстав, які тягнуть за собою виникнення страхового зобов'язання по страховій виплаті.

Договір страхування укладається на підставі письмової заяви страхувальника, в якому зазначаються такі відомості: ім'я та адресу лікаря, чия професійна відповідальність страхується, дані про які він отримує освіту; дата початку професійної діяльності, коли і де працював по медичній спеціальності; дата видачі ліцензії; наявність договорів страхування з іншими страховими компаніями; наявність претензій до лікаря, що відносяться до його медичної діяльності, тощо. До заяви в обов'язковому порядку додаються документи, що підтверджують ці відомості.

Страхова премія встановлюється на основі страхових тарифів і залежить від встановленої договором страхової суми, окрім того, розмір страхової премії залежить:

- від наявності в поданих страховику відомостях інформації про задоволення в установленому за Коном порядку претензій у зв'язку із здійсненням лікарем (нотаріусом) професійних дій;

- стажу медичної діяльності;
- кваліфікації страхувальника.

Страхова виплата згідно з договором страхування здійснюється громадянам, щодо яких за рішенням суду встановлена відповідальність застрахованої особи за заподіяну їм шкоду в процесі професійної діяльності. Страхова виплата не може перевищувати розміру встановленої судом майнової відповідальності страхувальника. Крім того, страхова виплата по одному або декільком страховим випадкам не може перевищувати розміру страхової суми. Тому якщо раз заходів задоволеного судом позову перевищує страхову суму за договором страхування, різниця компенсується потерпілому страхувальником.

Відповідно до закону «Про неспроможність (банкрутство)» від 26.10.2002 р передбачається матеріальна відповідальність арбітражних керуючих за результати своєї діяльності. В якості фінансового забезпечення цієї

відповідальності служить обов'язкове страхування цивільної відповідальності арбітражних керуючих.

За договором страхування відповідальності арбітражного керуючого покривається прямий збиток, заподіяний третім особам, які беруть участь у справі про банкрутство, і є предметом позовних вимог. При цьому страховик може компенсувати судові витрати, збори, а також інші юридичні витрати, вироблені в ході судових розглядів, апеляцій та інших процедур, якщо дані витрати передбачені за договором страхування. Таке розширення страхового покриття обумовлює збільшення відповідно і розміру страхової премії.

Страховий тариф по даному виду страхування розраховується на основі аналізу ймовірності настання страхового випадку, розміру передбачуваних страхових виплат і стану страхового ринку в цьому напрямку.

Обов'язкове страхування пасажирів відповідно до Указу Президента «Про обов'язкове особисте страхування пасажирів» від 07.07.1992 р № 750 (зі зм. І доп. Від 06.04.1994 р) поширюється на пасажирів віз задушливого, залізничного, морського, внутрішнього водного і автомобільного транспорту, за винятком міжнародних сполучень всіх видів транспорту, приміського і внутрішньоміського сполучення, прогулянкових та екскурсійних ліній морського та річкового транспорту, а так само автомобільних міжміських маршрутів в межах однієї області, краю.

Кожен пасажир автоматично вважається застрахованим з моменту оголошення посадки в транспортний засіб і до моменту залишення вокзалу, аеропорту, пристані в пункті кінцевого призначення.

Пасажири, що знаходяться в дорозі, є одночасно і страхувальниками, уплатившими внески, і застрахованими особами. Транзитні пасажири вважаються застрахованими в тому числі і в період пересадки, якщо вони знаходяться на станції. При тимчасовому залишенні території вокзалу, аеропорту і т.д. страхування припиняється і відновлюється лише при поверненні на вокзал, аеропорт, станцію.

Страхові внески, включені в ціну квитка, платять пасажири при покупці

квитка. Розмір платежу залежить від виду транспорту та дальності поїздки. Окремі категорії пасажирів є застрахованими біс платно, якщо вони користуються правом безкоштовного проїзду. Не підлягає страхуванню обслуговуючий персонал транспортного засобу.

Страхові платежі, що надходять до кас транспортних організацій при продажу ними проїзних квитків, перераховуються на рахунок страхових органів. Своєчасність і повнота перерахування належних сум контролюються. Не сплачені в строк страхові внески підлягають стягненню в безспірному порядку.

Законом встановлена стандартна страхова сума - однакова для всіх пасажирів. Її одержувачем при втраті здоров'я є застрахований, а в разі смерті пасажира - його спадкоємці.

Проведений аналіз правового регулювання галузей і видів обов'язкового страхування дозволяє стверджувати, що норми, складові даний правовий інститут, відносяться до фінансового і адміністративного права. Всі майнові відносини, що виникають у сфері обов'язкового страхування, врегульовані нормами фінансового права (розміри страхових тарифів, суми страхових відшкодувань, використання коштів страхових фондів). Всі організаційні відносини в рамках обов'язкового страхування підлягають адміністративно-правовому регулюванню (визначення об'єкта страхування, страховика, страхувальника, вигодонабувача, страхового випадку, страхової забезпечення, прав і обов'язків, а також відповідальність сторін страхового відносини). Можна також стверджувати, що в обов'язковому страхуванні відсутня свобода договору, автономія волі сторін і рівноправність учасників відносин, що виключає цивільно-правове регулювання відносин по обов'язковому страхуванню.

Держава впливає на страхові відносини, використовуючи різні форми державного регулювання, в числі яких введення системи обов'язкового страхування. Закріплюючи на законодавчому рівні обов'язок певних осіб страхувати конкретні соціальні, професійні та інші ризики і регламентуючи

умови даного страхування, держава вирішує різні соціально-економічні завдання. Однак участь держави в обов'язковому страхуванні не обмежується виключно нормотворчої функцією. У ряді випадків держава вступає безпосередньо в страхові відносини як страхувальник або страховик, а іноді поєднує функції і страхувальника і страховика.

Аналіз системи обов'язкового страхування дозволив ви ділити як одного з видів державне обов'язкове страхування, в якому страхувальником є держава. Тобто з бюджету держави виділяються кошти на страхування деяких визначених законодавством рис ков в інтересах третіх осіб - вигодонабувачів.

Дане страхування здійснюється на користь різних категорій осіб в основному в зв'язку з виконанням цими особами службових обов'язків. Як уже зазначалося, обов'язковому державному особистому страхуванню підлягають військовослужбовці та військовозобов'язані громадяни, покликані на військові збори, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної податкової служби, рятувальники, співробітники міліції, пожежної служби, прокурорські працівники та слідчі, судді, посадові особи митних органів України, медичні, ветеринарні і фармацевтичні працівники, депутати та ін.

Так, згідно з законом «Про аварійно-рятувальні служби і статус рятувальників» від 22.08.1995 р № 151- рятувальники підлягають обов'язковому страхуванню. Страхування здійснюється за рахунок коштів на утримання рятувальних служб і формувань, тобто за рахунок коштів бюджету.

Страхування рятувальників професійних аварійно-рятувальних служб, професійних аварійно-рятувальних формувань виробляють органи виконавчої влади, органи виконавчої влади суб'єктів України, органи місцевого самоврядування, організації, що створюють професійні аварійно-рятувальні служби, професійні аварійно-рятувальні формування за рахунок фінансових коштів, що виділяються на утримання зазначених аварійно-рятувальних служб, аварійно-рятувальних формувань.

Страхування рятувальників, залучених до проведення робіт з ліквідації

надзвичайних ситуацій в індивідуальному порядку або в складі позаштатних або громадських аварійно-рятувальних формувань, виробляють органи виконавчої влади, органи виконавчої влади суб'єктів України, органи місцевого самоврядування, організації, керівники ліквідації надзвичайних ситуацій, котрі залучили рятувальників до участі в проведенні зазначених робіт, за рахунок фінансових коштів, виділених на ліквідацію надзвичайних ситуацій.

Обов'язок держави застрахувати рятувальників виникає:

- при призначенні їх на посади рятувальників в професійні аварійно-рятувальні служби, аварійно-рятувальні формування;
- в разі залучення в індивідуальному порядку або в складі позаштатних або громадських аварійно-рятувальних формувань до проведення робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Держава страхує рятувальників на випадок загибелі (смерті) під час виконання ними обов'язків, покладених на них трудовим договором (контрактом), смерті, що настала внаслідок каліцтва (поранення, травми, контузії) або захворювання, одержаних у період і в зв'язку з виконанням ІМІ обов'язків, покладених на них трудовим договором (контрактом), а також втрати працездатності, що настала як наслідок виконання зазначених обов'язків. Страхування здійснюється на суму не менше 20 тис. Руб.

За рахунок бюджетних коштів здійснюється страхування суддів, посадових осіб правоохоронних і контролюючих органів. Стаття 20 Закону встановлює, що життя і здоров'я судді, арбітражного засідателя, присяжного засідателя, судового виконавця, посадової особи правоохоронного чи контролюючого органу, співробітника органу державної охорони, їм мул співробітника установи або органу кримінально-виконавчої системи підлягають обов'язковому державному страхуванню в сумі, рівній 180-кратному розміру середньомісячної заробітної плати (середньомісячного грошового утримання) судді, арбітражного засідателя, присяжного засідателя, Судового виконавця, посадової особи правоохоронного чи контролюючого органу, співробітника органу державної охорони, співробітників установи або органу кримінально-

виконавчої системи.

Обов'язкове державне особисте страхування, встановлене положеннями названої статті щодо:

- осіб, утримання яких здійснюється за рахунок коштів бюджету, - є витратним зобов'язанням України;

- інших осіб, - є витратним зобов'язанням суб'єкта України.

Держава виступає страхувальником перерахованих осіб на випадок:

1) їх загибелі (смерті) в період роботи (служби) чи після звільнення, догляду або видалення у відставку, якщо вона настала внаслідок заподіяння зазначеним особам тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю в зв'язку з їх службовою діяльністю;

2) заподіяння їм у зв'язку з їх службовою діяльністю тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю, що виключають подальшу можливість займатися професійною діяльністю;

3) заподіяння їм у зв'язку з їх службовою діяльністю тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю, які спричинили стійкої втрати працездатності, що не вплинули на можливість займатися в подальшому професійною діяльністю.

Збиток, заподіяний знищенням або пошкодженням майна, що належить застрахованим особам або членам їх сімей, в зв'язку з їх службовою діяльністю, підлягає відшкодуванню їм або членам їх сімей в повному обсязі, включаючи упущену вигоду, в установленому порядку.

За Законом «Про медичне страхування громадян у Україні» страхувальниками при обов'язковому медичному страхуванні є органи виконавчої влади суб'єктів України і органи місцевого самоврядування - для непрацюючого населення.

Виступаючи страхувальником у відносинах з обов'язкового державного особистого страхування певних категорій осіб, держава має право обирати страховика, який застрахує ризики і при настанні страхового випадку виплатить застрахованим особам страхове відшкодування. Для запобігання зловживання посадовими особами, розпоряджаються бюджетними коштами, виділеними на

фінансування державного особистого страхування, Уряд прийняв постанову від 04.10.2002 р № 737 «Про конкурсах серед страховиків для здійснення страхування за рахунок коштів відповідного бюджету». Згідно з даним актом встановлюється обов'язкове проведення відкритого конкурсу з відбору страховиків для здійснення страхування за рахунок коштів відповідного бюджету, порядок проведення якого підлягає погодженню з Національною антимонопольною службою - якщо сплата страхових внесків (страхової премії) і страхова виплата здійснюються за рахунок коштів бюджету, або з територіальним органом Державної антимонопольної служби - якщо сплата страхових внесків (страхової премії) і страхова виплата здійснюється за рахунок коштів бюджету суб'єкта України або бюджету муніципального освіти.

Органи виконавчої влади зобов'язані проводити відкриті конкурси з відбору страховиків для здійснення страхування з використанням коштів бюджету не рідше одного разу на три роки.

Таким чином, функції страхувальника у відносинах з обов'язкового державного страхування виконують органи виконавчої влади. Відповідно до нормативних актів, що діють в цій галузі, саме виконавчі органи визнаються стороною, на яку покладено обов'язок зі страхування певних категорій осіб. Фінансування витрат на обов'язкове державне страхування здійснюється з державного бюджету (або бюджету державного суб'єкта) відповідно до щорічно прийнятими законами про бюджет України в цілому і кожного державного суб'єкта.

Однак, з нашої точки зору, правова конструкція суб'єктного складу відносини по обов'язковому державному страхуванню, заснована на визнанні страхувальником виконавчого органу, некоректна. Звісно ж, що страхувальником виступає держава або державний суб'єкт, а виконавчі органи влади лише реалізують їх права і обов'язки в цій області. Таким чином, суб'єктний склад правовідносин по обов'язковому державному страхуванню включає в себе страхувальника - держава (державний суб'єкт) в особі виконавчих органів, страховика - страхову організацію, яка надає послуги зі

страхування, і вигодонабувача - застрахована особа. Таке уточнення статусу страхувальника та ролі виконавчих органів в цих правовідносинах пов'язано з тим, що, виконуючи функції страхувальника, конкретний орган виконавчої влади не буде визнаний деліктоздатної в разі виникнення, наприклад, фінансової суперечки з іншими сторонами правовідносини.

Так, наприклад, коли МНС, здійснюючи страхування рятувальників за рахунок виділених з бюджету коштів, порушує фінансові зобов'язання перед страховиком, нести матеріальну відповідальність буде не даний орган виконавчої влади, а держава в цілому, і виступати відповідачем буде держава в особі вже іншого свого органу - казначейства. Така конструкція характерна для більшості публічних правовідносин, наприклад фінансових. Іншими словами, суб'єктом правовідносин є держава в особі компетентного органу влади. Вказівка тільки на конкретний орган, який реалізує адміністративну правосуб'єктність держави, не відображає всього механізму складної юридичної зв'язку в правовідносинах з обов'язкового державного страхування.

Активна роль належить державі і в стосунках в сфері обов'язкового соціального страхування, де держава виконує функції страховика в особі спеціально створюваних державних некомерційних фінансово-кредитних установ.

Законодавство у сфері соціального страхування передбачає утворення особливих (позабюджетних) фондів грошових коштів, прямо не пов'язаних з бюджетами різних рівнів, які представляють собою сукупність фінансових ресурсів, що знаходяться в розпорядженні держави і мають суто цільовий характер витрачання.

Державні позабюджетні соціальні фонди - Пенсійний фонд , Фонд соціального страхування , фонд обов'язкового медичного страхування, територіальні фонди обов'язкового медичного страхування, а також дуже близький до них за своєю правовою природою Фонд обов'язкового страхування вкладів фізичних осіб в банках - мають загально державне значення, так як за розміром мобілізуючих грошових коштів вони займають чільне місце в державі

і створені для реалізації основних конституційних прав громадян.

Державні позабюджетні соціальні фонди і Фонд обов'язкового страхування вкладів фізичних осіб в банках формуються і функціонують на принципах, що різко відрізняються від основ створення комерційної (недержавної) страхової системи. Ці відмінності полягають в наступному:

- некомерційний характер діяльності;
- обов'язковий принцип участі страхувальників;
- пряма участь державних органів в управлінні системою обов'язкового соціального страхування.

Наділивши державні позабюджетні соціально значущі фонди і Агентство по страхуванню внесків як юридичних осіб самостійністю, держава залишила за собою право вирішувати багато питань, що стосуються їх діяльності: визначати розмір обов'язкових платежів до фондів (в грошовому сенсі), приймати рішення про зміну, компенсації та індексації соціальних виплат. Самостійність цих позабюджетних фондів і Агентства зачіпає в основному організаційний аспект руху грошових коштів, розробку методичної документації та частково перерозподільчі операції. Їх призначення, в кінцевому рахунку, зводиться до забезпечення фінансової ресурсної бази для реалізації державних соціальних програм (пенсійного забезпечення, соціального і медичного страхування та ін.), Тобто до збору встановлених державою обов'язкових платежів і передачі їх органам соціального захисту для наступних виплат або безпосередньо населенню. Таким чином, державні позабюджетні соціальні фонди (в особі своїх виконавчих органів) і Агентство відповідальні лише за організацію і управління процесами мобілізації і використання грошових коштів в розмірах і на потреби, строго визначені державою.

Таким чином, обов'язкове соціальне страхування здійснюють створювані Урядом страховики, в оперативному управлінні яких перебувають засоби обов'язкового соціального страхування.

Обов'язкове пенсійне страхування в Україні здійснюється страховиком, яким є Пенсійний фонд України. Пенсійний фонд України (державна установа)

і його територіальні органи становлять єдину централізовану систему органів управління коштами обов'язкового пенсійного страхування в Україні, в якій нижчестоящі органи підзвітні вищестоящим.

Держава несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями Пенсійного фонду України перед застрахованими особами.

Страховик має право:

1) проводити у страхувальників перевірки документів, пов'язаних з призначенням (перерахунком) і виплатою обов'язкового страхового забезпечення, поданням відомостей індивідуального (персоніфікованого) обліку застрахованих осіб; вимагати і одержувати у платників страхових внесків необхідні документи, довідки і відомості з питань, що виникають в ході зазначених перевірок, за винятком відомостей, що становлять комерційну таємницю, визначається в установленому законодавством України порядку;

2) вимагати від керівників та інших посадових осіб організацій, а також від фізичних осіб, які самостійно сплачують обов'язкові платежі, усунення виявлених порушень законодавства України про обов'язкове пенсійне страхування;

3) отримувати у податкових органів необхідну для здійснення обов'язкового пенсійного страхування інформацію про страхувальників і застрахованих осіб, включаючи податкову декларацію, і інші відомості, що становлять податкову таємницю;

4) здійснювати управління коштами бюджету Пенсійного фонду України і контроль за їх витрачанням;

5) представляти інтереси застрахованих осіб перед страхувальниками;

6) здійснювати повернення страхових внесків страхувальникам у разі, якщо неможливо встановити, за яких застрахованих осіб зазначені платежі сплачено.

Необхідно відзначити, що дані права є так званими компетенційних правами, тобто їх реалізація обов'язкове для їх носія.

В обов'язки страховика входить:

- підготовка обґрунтування розміру тарифів страхових внесків;
- призначення (перерахунок) і своєчасна виплата обов'язкового страхового забезпечення (трудових пенсій) на основі даних індивідуального (персоніфікованого) обліку, а також передбачених законодавством України інших видів пенсій, соціальних допомог на поховання померлих пенсіонерів, які не працювали на день смерті; здійснення контролю за обґрунтованістю подання документів для призначення (перерахунку) сум обов'язкового страхового забезпечення, в тому числі на пільгових умовах у зв'язку з особливими умовами праці;
- складання проекту бюджету Пенсійного фонду України і забезпечення виконання зазначеного бюджету;
- інформування в установленому порядку страхувальників, застрахованих осіб, державних, громадських організацій про свій фінансовий стан і вжиття заходів щодо забезпечення своєї фінансової стійкості;
- забезпечення цільового використання коштів обов'язкового пенсійного страхування, а також здійснення контролю за їх використанням; здійснення обліку коштів, що надходять з обов'язкового пенсійного страхування; здійснення реєстрації страхувальників; ведення обліку страхових внесків фізичних осіб, добровільно вступили в правовідносини з обов'язкового пенсійного страхування; ведення державного банку даних по всіх категоріях страхувальників, в тому числі фізичних осіб, добровільно вступили в правовідносини з обов'язкового пенсійного страхування, індивідуального (персоніфікованого) обліку відомостей про всіх категоріях застрахованих осіб відповідно до законодавства України про індивідуальний (персоніфікованому) обліку в системі обов'язкового пенсійного страхування; забезпечення режиму ведення спеціальної частини індивідуального особового рахунку відповідно до вимог, встановлених законом; забезпечення своєчасного обліку у відповідних розділах спеціальної частини індивідуального особового рахунку надійшли страхових внесків на накопичувальну частину трудової пенсії, розміру призначеної пенсії та виплату за рахунок коштів пенсійних накопичень;

- забезпечення організації своєчасного обліку доходу від інвестування коштів обов'язкового пенсійного страхування в відповідних спеціальних частинах індивідуальних особових рахунків;

- безкоштовне консультування страхувальників з питань обов'язкового пенсійного страхування і інформування їх про нормативних правових актах про обов'язкове пенсійне страхування;

- організація через свої територіальні органи безкоштовних консультацій застрахованим особам з питань обов'язкового пенсійного страхування;

- розвиток міжнародних зв'язків у сфері обов'язкового пенсійного страхування в Україні.

Страховиком у відносинах з обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків виступає Фонд соціального страхування України. Положення про Фонд соціального страхування затверджено постановою Уряду від 12.02.1994 р №101. Згідно з Положенням Фонд соціального страхування управляє коштами державного соціального страхування . До Фонду входять такі виконавчі органи: регіональні відділення, керуючі коштами державного соціального страхування на території суб'єктів ; центральні галузеві відділення, керуючі коштами державного соціального страхування в окремих галузях народного господарства; філії відділень, створювані регіональними і центральними галузевими відділеннями Фонду за погодженням з самим Фондом. Фонд, його регіональні і центральні галузеві відділення є юридичними особами і здійснюють обов'язки страховика.

Відповідно до закону «Про обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань» страховик має право:

- 1) встановлювати страхувальникам в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, надбавки і знижки до страхового тарифу;

- 2) брати участь у розслідуванні страхових випадків, огляд, переогляд застрахованого в установі медико-соціальної експертизи та визначенні його потреби в соціальній, медичній та професійної реабілітації;

3) направляти застрахованого в установу медико-соціальної експертизи на огляд (переогляд);

4) перевіряти інформацію про страхові випадки в організаціях будь-якої організаційно-правової форми;

5) взаємодіяти з державною інспекцією праці, органами виконавчої влади з питань праці, установами медико-соціальної експертизи, профспілковими, а також з іншими уповноваженими застрахованими органами з питань обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

6) давати рекомендації щодо попередження настання страхових випадків;

7) захищати свої права та законні інтереси, а також права та законні інтереси застрахованих, у тому числі в суді.

В обов'язки страховика входить:

- своєчасно реєструвати страхувальників;

- здійснювати збір страхових внесків;

- своєчасно здійснювати страхові виплати в установлених законодавством розмірах і терміни, включаючи необхідну доставку і пересилку коштів на забезпечення по страхуванню;

- забезпечувати облік використання коштів на здійснення обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

- виконувати рішення державної інспекції праці з питань обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

- контролювати діяльність страхувальника по виконанню ним обов'язків по соціальному страхуванню;

- роз'яснювати застрахованим і страхувальникам їх права і обов'язки, а також порядок і умови обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

- акумулювати капіталізовані платежі в разі ліквідації страховика;

- здійснювати необхідні заходи, що забезпечують фінансову стійкість системи обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, включаючи формування резервів коштів на здійснення зазначеного виду соціального страхування, відповідно до законом про бюджет Фонду соціального страхування України на відповідний фінансовий рік;

- забезпечувати конфіденційність отриманих в результаті своєї діяльності відомостей про страхувальника, застраховану та осіб, які мають право на отримання страхових виплат.

Державний контроль за фінансово-господарською діяльністю страховика і здійсненням обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань здійснюється Рахунковою палатою України, а в частині використання асигнувань з бюджету - також казначейством.

Не рідше одного разу на рік страховик забезпечує здійснення перевірки своєї фінансово-господарської діяльності спеціалізованої аудиторською організацією, яка має відповідну ліцензію.

У відносинах з обов'язкового медичного страхування роль держави дещо інша. Створені державою фонди обов'язкового медичного страхування (і територіальні) не є страховиками, але обов'язково присутні в стосунках з обов'язкового медичного страхування.

Вони призначені для акумулювання фінансових коштів на обов'язкове медичне страхування, забезпечення фінансової стабільності державної системи обов'язкового медичного страхування і вирівнювання фінансових ресурсів на його проведення. Фінансові кошти фондів обов'язкового медичного страхування знаходяться у державній власності України, не входять до складу бюджетів, інших фондів і вилученню не підлягають.

З метою виконання основних завдань фонд:

1) здійснює вирівнювання фінансових умов діяльності територіальних фондів обов'язкового медичного страхування в рамках базової про грами

обов'язкового медичного страхування;

2) розробляє і в установленому порядку вносить пропозиції про розмір внесків на обов'язкове медичне страхування;

3) здійснює відповідно до встановленого порядку акумулювання фінансових коштів фонду;

4) виділяє в установленому порядку кошти територіальним фондам обов'язкового медичного страхування, в тому числі на безповоротній і поворотній основі, для виконання територіальних програм обов'язкового медичного страхування;

5) здійснює спільно з територіальними фондами обов'язкового медичного страхування і органами Державної податкової служби України контроль за своєчасним і повним перерахуванням страхових внесків (відрахувань) до соціальних фондів обов'язкового медичного страхування;

6) здійснює спільно з територіальними фондами обов'язкового медичного страхування контроль за раціональним використанням фінансових коштів в системі обов'язкового медичного страхування, в тому числі шляхом проведення відповідних ревізій та цільових перевірок;

7) здійснює в межах своєї компетенції організаційно-методичну діяльність щодо забезпечення функціонування системи обов'язкового медичного страхування;

8) вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавчих та інших нормативних правових актів з питань обов'язкового медичного страхування;

9) бере участь у розробці базової програми обов'язкового медичного страхування громадян;

10) здійснює збір і аналіз інформації, в тому числі про фінансові засоби системи обов'язкового медичного страхування, і подає відповідні матеріали в Уряд України;

11) організовує в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, підготовку фахівців для системи обов'язкового медичного страхування;

12) вивчає та узагальнює практику застосування нормативних правових актів з питань обов'язкового медичного страхування;

13) забезпечує в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, організацію науково-дослідних робіт у сфері обов'язкового медичного страхування;

14) бере участь у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, в здійсненні міжнародного співробітництва з питань обов'язкового медичного страхування;

15) щорічно в установленому порядку представляє в Уряд України проекти державних законів про затвердження бюджету фонду на відповідний рік та про його виконання;

16) здійснює відповідно до законодавства України витрати на реалізацію заходів соціальної підтримки окремих категорій громадян щодо забезпечення лікарськими засобами.

Функції ФОМС характеризують даний заклад як фінансового посередника між страхувальником і страховиком. Внески, що сплачуються страхувальниками, зараховуються в ФОМС і потім звітти перерозподіляються страховикам.

Правління фонду в міру необхідності, але не рідше одного разу на рік, призначає аудиторську перевірку діяльності фонду, здійснювану спеціалізованою організацією, яка має відповідну ліцензію. Звіт про результати цієї перевірки представляється в Уряд України.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють стверджувати, що в системі обов'язкового страхування держава, в особі створених нею спеціальних установ, може безпосередньо брати участь в страхових відносинах як страхувальник, як страховик, як фінансовий посередник, а також поєднувати функції страховика і страхувальника.

У свою чергу, органи виконавчої влади представляють державу-страхувальника у відносинах з обов'язкового державного страхування. Крім того, на виконавчі органи покладено повноваження щодо підзаконного

адміністративно-правовому регулюванню відносин з обов'язкового страхування і функції адміністративного нагляду.

Висновки до розділу 3

Формулюючи напрямки удосконалення правового регулювання щодо запобігання правопорушень у сфері страхування» наголошено на необхідності проведення активної структурної політики на ринку страхових послуг, що полягає в оптимізації пропорцій у співвідношенні обов'язкових та добровільних видів страхування, не стимулюючи при цьому необґрунтованого і невпорядкованого введення нових видів обов'язкового страхування.

До пріоритетних завдань віднесено підвищення ефективності методів державного контролю за страховим сектором економіки, що припускає створення нормативних і організаційних основ страхового нагляду, розробку процедур фінансового оздоровлення страховиків, вдосконалення умов ліцензування страхової діяльності, а також створення диференційованої системи санкцій за порушення страхового законодавства. Вказано, що, з огляду на подібні цілі, принципи та методи здійснення нагляду в банківській і страховій сфері діяльності, в подальшому доцільно створити єдиний наглядовий орган, в завдання якого входив би нагляд за кредитною системою, за страховою системою і, можливо, за ринком цінних паперів.

В сучасних умовах обов'язкове страхування ризиків відповідальності перед третіми особами є необхідний елемент соціально-економічної системи суспільства і ефективний механізм захисту інтересів як окремих юридичних, фізичних осіб, так і держави в цілому. Пріоритетність обов'язкової форми страхування ризиків цивільної відповідальності в загальній системі обов'язкового страхування сприяє безпеці потенційно ризикових груп населення і більшості підприємств, організацій матеріального виробництва, а також зниження витрат державного бюджету з відшкодування шкоди

потерпілим в результаті великих аварій, катастроф техногенного та екологічного характеру.

Значимість і пріоритетність страхування громадян від відповідальності в обов'язковій формі підтверджується різноманітністю і численністю відповідних видів страхування в порівнянні з іншими напрямками обов'язкового страхування в .

Створення єдиного наглядового органу дозволить підвищити ефективність нагляду – шляхом введення єдиної практики його здійснення, розробки єдиних правил для подібних ризиків в діяльності кредитних і страхових організацій. Крім того, при створенні єдиного наглядового органу відпаде необхідність в координації нині існуючих галузевих органів нагляду.

Нині є позитивний зарубіжний досвід у створенні універсальних наглядових органів за усіма кредитно-фінансовими інститутами.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано аналіз правових та організаційних засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні. Основні результати дослідження, які отримано на основі авторської методології полягають у такому:

1. Страхова діяльність, будучи одним з видів підприємництва, є суспільним процесом, що охоплюється державним регулюванням в силу своєї соціальної значимості. При цьому мета державного регулювання страхової діяльності полягає в упорядкуванні цього виду підприємництва, забезпечення стабільності ринку страхових послуг і захисту інтересів споживачів цього виду послуг. Регулювання страхової діяльності з боку держави здійснюється в публічних інтересах і спрямовано на досягнення соціально корисних результатів, що стимулюють прогресивний розвиток страхування в державі.

Державне регулювання цих суспільних відносин має будуватися з урахуванням інтересів і всього суспільства (тобто публічних інтересів), і приватних інтересів окремих індивідів. Насамперед, це стосується економічних відносин, мета державного регулювання яких – задоволення державних (публічних) інтересів щодо забезпечення економічного розвитку держави та захист законних економічних прав та інтересів приватних осіб.

2. Структура державного управління страховим сектором економіки можна розглядати в двох аспектах: 1) управління страхуванням за допомогою функціонування системи державного страхування, іншими словами, як частиною державного господарства; 2) управління страхуванням як сектором економіки, за допомогою нормативного регулювання страхової діяльності. Перший з названих аспектів – державне страхування – є на сучасному етапі абсолютно особливим механізмом реалізації державної політики, що має адміністративно-правовий характер.

Відповідно до чинного законодавства відрахування в страхові державні фонди (пенсійний, медичного та соціального страхування) отримали статус

податкових платежів, з витікаючими з цього статусу контрольними повноваженнями компетентних органів і відповідальністю за несплату таких платежів. Державні страхові фонди є самостійною ланкою фінансової системи держави, самостійним об'єктом правового регулювання і включаються в державний сектор економіки.

3. Висока соціально-економічна значимість страхування обумовлює зацікавленість держави у формуванні ефективно працюючого і стабільного ринку страхових послуг. Захист майнових інтересів населення, великий інвестиційний потенціал, зниження фінансового навантаження на бюджет – реальні можливості масового страхування. З огляду на це, розвиток в Україні страхового сектора економіки є найважливішою умовою вирішення завдань щодо підвищення рівня життя населення і подвоєння ВВП. Комплексна приватно-публічна економічна і правова природа страхових відносин зумовлює необхідність їх регулювання і нормами приватного, і нормами публічного, в тому числі адміністративного, права, на основі гнучкого поєднання імперативного і диспозитивного методу правового регулювання.

4. Добровільне страхування засноване на свободі волевиявлення сторін, тобто сторони самі приймають рішення про укладення договору страхування. Сутність цієї форми страхування полягає в індивідуальних потребах страхувальника у страховому захисті, його ініціативи до висновку страхового договору і обмеженості участі конкретних осіб. При цьому страхові відносини виражаються в обов'язковому оформленні договору згоди між страхувальником та страховою компанією. Тут, однак, необхідно пам'ятати про публічність договору страхування навіть в його добровільній формі, тобто страховик не має права відмовити страхувальнику, якщо його волевиявлення суперечить умовам страхування. Цим принципом гарантується укладення договору страхування на першу вимогу страхувальника. Добровільне ж страхування здійснюється за принципом строковості, тобто в договорі обов'язково вказується термін дії страхового захисту. Добровільне страхування має заздалегідь обумовлений визначень термін страхування. Початок і закінчення терміну страхування

вказуються в договорі з особливою точністю, оскільки страховик несе страхову відповідальність тільки в період дії страхування. Отже, страхове відшкодування підлягає виплаті тільки в тому випадку, якщо страховий випадок відбувся в період страхування.

5. За допомогою прийняття правових норм держава отримує можливість стимулювати або обмежувати ринок страхових послуг, забезпечувати його фінансову стабільність та ефективність. Виділено такі інструменти державного впливу на страхову діяльність:

1) встановлення державної процедури легалізації осіб, які бажають професійно займатися страхуванням, тобто процедур державної реєстрації та отримання ліцензії на заняття страховою діяльністю;

2) встановлення вимог до фінансової стійкості страховиків, тобто нормативне закріплення фінансових показників і принципів інвестиційної діяльності страховиків;

3) введення процедури адміністративного нагляду за діяльністю страховиків за допомогою створення виконавчого органу спеціальної компетенції;

4) встановлення адміністративної відповідальності за порушення страхового законодавства;

5) введення системи обов'язкового страхування.

6. Недостатнє поширення страхування, що багато в чому пояснюється недоліками державного регулювання зазначеної сфери економіки. Вказано, що саме адміністративно-правове регулювання страхової діяльності може сприяти розвитку масового добровільного страхування шляхом створення умов, що забезпечують стабільне фінансове становище страховиків, посилення їх відповідальності за невиконання умов договору страхування, стимулювання розширення видів страхових послуг і підвищень їх якості.

Великий пласт страхових відносин адміністративно-правового характеру свідчить про необхідність формування сучасного несуперечливого адміністративного законодавства, що регулює страхову діяльність.

7. Адміністративно-правове регулювання страхування направлено на широке коло відносин, а саме: організаційно-управлінські відносини в межах державного і недержавного обов'язкового страхування; правовідносини, пов'язані зі створенням, реорганізацією, перетворенням і ліцензуванням приватних страхових компаній; правовідносини з приводу забезпечення фінансової стійкості страховиків; правовідносини у сфері адміністративного нагляду за діяльністю страховиків на предмет дотримання ними положень чинного законодавства; правовідносини з реалізації заходів адміністративно-правової відповідальності за порушення законодавства про страхування.

Не менш значима роль адміністративно-правового регулювання в обов'язковому страхуванні.

8. Необхідним є подальше вдосконалення системи наглядових органів у сфері страхування. Необхідно уточнення порядку ліцензування та перевірки дотримання ліцензійних вимог, на рівні з розвитком системи контролю фінансової стійкості страхових організацій.

9. Обов'язковим елементом реформування механізму адміністративно-правового регулювання в галузі страхування має стати посилення відповідальності страховиків. Звісно ж, необхідним є розширення меж адміністративної відповідальності за порушення страхового законодавства шляхом внесення доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині адміністративних правопорушень в галузі фінансів, податків і зборів, ринку цінних паперів. Пропоновані доповнення повинні передбачати відповідальність за порушення страхового законодавства у випадках: порушення страховою організацією вимог, що пред'являються до забезпечення фінансової стійкості страховика; порушення суб'єктом страхової справи вимоги про представлення в орган страхового нагляду встановленої звітності, в тому числі подання неповної чи недостовірної звітності; порушення встановленого порядку здійснення страхової діяльності, що створює реальну загрозу інтересам страхувальників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері [Текст] : монографія Харків : Нове слово, 2004. 252 с.
2. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні. Х. : Право, 2012. 304 с.
3. Алексеєнко Т. Ф. Сучасне сімейне виховання: концептуалізація ідей теорії та практики : монографія. Умань : Жовтий О. О., 2016. 436 с.
4. Фрейд Зигмунд. Введение в психоанализ URL: http://loveread.me/view_global.php?id=8775/.
5. Кравець В. П. Психологія сімейного життя : навч. посіб. : у 2-х ч. Тернопіль : КЖВ «Тернопіль», 1995. 696 с.
6. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. К. : МАУП, 2003. 360 с.
7. Сапун В. А., Турбова В. Я. Конспект лекцій и терминологический минимум по учебной дисциплине «Теория государства и права» : учеб. пособие. СПб. : Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов, 2005. 152 с.
8. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф., Золотарьова Н. І. Адміністративне право України: основні поняття. навчальний посібник. К. : ГАН, 2005. 232 с.
9. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. К. : Атіка, 2008. 624 с.
10. Мосьондз С. О. Адміністративне право України у визначеннях та схемах : навч. посібник. К. : Прецедент, 2006. 176 с.
11. Бойко І. С., Бабін Б. В. Порівняльне правознавство: навч. посіб. / Одес. нац. мор. акад. 2-ге вид. випр. та допов. О.: Фенікс, 2011. 151 с.
12. Колпаков В. К. Нелегальна міграція: генезис і механізм протидії :

[монографія]. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2002. 254 с.

13. Порівняльне правознавство: підручник / [за ред. О.В. Петришина]. Харків.: Право, 2012. 272 с.

14. Матузов Н. И., Малько А. В., Кабышев В.Т., Цыбулевская О. И. Публичная власть: Проблемы реализации и ответственности. Саратов. : СГАП, 2011. 526 с.

15. Білозьоров Є. В., Гіда Є. О., Завальний А. М., Осауленко А. О., Пікуля Т. О. Актуальні проблеми теорії держави та права: навч. посібник (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) ; за заг. ред. Є.О. Гіди. К.: КНУВС, 2010. 260 с.

16. Актуальные проблемы европейского права / [отв. ред. Энтин Л.М.]. М.: Московский психолого-социальный институт, 2008. 380 с.

17. Пархоменко Н.М., Шемшученко Ю.С., Оніщенко Н.М., Кубко Є.Б. Джерела права: основні засади дії. Дія права: інтегративний аспект / та ін. К. : Юрид. думка, 2010. С. 176-194.

18. Скакун О.Ф. Правова система України на правовій карті світу / Скакун О.Ф. – Х.: Еспада, 2004. – 96 с.

19. Серета Г.П. Проблеми теорії держави і права: [навчальний посібник] / Г.П. Серета, С.Г. Стеценко. – К.: КНТ, 2009. – 184 с.

20. Шеховцова Л.І. Емоційний стан особи як факультативна ознака суб'єктивної сторони складу злочину: постановка проблеми. *Держава і право*. 2004. Вип. 25. С. 497 – 502. URL: <https://mydisser.com/en/avtoref/view/15503.html>.

21. Самченко М. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2011. 18 с.

22. Ситар І.М. Місце порівняльного правознавства в системі юридичних та соціальних наук. *Південноукраїнський правничий часопис*. №4/2012. Одеса, 2012. С.74-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2012_4_27

23. Сімейне право : підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю.

Євко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 512 с.

24. Миронова Г. Еволюція моральних стандартів шлюбної поведінки (за Сімейним кодексом України). *Юридична Україна*. 2004. № 10. С. 35–37. URL: http://lsej.org.ua/3_2017/12.pdf.

25. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографізі. Київ : Ліра-К, 2014. 628 с.

26. Сімейний кодекс України : закон України від 10.01.2002 № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

27. Войтенко Т. В., Гопанчук В. С. Суміжні правові наслідки недійсного шлюбу. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 10-2, т. 1. С. 156–159. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_jur_2014_10-2%281%29_45.

28. Суб'єкти протидії злочинності. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/sub-jekti-protidiji-zlochinnosti/>.

29. Канзафарова І. С. Відповідальність як засіб впливу на поведінку учасників сімейних відносин. *Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України : матеріали круглого столу* (25 трав. 2006 р., м. Київ). Харків : Ксилон, 2007. С. 186–192.

30. Романюк Я., Панасюк В. Сімейний кодекс України: новели, судова практика застосування. *Право України*. 2013. № 10. С. 30–44. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_10_13/Romaniuk-Panasiuk-10_13/.

31. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.

32. Скібіцька Л. І. Конфліктологія: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 384 с.

33. Червоный Ю. С. Понятие и особенности семейных

правоотношений. *Суспільство. Держава. Право*. Одеса, 2002. Вип. 1. Цивільне право. С. 16–23. URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/9/20.pdf>.

34. John Stuart Mill. Considerations on Representative Government. URL: <https://www.livelib.ru/author/152145-dzhon-styuart-mill>.

35. Юровська Г. Проблемні питання застосування Сімейного кодексу України у судовій практиці. *Право України*. 2013. № 10. С. 45–52. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_10_13/.

36. Теорія та практика правозастосування у тестових завданнях: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 252 с.

37. Петков С. Поділ правопорушення (delictum) за ступенем суспільної небезпеки на проступок (суспільно шкідливе діяння) та злочин (суспільно небезпечне діяння) в контексті реформування кримінальної юстиції. *Публічне право № 1 (37) (2020)*. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/37/pdf/pp-2020-37-07.pdf>.

38. Реєстр розсекречених архівних фондів України. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/reestr-rozs/rr_v3.pdf.

39. Сучасні стратегії та перспективи оптимізації взаємодії поліції і населення в соціумі: матеріали круглого столу, 23 листопада 2017 р. / упорядники З. Р. Кісіль, Л. Й. Гуменюк. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 172 с. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/konf_23_11_2017.pdf.

40. Пендюра М. М., Старицька О. О. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. К. : ФОП Маслаков, 2020. 276 с.

41. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями [Текст]: монографія. К.: ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.

42. Петков В.П. Основи переконання в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ (організаційно-правові аспекти). *Форум права*. 2005. № 1. С. 58–64. URL:

https://duan.edu.ua/images/staff/departments/law/Files/nauk_pratsi_V_Petkov.pdf.

43. Салманова О.Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 232 с.

44. Юровська В. Метод адміністративного права: теоретико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2017. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/41.pdf>.

45. Ківалова Т.С., Смелянець Г.Є. До питання про поняття і складові методу правового регулювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 33–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2003_21_7.

46. Алексеев С.С. Общая теория права [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Проспект, 2009. 576 с.

47. Бугайчук К.Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 243 с.

48. Адміністративне право України : підручник. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. [та ін.]. К. : Юрінком Інтер 2007. 544 с.

49. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (21 червня 2019 р.) / упор. Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 396 с. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/21_06_2019.pdf.

50. Семейное право Украины : учебник / под ред. Ю. С. Червонного. Харьков : Одиссей, 2005. 520 с.

51. Бондаренко В.А. Призначення та особливості структури адміністративно-правових норм. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 4, 2011. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2113/1/4-2011bvaapn.pdf>

52. Адміністративне право України. Академ. курс: підруч. У 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. кол. В.Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.

53. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник]. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.
54. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
55. Правда Руська Переклад зроблено за виданням: Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>.
56. Дроздов О. Ю., Живолуп Л. В., Ніжинська О. В., Сухенко Я. В. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі; за ред. Я. В. Сухенко. Полтава : ПОІППО, 2011. 80 с.
57. Ярмонова Е. Н. Правовое положение женщины на Руси в период с IX по XV век : дис. ... канд. юрид. наук. Ставрополь, 2004. С. 83.
58. Владимирский-Буданов М. Ф. Хрестоматия по истории русского права. Киев, 1899. Вып. 1. С. 110.
59. Ярмонова Е. Н. Правовое положение женщины на Руси в период с IX по XV век : дис. ... канд. юрид. наук. Ставрополь, 2004. С. 83.
60. Штрихи з історії – Держави і права. URL: <http://www.history.vn.ua/book/textbook/63.html>.
61. Захарченко П. П. Історія держави і права України: підручник. К., 2004. С. 39–40.
62. Пушкарева Н. Л. Позорящие наказания для женщин в России XIX – начала XX в. Вина и позор в контексте становления современных европейских государств (XVI–XX вв.) / под ред. М. Г. Муравьевой. СПб., 2011. С. 193.
63. Соборное Уложение 1649 г. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649/22.htm>.
64. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України: навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.
65. Гаращенко А. Ю. Юрисдикция и устройство церковных судов в

допетровский период российской истории: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2006. С. 15.

66. Гендерні ролі та стереотипи. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149243852.pdf>.

67. Равнюшкин А. В. Понятие «дебоширство» в отечественном праве в XIX веке и на современном этапе. Вестник Кемеровского государственного университета. 2011. № 1. С. 222.

68. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издано проф. имп. училища правоведения... Н. С. Таганцевым. 5-е изд., доп. САНКТПЕТЕРБУРГ: тип. М. Стасюлевича, 1886. 714 с.

69. Красноперов И. М. Крестьянские женщины перед волостным судом. Сборник правоведения и общественных знаний. СПб., 1893. Т. 1: Труды юридического общества, состоящего при Императорском Московском университете. С. 273.

70. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2004. 304 с.

71. Берлач А.І., Стороженко О.М. Теоретичні проблеми кваліфікації адміністративного делікту. Право України. 2007. № 10. С. 5-8.

72. Про посилення відповідальності за хуліганство: Указ Президії Верховної Ради СРСР від 26 липня 1966 р № 5362-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/jg2kf00a>.

73. Конституція Пилипа Орлика (1710 р.). URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.

74. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посібник. К.: Атіка, 2004. 464 с.

75. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

76. Ленин В. И. Полное собрание сочинений (5-е издание). URL: <https://web.archive.org/web/20101230035234/http://politazbuka.ru/biblioteka/marksi/m/562-lenin-vladimir-polnoe-sobranie-sochineniy-5-izdanie.html>.

77. Про межу малозабезпеченості: Закон України від 04.10.1994 № 190/94-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190/94-%D0%B2%D1%80>.

78. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>.

79. Про надання одноразової державної допомоги сім'ям, що виховують дітей, які стали інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи, та дітей, у яких видалено щитовидну залозу: Постанова КМУ від 08.02.1996 № 169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-96-%D0%BF#Text>.

80. Щодо порядку організації безплатних гарячих обідів дітям-сиротам та дітям з малозабезпечених сімей: Лист Міносвіти від 22.10.1996 № 1/9-447. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id179860>.

81. Про Національну програму планування сім'ї: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.1995 № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-95-%D0%BF#Text>.

82. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина». URL: <http://moskovskiy-ruo.edu.kh.ua/Files/downloads/konzepzia%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.doc>.

83. Про Національну програму «Діти України» Указ Президента України; Програма від 18.01.1996 № 63/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96#Text>.

84. Яценко А.М. Організаційно-культурні ресурси і механізми соціального управління: Монографія. Одеса: Астропринт, 2003. 208 с.

85. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

86. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 № 2623-ІV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>.

87. Про оздоровлення і відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 № 375-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text>.

88. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту багатодітних сімей: Закон України від 19.05.2009 № 1343-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-17#Text>.

89. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>.

90. Про затвердження Державної програми підтримки сім'ї на період до 2010 року Постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.2007 № 244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2007-%D0%BF#Text>.

91. Про затвердження цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.2007 № 244 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2007-%D0%BF#Text>.

92. Про профілактику правопорушень: Закон України від 29.12.09. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/>.

93. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України МВС України: Наказ МВС України від 11.11.2010 № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.

94. Статут Благочиння. URL: https://znaimo.com.ua/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82_%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1%8F.

95. Лук'янець Д.М. Різновиди адміністративних правопорушень та особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.

96. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України; від 07.12.1984 № 8073-X. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

97. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

98. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права; пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов; відп. ред. О. Сироїд. К. : К.І.С., 2009. 552 с.

99. Калюк О.М., Константінов С.Ф., Куліков В.А. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту та ін. / за ред. Кулікова В.А. К.: «Освіта України», 2016. 230 с.

100. Кунев Ю.Д. Баязітов Л.Р. Адміністративна процедура: проблеми праворозуміння та правозастосування. Вісник Академії митної служби України. Серія : «Право». 2015. № 2. С. 79–93.

101. Адміністративне право України: навчальний посібник / За заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. К.: Істина, 2007. 216 с.

102. Коліушко І.Б., Банчук О.А. Поняття адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення в сучасному українському праві. Право України. 2008. № 4. С. 31-36. URL: <https://www.pravo.org.ua/ua/news/2580>.

103. Кузьменко О.В., Гула І.Л. Особливості взаємодії публічних органів управління щодо забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства з України. 2013. № 1 (85). Ч. 2. Кн. 1. С. 292-298.

104. Соха С.І. Взаємодія органів внутрішніх справ з громадськими формуваннями у сфері профілактики адміністративних правопорушень. *Митна справа* № 6(84). 2012. частина 2. книга 2. С. 296-301.

105. Дрозд Ю.В., Дрозд О.Ю., Рогозін С.М., Шепетько С.А., Юрченко О.М. Співвідношення адміністративної відповідальності з іншими заходами адміністративного примусу [Текст]: монографія. К.: «МП Леся», 2013. 233 с.

106. Ткачук А.Л. До питання про витоки вини як правової категорію. Актуальні проблеми держави та права. Одеська національна юридична

академія. О. 2000. Вип. 13. С. 144 – 148.

107. Мельник М.І. Законодавчі аспекти відмежування злочинного діяння від незлочинного. Проблеми пенітенціарної теорії та практики: Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. 2004. № 9. С. 83-89.

108. Новицька М.В. Характеристика видів адміністративних правопорушень, класифікованих за ступенем суспільної небезпеки. Право та державне управління. 2019. № 3. Т. 2. С. 232-237.

109. Нефедова А.В. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративних проступків: визначення і співвідношення понять. Часопис Київського університету права. 2018. № 3. С. 129-134.

110. Петков С.В., Армаш Н.О., Соболев Є.Ю. Адміністративна деліктологія: сучасна модель відповідальності посадових осіб органів публічної влади: навчальний посібник. К. : КНТ, 2015. 153 с.

111. Мірошниченко О.С. Види та класифікація адміністративних правопорушень у сфері земельних відносин. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2007. № 36. С. 247-251.

112. Кайтанський О. С. Правові аспекти соціального захисту окремих категорій сімей із дітьми. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2017/9.pdf.

113. Самбор М.А. Кваліфікація діянь під час провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 121-127.

114. Коржанський М.Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини: Монографія. К.: Атіка, 2004. 216 с.

115. Кримінальний Кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2017/9.pdf.

116. Профілактика злочинів: Підручник. К.: Атіка, 2010. 967 с.

117. Чишко К.О. Класифікація об'єктів адміністративних правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. *Право і суспільство*. 2016. № 2(3). С. 135-142.

118. Братель С.Г. Дотримання прав і свобод громадян під час затримання

працівниками патрульної служби МВС України. *Митна справа*. 2011. № 2. Ч. 2. С. 294-299.

119. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закону України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

120. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2019. URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5173/Kryminalno_pra_vovi%20ta%20kryminolohichni%20zasoby%20protydii%20zlochynam%20proty%20Ohromadskoi%20bezpeky%20ta%20publichnoho%20poriadku_konferentsiia_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

121. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.

122. Ведерникова Ю.А. Законодавча дефініція у правовому регулюванні. *Право і суспільство*. 2012. № 3 С. 10-14.

123. Бурчак Ф.Г. Квалификация преступлений. 2-е изд., доп. Киев : Политиздат Украины, 1985. 120 с.

124. Мельник М.І. Законодавчі аспекти відмежування злочинного діяння від незлочинного. Проблеми пенітенціарної теорії та практики: Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. 2004. № 9. С. 83-89

125. Горбова Ганна Олександрівна, Галуцько Валентин Васильович. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія. К. : Інститут публічного права, 2016. 226 с.

126. Якимов А. Ю. Статус субъекта административной юрисдикции.

Государство и право. 1996. № 8. С. 100–111.

127. Бахрах Д. Н. Административное право: учеб. для вуз. М.: БЕК, 1996. 368 с.

128. Курс адміністративного права України: підручник / [В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух та ін.]; за ред. В.В. Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

129. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс: в двох томах. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. Том 1: Загальна частина [підручник] / [ред. колегія Авер'янов В. Б. (голова) та ін]. 592 с.

130. Євсюкова М.В. Насильство в сім'ї як порушення прав людини, закріплених у конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: огляд рішень Європейського суду з прав людини. Форум права. 2011. № 1. С. 341–347.

131. Голосніченко І.П., Стахурський М.Ф., Золоторьова Н.І. Адміністративне право України: основні поняття: [навчальний посібник] / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора І. П. Голосніченка. Київ: ГАН, 2005. 232 с.

132. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен. Монографія. К., Юрінком Інтер, 2004, 528 с.

133. Тихомиров Ю.А. Публичное право. Учебник. М.: Издательство БЕК, 1995. 339 с.

134. Проблемы теории государства и права: [учебное пособие / под ред. М.Н. Марченко]. М.: Юристь, 2001. 656 с.

135. Гайдов В.Б. Правоохранительная служба в органах внутренних дел. Российской Федерации : учеб. Пособие. М.: ЦОКР. МВД России, 2013. 152 с.

136. Моніторинг судової практики України у справах, пов'язаних з насильством щодо дітей та жінок / за заг. ред. Хрисової Г.О. К.: Тютюкін, 2011. 108 с.

137. Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. –

2006. – № 29. – Ст. 245. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua/component/phocadownload/category/17-prohramy-4?download=30:prohrama-provedennia-atestatsii-pravookhoronna-d-st-bakalavr-administratyvna-diialnist-politsii/>

138. Философский энциклопедический словарь / С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва: Сов. энцикл., 1989. 815 с. URL: <http://www.encyclopedia.ru/cat/books/book/9181>.

139. Людина і світ (текст): I частина курсу лекцій для студентів I–II курсів всіх напрямків підготовки, денної форми навчання / уклад. С.С. Мацерук. Любешів: Любешівський технічний коледж Луцького НТУ, 2017. 48с.

140. Портал МВС. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/u-mvs-prezentovali-interaktivnu-mapu-dopomogi-zertvam-domasnyogo-nasilstva>.

141. Штанько А.О. Теоретико-правові аспекти суспільної небезпеки і соціальної шкідливості правопорушення: критерії розмежування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 44. С. 21-29.

142. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

143. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

144. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 № 3160-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text>.

145. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

146. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

147. Адміністративне право України: [підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. Т. О. Коломоєць]. Київ : «Істина», 2008. 500 с.

148. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text/>
149. Ведерніков Ю.А. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 336 с.
150. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. К.: Алерта, 2014. 420 с.
151. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 16.02.2018 № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18#Text/>
152. Кобзар О. Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.
153. Білоконь М. В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку : монографія. Х. : НУВС, 2004. 700 с.
154. Гаврилук Т. Д. Адміністративно-правові засади співпраці міліції (поліції) з населенням: європейський досвід: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07; НАВС. Київ, 2011. 245 с.
155. Лебедев С. Я. Социально-правовой контроль над преступностью. Смоленск, 2000. 318 с.
156. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / Кол. авт.: О.М. Бандурка, О.Ф. Бондаренко, В.О. Брижик, та ін.; заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко; вступ. слово О.О. Зарубінського. Х.: Видавництво «Права людини», 2011. 240 с.
157. Заяць Н. Місце органів внутрішніх справ у реалізації прав людини. *Право України*. 1999. № 9. С. 26–28.
158. Букач В. В. Особливості забезпечення міліцією конституційних політичних прав та свобод громадян. *Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. / голов. ред. І. Г. Кириченко (м. Донецьк, 27 квітня 2001 р.)*. Донецьк : ДІВС, 2001. С. 594–602.

159. Севрюгин В.Е. О проблемах формирования концепции административной ответственности. *Актуальные проблемы административной ответственности: Международная научно-практическая конференция*. 2013. С. 3-9.
160. Серета В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р.В. В. Адміністративне право: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 520 с.
161. Ключев О. М. Взаємодія підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні : монографія. Х. : Держ. спец. вид-во «Основа», 2008. 426 с.
162. Онищук О. О. Громадський порядок як провідний напрям адміністративної діяльності громадської безпеки в сучасних умовах: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 URL. www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_pravo/2010_156/10ooo.pdf.
163. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
164. Клейнер І. Демократія і держава. К. : Б. и., 1999. 516 с.
165. Матузов Н.И. Юридические обязанности личности. Теория государства и права: Курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М., 2000. 306 с.
166. Солоха В. Є. Теоретичні питання взаємодії оперативних підрозділів між собою та з іншими правоохоронними службами при здійсненні особистого пошуку. *Вісник Харківськ. нац. ун-ту внутр. справ*. 2005. Вип. 31. С. 51–55.
167. Коваль Л.В. Адміністративне право України. Загальна частина : курс лекцій. К. : Основи, 1994. 154 с.
168. Шатрава С. О. Взаємодія судової міліції та Державної судової адміністрації України: питання сьогодення. *Актуальні проблеми державного управління*. 2008. № 2. С. 405– 411.
169. Біленко П. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. Підприємство, господарство і право. 2019. № 19. С. 157–161.

170. За домашнє насильство – за ґрати: як в Україні та світі борються зі знушанням у родині URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo_za_hraty_yak_v_ukraini_t_a_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146.

171. Грідіна Н.Б. Місце органів національної поліції України в системі суб'єктів протидії гендерно обумовленому насильству. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1(22) том 3, 2018. С. 108–112.

172. Фелик В.І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності національної поліції України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Х., 2017. 480 с.

173. Еропкин М. И., Козлов Ю. М., Серегин А. В. Административное право [Текст] : [Общая и Особенная части] : Учебник для сред. юрид. учеб. Заведений ; Под ред. д-ра юрид. наук, проф. М. И. Еропкина. Москва : Юрид. лит., 1971. 415 с.

174. Кучеренко Ю.Ф., Довбня О.В., Шубін Є.В., Діденко В.В., Бердочник А.Д. Методика комплексної оцінки ефективності функціонування інтегрованої автоматизованої системи управління. *Системи озброєння і військова техніка*. 2018. № 3. URL: <http://www.hups.mil.gov.ua/periodic-app/author/55/>.

175. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18>.

176. Про безоплатну правову допомогу: Закону України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18>.

177. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>.

178. Про організацію своєчасного реагування на факти вчинення домашнього насильства: наказ Національної поліції України від 30.08.2019 № 871. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/34529-19>.

179. Горшенева И. А. Полиция в механизме современного государства: теоретико-правовые аспекты: автореф. дисс. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. М., 2002. 28 с.

180. Кочемировська О. О. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / Кочемировська О.О., Христова Г.О. ; наук. ред. О. Кочемировська ; заг. ред С. Павлиш. К.: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с.

181. Равнюшкин А. В. Административно-правовые средства предупреждения и пресечения органами внутренних дел правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14; Академия управления МВД России. М., 2015. 25 с.

182. Проневич О. С. Поліцейська діяльність як вид державноуправлінської діяльності. *Форум права*. 2009 № 2. С. 350–356 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_55.pdf.

183. Калааянов Д. П. Поліція країн ЄС та використання її досвіду в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ України: теорія і практика: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07; Одеськ. держ. ун-т внутр. справ. О., 2010. 455 с.

184. Лошицький М. В. Теоретико-правові засади адміністративнополіцейської діяльності держави: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». К., 2014. 403 с.

185. Костюк В.Л., Федоровська Н.В., Пашковська М.В. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції [Текст]: метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 42 с.

186. Бандурка О. Настільна книга працівника національної поліції України. Практичний посібник. Видавництво «Центр навчальної літератури» 392 с.

187. Дзюбка І. С., Панібудьласка В. Ф., Шемшученко Ю. С. Політологія. Курс лекцій : навч. посібник / та ін. ; за заг. ред. І. С. Дзюбка.

К. : Вища шк., 1993. 445 с.

188. Нікітенко О. І. Правоохоронна діяльність щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави. *Право і суспільство*. 2015. №3. С. 98–101.

189. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія. Х. : Право, 2017. 284 с.

190. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. А. Б. Блага. Х. : ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.

191. Васильківська І. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні: деякі аспекти. *Право України*, 2004. №1. С. 95–98.

192. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні; за заг. ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2012. 304 с.

193. Тильчик О.В., Мердова О.М. Розбудова діяльності державних органів щодо забезпечення та захисту прав дітей: організаційно-правовий аспект. *Вісник Львівського торгівельно-економічного університету. Серія Юридичні науки*, 2018. Випуск 7. С. 112–119.

194. Оніщенко Н. М., Сунегін С. О. Права і свободи дитини в умовах конвергенції правових систем: українські реалії та перспективи їх удосконалення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 83–89.

195. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

196. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. для курс. вищ. навч. закл. МВС України. А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброта та ін. Київ, 2012. 246 с.

197. Денисенко Л. Проти насильства : збірка. Київ : ВАІТЕ, 2016. 322 с.

198. Голіна В. В. Деякі питання ефективності попередження

злочинності. Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності : зб. наук. пр. / ред. кол. : Л. М. Давиденко, П. М. Каркач та ін. Х. : ІПК Генеральної прокуратури України, 1999. С. 234–243.

199. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/2229-19>.

200. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18>.

201. Горшенева И. А. Полиция в механизме современного государства:

202. теоретико-правовые аспекты: автореф. дисс. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. М., 2002. 28 с., С. 14.

203. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року №877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/877-2015-п>.

204. Галай А. О., Галай В. О., Головка Л. О. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.

205. Легенька М.М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості використання в Україні. *ПРАВО І БЕЗПЕКА*. 2017. № 4 (67). С. 111–116.

206. UN Handbook for Legislation on Violence against Women // The Advocates for Human Rights: сайт. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation.

207. WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, (WHO, 2005), p. 5 URL: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en>

208. Illinois Domestic Violence Act and other Significant Laws Affecting Domestic Violence. – Illinois Coalition Against Domestic Violence Legal Institute, 2001. 134 p. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Domestic_violence.

209. Забелина Т. Ю. Канада и проблема насилия в семье: двадцать лет

борьбы / Забелина Т.Ю., Израелян Е.В., Шведова Н.А. URL: <http://www.owl.ru/win/research/kanada.htm>.

210. Ross R. (1996) *Returning to the Teachings: Exploring Aboriginal Justice*. Toronto: Penguin Group Canada. [in G. Johnstone (2003) *A Restorative Justice Reader*. Cullompton, Devon: Willan].

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ледвій О.І. Поняття страхування як виду підприємницької діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. Зб. наук. праць з юридичних наук. 2017. Вип. 16. С. 91–94.

2. Ледвій О.І. Страхова діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання в сучасних умовах трансформації економіки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. Зб. наук. праць з економічних та юридичних наук. 2018. Вип. 20. С. 181–187.

3. Ледвій О. І. Адміністративно-правові механізми реалізації державної політики у сфері страхування. *Наше право*. 2018. № 3. С. 79–84.

4. Ледвій О.І. Адміністративно-правове регулювання страхування як виду підприємницької діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Зб. наук. праць. Серія: Юридичні науки. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2019. № 911. Вип. 21. С. 154–160.

5. Ледвій О. І. [Державна політика у сфері страхування: адміністративно-правовий вимір](#). Право. UA. 2020. № 3. С. 83–88.

6. Ledviy O. Administrative and legal principles public administration in the field of insurance. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5 (33), vol. 2. С. 217-221. (Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Ледвій О. Адміністративно-правове регулювання діяльності страховика в Україні. *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку*: збірник тез доповідей науково-практичного круглого столу (м. Львів, 29 лютого 2016 р.) [у 2-х ч.]. Київ: ПП «Леся», 2016. Ч. 2. С. 51–55.

8. Ледвій О. І. Протидія правопорушенням у сфері страхування в Україні у контексті трансформації економіки. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 32–34.

9. Ледвій О. І. Правові засади регулювання ліцензування страхової діяльності. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 62–64.

10. Ледвій О. Запобігання правопорушенням у сфері страхування в контексті економічної безпеки держави. *Тенденції розвитку адміністративного права в Україні*: збірник тез науково-практичної конференції (м. Львів, 27 квітня 2017 р.). К.: ПП «Комп'ютерний дизайн», 2017. Ч. 2. С. 69–70.

РЕЗУЛЬТАТИ
опитування працівників
правоохоронних органів та працівників страхових компаній у Львівській,
Волинській, Рівненській та Івано-Франківській, Закарпатській та
Чернівецькій областях
РЕСПОНДЕНТИ ОПИТУВАННЯ

Працівники правоохоронних органів та судів загальної юрисдикції	К-сть опитаних	Частка, %
<i>Львівська область</i>	87	42,45
<i>Волинська область</i>	35	17,07
<i>Рівненська область</i>	45	21,95
<i>Івано-Франківська область</i>	38	18,53
Всього	205	100

1. Чи застосовували Ви до правопорушників у сфері страхування заходи профілактичного впливу?

Відповідь	Кількість	%
Так	135	44
Ні	45	19
Не відповіли	25	37
	205	100%

2. Чи притягали Ви до відповідальності в межах встановлених повноважень правопорушників у сфері страхування

Відповідь	Кількість	%
Так	156	51
Ні	31	35
Не відповіли	18	14
	205	100%

3. Чи вважаєте Ви актуальними проблеми у сфері страхування

Відповідь	Кількість	%
Так	167	58
Ні	24	20
Не відповіли	4	7
Складно визначитись	10	15
	205	100%

4. Чи вважаєте Ви ефективними адміністративно-правові заходи регулювання страхової сфери України

Відповідь	Кількість	%
Так	158	64
Ні	30	23
Не відповіли	9	9
Складно визначитись	8	8
	205	100%

Як Ви оцінюєте методи адміністративно-правового регулювання при здійсненні процесуальних заходів при виявленні правопорушень в страховій сфері?

Відповідь	Кількість	%
Задовільно	164	39,85
Незадовільно	29	14,15
Складно визначитись	8	44
Не відповіли	4	2
	175	100%